FRANCISCA BĂLTĂCEANU
MONICA BROȘTEANU

Martori ai Fericirii

Șapte vieți de sfinți români

HUMANITAS

Monica Broșteanu (n. 5 ianuarie 1948, Broșteni, jud. Suceava). Licențiată în filologie (engleză–română, 1970) și limbi orientale (arabă–persană, 1978) la Universitatea din București și în teologie (1996, Institutul Teologic Romano-Catolic din București), doctor în filologie (2003). A predat la Institutul Teologic Romano-Catolic cursuri de ebraică biblică, teologie sacramentală și liturgică, științe biblice. Este conferențiar universitar la Universitatea din București, unde predă cursurile: Coranul și Biblia: probleme de traducere și interpretare, Comunitățile creștine din țările Orientului Mijlociu, Tradiții textuale (Noul Testament). Din lucrări: *Numele divine în Biblie și în Coran și traducerea lor în limba română. Studiu lexical*, Ed. Polirom, 2004; „Compararea Incomparabilelor – câteva Nume privind atributele divine în scripturile marilor religii monoteiste", în *Caietele Institutului Catolic*, nr. 2/2001; *Vladimir Ghika: Profesor de speranță* (în colaborare), Ed. ARCB, 2013. Din traduceri: *Conciliul Vatican II – Constituții, Decrete, Declarații* (în colaborare cu Francisca Băltăceanu), Ed. ARCB, 1990, 1999, 2019; A. Scrima, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, cap. 1–17, tr. din arabă, Ed. Humanitas, 2008; Pierre Claverie, *Mic tratat despre întâlnire și dialog*, Ed. Humanitas, 2015; Brant Pitre, *Misterul Cinei de pe urmă: Isus și rădăcinile iudaice ale Euharistiei*, tr. din engleză, Ed. Humanitas, 2016; Henri J.M. Nouwen, *Fiul risipitor: Povestea unei întoarceri acasă*, tr. din engleză, Ed. Humanitas, 2017; Michel Remaud, *Creștini în fața lui Israel: Slujitor al lui Dumnezeu*, tr. din franceză, Ed. Galaxia Gutenberg, 2018.

Francisca Băltăceanu (n. 15 iunie 1943, București). Licențiată în filologie clasică (1965, Universitatea din București) și teologie (1996, Institutul Teologic Romano-Catolic din București), doctor în filologie (1979). Între 1965 și 1989, a fost asistentă la Catedra de limbi clasice, Universitatea din București. Între 1991 și 2004, a predat la Institutul Teologic Romano-Catolic cursuri de Științe biblice. Din 2004, este profesor la Universitatea din București, unde predă cursuri de Exegeză biblică, Tradiții textuale: Vechiul Testament. Din lucrări: *Rapports entre l'arménien et le daco-mésien* (Universitatea din București, 1980); Platon, *Apărarea lui Socrate*, notă introductivă, traducere și note, bibliografie, în vol. Platon, *Opere I*, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1974, 1997; Platon, *Eutyphron*, traducere (în colaborare cu Petru Creția) și note, bibliografie, în vol. Platon, *Opere II*, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976; „Tânăr înțelept, tânăr nebun. *Cartea Înțelepciunii* 4, 10; 2, 6-9 și influențele grecești", în *Volumul omagial I. Fischer*, Ed. Humanitas, 2004; „Fluviile Edenului, între Pom și interzicerea lui (*Geneză* 2, 4b-25)", în vol. *Antic și modern. In honorem Luciae Wald*, Ed. Humanitas, 2006; *Vladimir Ghika: Profesor de speranță* (în colaborare), Ed. ARCB, 2013.

Monica Broșteanu și Francisca Băltăceanu au colaborat la următoarele proiecte de traducere și editare a textelor biblice: *Psalmii*, Ed. ARCB, 1993, traducere din ebraică; *Evanghelia după Matei*, *Evanghelia după Marcu* (Ed. ARCB, 1996), *Evanghelia după Luca*, *Evanghelia după Ioan* (Ed. ARCB, 2002), traducere din greacă, introducere și note; *Septuaginta*, proiect NEC, Ed. Polirom, 2004–2011, membre în comitetul de coordonare și revizie al întregii lucrări și contribuții în: vol. I – introducere, cap. „Relații între Septuaginta și textul masoretic", vol. IV.1 – *Psalmii* (traducere din greacă, introducere, note, bibliografie), vol. VI.1 – *Cartea lui Isaia* (introducere), *Cartea lui Ieremia, Baruch, Plângeri, Scrisoarea lui Ieremia* (traducere din greacă, introducere, note, bibliografie); *Cele mai frumoase povestiri din Biblie* (Ed. Humanitas, 2013), traducere din ebraică, aramaică și greacă veche, note și comentarii; *Cele mai frumoase pagini de înțelepciune biblică* (Ed. Humanitas, 2015), traducere din ebraică și greacă veche, note și comentarii; *Biblia după textul ebraic*, vol. 1: *Geneza*, vol. 2: *Exodul. Leviticul* (Ed. Humanitas, 2017, 2019), îngrijire de ediție, traducere, studii introductive și note (în colaborare).

FRANCISCA BĂLTĂCEANU
MONICA BROȘTEANU

Martori ai Fericirii

Șapte vieți de sfinți români

Cu un cuvânt însoțitor
al Preasfințitului Mihai Frățilă
episcop greco-catolic de București

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Surse ale fotografiilor din coliță:
pp. 6, 7, 8, 11, 13: fotografii de Ioniță Andron;
pp. 1 jos, 2, 9, 10 sus, 12, 14, 15, 16: fotografii publicate cu acordul Postulaturii Cauzei de beatificare a episcopilor greco-catolici din România.

Redactor: Marieva Ionescu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Dragoș Dumitrescu
Prelucrare foto: Dan Dulgheru

Tipărit la Tipo Lidana – Suceava

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Băltăceanu, Francisca
Martori ai Fericirii: șapte vieți de sfinți români / Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu; cuv. însoțitor de Preasfințitul Mihai Frățilă, episcop greco-catolic de București. – București: Humanitas, 2019
Conține bibliografie
ISBN 978-973-50-6413-6
I. Broșteanu, Monica
II. Frățilă, Mihai (pref.)
2

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021/311 23 30

Oameni care n-au făcut din adevăr
un „moft de conștiință“, ci viața însăși

CUPRINS

Un alt fel de a rămâne liberi
Cuvânt însoțitor al Preasfințitului Mihai Frățilă, episcop greco-catolic de București 9

Notă a autoarelor 11

Preambul 13

BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ 15
1. De la înființare la „desființare" 17
2. Începutul prigoanei 31

CEI ȘAPTE ÎN VIAȚA „NORMALĂ" 45

Vasile Aftenie 47
Valeriu Traian Frențiu 66
Ioan Suciu 78
Tit Liviu Chinezu 94
Ioan Bălan 110
Alexandru Rusu 127
Iuliu Hossu 138

PE CALEA CRUCII 157
1. Calvarul comun 159
2. Liberi? 201

ÎNCHEIERE 229

Arhive 233
Bibliografie 235
Glosar 241
Mulţumiri 243

UN ALT FEL DE A RĂMÂNE LIBERI

Volumul de față surprinde povestea vieții și morții a șapte episcopi, victime ale regimului comunist. Pe 2 iunie 2019, papa Francisc i-a înscris în rândul fericiților în cadrul Sfintei Liturghii ținute la Blaj, pe Câmpia Libertății, loc cu reverberații profunde pentru istoria românească.

Povestea celor șapte martiri este o pagină din istoria Bisericii Greco-Catolice, trecută prin calvarul comunizării României. „Mica Romă“ a lui Eminescu nu a fost o formulă retorică, ci a creat o istorie care merită într-adevăr redescoperită. Aici s-au asociat pentru prima dată tradiția creștină de matrice bizantină, intrată adânc în sensibilitatea românească, cu aspirațiile culturii neolatine, descoperită în secolul al XVIII-lea de copiii de țărani români din Transilvania trimiși cu burse la universitățile Romei. Tot ce ținea de opera istorică a Bisericii cu centrul la Blaj, desființată în 1948 de regimul comunist, a fost însă expropriat din istorie. Multe personalități românești și activitatea lor, determinată de apartenența sufletească la crezul acestei Biserici, și-au pierdut sub regimul trecut cartea de identitate și patronatul moral. Ieșirea la lumină, în decembrie 1989, a Bisericii, după patruzeci și unu de ani de aspră persecuție, a rescris prin speranță o parte a tragediei istorice a României, mințită sistematic sub comunism și împiedicată ulterior să se reînnoiască prin lustrație.

Cititorul are, așadar, ocazia să ia act de experiența dramatică a persecuției acestei Biserici și a episcopilor greco-catolici, oferindu-i-se șansa de a descoperi un alt mod de a trăi libertatea. Martirii au experimentat-o antrenați de devotamentul lor față de Dumnezeu și față de oameni: „Noi cei de sub zăvor am fost mai liberi decât cei de afară. Noi nu am purtat niciodată un portret pe care nu l-am voit și nu am strigat o lozincă pe care nu am crezut-o! [...] În închisori am putut face opoziție la ceea ce ni se spunea. Noi nu aveam ce pierde. Cel ce este redus la elementele constitutive este sărac, iar săracul este în cămașa fericitului. Francezii spun: «O mie de cavaleri înarmați nu pot jefui un om gol.»“[1] Tocmai de aceea monumentul răbdării celor șapte români de caracter este construit, prin urmare, din acel „da!“ repetat clipă de clipă în febra unei lucrări care, tocmai fiindcă le-a depășit condiția umană, i-a învățat să câștige pierzându-și viața în credința Paștelui: *„cu moartea pe moarte călcând“*.

Adresată publicului larg, cartea își propune să-i facă cunoscuți pe acești șapte martiri români ai secolului XX generațiilor noi și celor care nu știu nimic despre istoria Bisericii Greco-Catolice sau au o imagine deformată despre ea. Indiferent de preocupări și confesiune, căutătorii de adevăr vor afla ce înseamnă tăria de caracter și experiența unor suflete mari. Consemnată cu simplitate și rigoare de Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, această istorie dă viață unei cărți de suflet.

† Mihai Frățilă
episcop greco-catolic de București

---

1. Ioan Ploscaru, *Lanțuri și teroare*, Editura Signata, Timișoara, 1994, pp. 162–163. Episcop clandestin (din 1948), apoi episcop de Lugoj (1990–1998), Ioan Ploscaru a fost închis paisprezece ani pentru a nu se fi dezis de Biserica Greco-Catolică.

NOTA AUTOARELOR

Această carte se întemeiază pe dosarul înaintat la Vatican în vederea recunoașterii martiriului celor șapte episcopi greco-catolici români morți sub prigoana comunistă între anii 1950 și 1970. Dosarul (numit în limba latină *Positio super martyrio*), de 1.868 de pagini, cuprinde principii metodologice, istoricul evenimentelor și biografiile celor în cauză, realizate cu maximum de acribie științifică, lista arhivelor cercetate și bibliografia consultată, mărturii date sub jurământ de persoane care i-au cunoscut îndeaproape pe cei șapte, precum și un *Summarium* cu 571 de documente (80% inedite) ce sprijină argumentația; dosarul se încheie cu rapoartele specialiștilor istorici și teologi.

Am avut nu doar îngăduința, ci chiar îndemnul autorilor de a folosi materialul în totalitate. Am folosit, de asemenea, cu îngăduința autorilor, articolele publicate pe această temă pe site-ul www.e-communio.ro al Bisericii Greco-Catolice Române.

La finalul cărții se află lista principalelor arhive consultate de cei care au întocmit dosarul, precum și bibliografia lui.

F.B., M.B.

PREAMBUL

În după-amiaza zilei de 11 mai 1950, la poarta cimitirului Bellu Catolic s-a oprit o dubă. Din ea au coborât câțiva bărbați care au descărcat un coșciug rudimentar din lemn. Lângă poartă aștepta un preot care fusese chemat de la Arhiepiscopia catolică de un individ misterios, ca să vină să-i înmormânteze o rudă! Individul l-a luat cu mașina, l-a dus la cimitir. Preotul a întrebat cum se numește defunctul, căci nu i se prezentase nici un act. I s-a răspuns: „Vasile". Atât. Abia mai târziu preotul, Ioan Baltheiser, a putut afla pe cine îngropase. Era episcopul greco-catolic Vasile Aftenie, mort în noaptea de 9 spre 10 mai 1950, la spitalul închisorii Văcărești, în urma chinurilor din timpul anchetei. Avea 51 de ani.

La 11 iulie 1952 a murit în închisoarea de la Sighet episcopul greco-catolic Valeriu Traian Frențiu. Avea 77 de ani.

La 27 iunie 1953 episcopul greco-catolic Ioan Suciu a murit de foame în aceeași închisoare cu regim de exterminare. Avea 46 de ani.

La 15 ianuarie 1955 a murit – grav bolnav, lipsit de orice tratament medical şi izolat într-o celulă –, tot la Sighet, episcopul greco-catolic Tit Liviu Chinezu. Avea 51 de ani.

La 4 august 1959 a murit episcopul greco-catolic Ioan Bălan, supravieţuitor al închisorii de la Sighet (1950–1954), în urma vicisitudinilor din domiciliul obligatoriu de la mănăstirea Ciorogârla. Avea 79 de ani.

La 9 mai 1963 a murit episcopul greco-catolic Alexandru Rusu, în infirmeria închisorii de la Gherla, după ce reuşise să supravieţuiască închisorii de la Sighet (1950–1954) şi câtorva luni de domiciliu obligatoriu, fiind apoi rearestat în 30 decembrie 1956 şi trecut prin închisorile de la Gherla, Piteşti, Dej şi iar Gherla. Avea 79 de ani.

La 28 mai 1970 a murit episcopul greco-catolic Iuliu Hossu, după 5 ani de Sighet (1950–1954) şi aproape 14 ani de domiciliu obligatoriu la mănăstirea Căldăruşani. Avea 85 de ani.

La data arestării, ei alcătuiau întregul episcopat al Bisericii Greco-Catolice Române[1].

De ce s-a îndârjit regimul comunist împotriva lor? Cu ce îi deranja pe comunişti în mod special această Biserică? Pentru aceasta ar trebui să vedem istoria ei.

---

1. Numele oficial al acestei Biserici este astăzi Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Expresia „Greco-Catolică" arată că ea practică ritul bizantin (acelaşi cu al Bisericii Ortodoxe Române) şi face parte din Biserica Catolică (în care există o pluralitate de rituri: latin, bizantin, maronit, copt, armean, siriac, caldeean etc.).

BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ

CAPITOLUL I

De la înființare la „desființare"

După cum se știe, în secolele XVI–XVII, Transilvania a fost un principat autonom aflat sub suzeranitate otomană și condus efectiv de principi maghiari, în marea lor majoritate de religie calvină. După înfrângerea turcilor la asediul Vienei (1683), Transilvania intră în sfera de interes a Imperiului Habsburgic, în granițele căruia a și fost inclusă din 1691.

Sistemul politico-religios al Transilvaniei, cu puternice caracteristici medievale, se definea prin existența a trei „stări" (națiuni) – maghiari, sași și secui – și a patru religii acceptate („recepte"): calvină, luterană, catolică și unitariană. Din rândul acestora se alegeau conducerea executivă („guberniul") și legislativul („dieta").

Românii nu aveau loc în toate acestea, fiind văzuți ca oarecum „exotici", prea diferiți, din pricina ritului bizantin și a religiei lor, socotită „schismatică". Erau tolerați doar până la o așteptată integrare a lor într-una din confesiunile recepte. În secolul XVII s-a manifestat puternic politica principilor maghiari de atragere a românilor ortodocși la calvinism. De aceea clerul român se afla într-o situație precară: era lipsit total de drepturi sociale și

economice, preoţii nu aveau cine ştie ce pregătire teologică şi erau asimilaţi adesea ţăranilor iobagi; de aceea schimbarea stăpânirii a trezit speranţa obţinerii unui statut corespunzător.

În acel moment, ca urmare a Reformei protestante ce fusese îmbrăţişată de saşi (devenind luterani) şi de o mare parte a maghiarilor (devenind calvini), catolicismul în Transilvania nu mai avea puterea de odinioară; Habsburgii, preluând provincia, au început o marcată acţiune de revigorare a lui. Printre metodele avute în vedere de Viena pentru realizarea acestui obiectiv s-a numărat şi atragerea numeroasei populaţii româneşti ortodoxe la unirea cu Roma.

Într-adevăr, în urma Conciliului de la Ferrara-Florenţa (1438–1439), când o seamă de ierarhi orientali au acceptat reunirea cu Biserica Romei (chiar dacă apoi mulţi s-au dezis), a început o serie de uniri parţiale: astfel au rezultat, de exemplu, în 1552 Biserica Caldeeană, în 1729 Biserica Melkită de Antiohia, în 1741 Biserica Coptă Catolică, în 1781 Biserica Siriaco-Catolică etc.; cele mai apropiate ca spaţiu au fost unirea de la Brest (1596) a unei părţi a Bisericii Ucrainene, unirea de la Ujhorod formând Biserica Ruteană Catolică (1646), precum şi unirea rutenilor, românilor şi „grecilor“ din nordul Ungariei, la sinodul de la Mintiu (lângă Satu Mare), în 1690.

Românii din Transilvania ţineau pe atunci de Mitropolia ortodoxă de Bălgrad (Alba Iulia), iar mitropolitul român se afla practic sub autoritatea superintendentului calvin. Acceptând oferta venită dinspre Roma şi Viena prin iezuiţi, mitropolitul Teofil a convocat în februarie 1697 un sinod la Alba Iulia pentru a discuta condiţiile unirii. Cererile clerului românesc se refereau la înlătura-

rea noțiunii de „tolerați“ pentru români, la accesul lor în școli, la promovarea lor în funcții, la drepturi egale ale preoților cu clerul celorlalte confesiuni; condițiile pe plan religios vizau păstrarea ritului bizantin, a calendarului și a vechiului drept canonic. Se menționează acceptarea celor patru puncte decise la Florența (primatul papal, adaosul *Filioque*, „și de la Fiul“, în formula Crezului, acceptarea și a pâinii nedospite pentru euharistie și purgatoriul), dar se specifică: nimic mai mult! La 21 martie 1697 se redactează în acest sens o „declarație de unire“, care însă n-a fost acceptată ca atare de Viena, din motive socio-politice (primirea românilor drept a patra „națiune“ părea a compromite echilibrul tradițional).

În luna iulie a aceluiași an, mitropolitul Teofil moare. Este ales în locul lui ieromonahul Atanasie Anghel, care va fi sfințit la București în 22 ianuarie 1698.

Viena continuă totuși să insiste pentru unirea românilor cu Biserica Romei. De pildă, într-o rezoluție imperială din 14 aprilie 1698, sau în „enciclica“ dată de cardinalul Kollonich la 2 iunie 1698, problema se pune la fel: românii uniți se vor bucura de respectarea ritului lor, cu tot ce implică aceasta, precum și de drepturi cetățenești egale cu ale celorlalte „stări“, dar vor trebui să accepte cele patru puncte de la Florența. Între timp, la Conciliul de la Trento (1545–1563) se adăugaseră mai multe cerințe pentru unirea cu Roma; astfel, se cerea și o mărturisire oficială de credință din partea conducătorului bisericesc (Teofil nu apucase să o facă, pentru că murise).

Mitropolitul Atanasie Anghel a întrunit un nou sinod, la Alba Iulia, la 7 octombrie 1698, în urma căruia s-a dat un „manifest de unire“, redactat în română de el împreună

cu 38 de protopopi participanţi, precum şi într-o variantă latină (formulată de preotul iezuit Baranyi) care accentua ceea ce era de interes pentru autorităţile catolice.

În contextul complicat de la finele anului 1699, când s-au manifestat noi tendinţe de calvinizare a românilor, o rezistenţă ortodoxă în sudul Transilvaniei şi neîncrederea unor iezuiţi în sinceritatea lui Atanasie, care continua să păstreze legături cu Mitropolia Ţării Româneşti, mitropolitul a decis că e nevoie de un al treilea sinod al unirii. Acesta s-a întrunit la 4 septembrie 1700; au participat 54 de protopopi, însoţiţi fiecare de un sfetnic, de alţi doi preoţi şi de trei laici din fiecare comună, astfel încât adunarea avea un caracter cu adevărat reprezentativ (lângă numele protopopilor apare şi numărul preoţilor: 1563). S-a întocmit un nou manifest pentru unire a „Bisericii Românilor din Ardeal“ cu „Biserica Romei cea Catolicească“, acceptând tot ceea ce „crede şi mărturiseşte aceasta“, în special cele patru puncte stabilite la Conciliul de la Florenţa. Se păstrau ritul bizantin, tradiţiile proprii şi organizarea instituţională. Se solicita, de asemenea, obţinerea drepturilor politice, sociale şi economice promise românilor de împăratul Leopold I, la scurt timp după preluarea Transilvaniei, menţionate în patenta imperială din 1692 şi ulterior confirmate prin cele două diplome imperiale din anii 1699 şi 1701.

În prima parte a anului 1701, Atanasie Anghel a fost chemat la Viena. Acolo a fost rehirotonit ca preot şi reconsacrat episcop la 24 martie 1701, conform prevederilor Conciliului Tridentin, a depus mărturisirea de credinţă şi a fost astfel încadrat în structura Bisericii Catolice. Întors acasă, a convocat un nou sinod general, la 25 iunie 1701, la care au participat 54 de protopopi, 1000 de preoţi

și 2000 de mireni, reprezentanții împăratului, ai „guberniului", ai „stării" catolice și ai Bisericii Romano-Catolice. I-a informat pe participanți despre rezultatele de la Viena și s-a recitat Crezul în formulă florentină.[1]

Autoritățile imperiale nu aveau însă foarte mare încredere în competența teologică a acestui episcop care nu era format în școli catolice: de aceea, încă de la început, pe lângă episcop a fost instituit un teolog iezuit care să-l îndrume; nu se mai auzise de o astfel de „instituție", care i-a deranjat, firește, pe ierarhii uniți, mai ales mai târziu, când au putut și ei studia la colegii catolice de înalt nivel.

Atanasie Anghel a murit la 19 august 1713. I-a urmat episcopul Ioan Giurgiu Patachi, primul român cu înalte studii la Roma. A murit în 1727. El a mutat Episcopia de la Alba Iulia (sediul tradițional al episcopiei romano-catolice) la Făgăraș, deoarece nu puteau fi două episcopii catolice în același oraș. Făgărașul nu era însă un loc potrivit, pentru că populația din zonă rămăsese majoritar ortodoxă. De aceea, cu sprijinul împăratului Carol VI, în anul 1737 sediul avea să se mute la Blaj în timpul păstoririi episcopului Inochentie Micu Klein, Blajul devenind astfel locul cu cea mai mare încărcătură simbolică și identitară pentru greco-catolicismul transilvan și centru cultural de mare importanță pentru națiunea română.

Numele eparhiei a rămas totuși până azi „de Alba Iulia și Făgăraș, cu sediul la Blaj"!

---

1. *Cf.* Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András (coord.), *Istoria Transilvaniei*, vol. III: *De la 1711 până la 1918*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2016, pp. 97–98.

Nimeni care a trecut prin şcoală nu se poate să nu fi auzit de episcopul unit Ioan Inochentie Micu Klein. Parcursul lui este emblematic pentru dificultățile pe care le avea de înfruntat un ierarh şi un patriot român: biografia lui este și pilduitoare, şi prevestitoare pentru vremurile ce aveau să urmeze.

Ioan Micu s-a născut în 1692 în Sad, lângă Sibiu. După cinci clase secundare la Colegiul Iezuit din Cluj, a fost primit la Seminarul din Trnava (în maghiară Nagyszombat, oraș în vestul Slovaciei, aproape de Bratislava), ca bursier al fundaţiei întemeiate de cardinalul Kollonich pentru formarea teologilor uniți. În 1728, pe când era doar în anul al III-lea de seminar, a fost printre cei trei candidaţi propuși pentru episcopat, după moartea episcopului Ioan Giurgiu Patachi. Prin diploma din 25 februarie 1729, împăratul Carol VI l-a numit pe Ioan Micu episcop (așa era pe atunci: împăratul era cel care numea titularii eparhiilor și îi recomanda papei!). După ce Micu și-a terminat anul de seminar, a intrat în mănăstirea greco-catolică ruteană din Muncaci (Ucraina transcarpatică). La 5 septembrie a primit titlul de baron, de unde şi forma germanizată a numelui, Klein. La 23 septembrie a fost hirotonit preot, iar la 25 septembrie s-a călugărit, luând numele de Inochentie. La 5 noiembrie 1729 a fost consacrat episcop, dar a fost înscăunat, la Făgăraș, abia la 28 septembrie 1732.

Din momentul accederii la episcopat, el a și început lupta pentru asigurarea drepturilor românilor, înscrise în diplomele date de împăratul Leopold I, care acordau românilor uniţi același statut cu al celorlalte națiuni din Transilvania. În urma stăruinţelor sale, prin decretul din 11 decembrie 1732, împăratul Carol VI „i-a dat loc și scaun

potrivit cu caracterul lui și vot între staturile și ordinele țării atât în dietele Transilvaniei, cât și în congresele publice". Din aceste poziții și-a continuat lupta pentru drepturile clerului unit și ale poporului român, sub împăratul Carol VI și sub împărăteasa Maria Terezia. În 1735, a obținut de la împărat domeniul de la Blaj, unde în 1737 a mutat reședința episcopiei. A adunat bani prin colectă și astfel a putut construi catedrala, mănăstirea Sfânta Treime pentru călugării Ordinului Sfântului Vasile și primele școli. Prin rescriptul din 1743, a obținut de la împărăteasa Maria Terezia „eclejii" (pământuri, locuri de casă și biserică) pentru preoți, dreptul fiilor de iobagi de a frecventa școli, accesul românilor înnobilați la funcții publice.

Din păcate, promisiunile Vienei n-au prea fost respectate: episcopul Inochentie Micu a trebuit să insiste neobosit pentru drepturile românilor. El solicitase, în memoriile sale, înlăturarea iobăgiei, dreptul la învățătură și dreptul de a folosi liber pădurile, apele și munții; dar, mai presus de toate, solicita recunoașterea românilor ca a patra națiune în stat, cu aceleași drepturi pe care le aveau ungurii, sașii și secuii. L-a avertizat și pe primatul romano-catolic al Ungariei că, dacă nu va sprijini cauza românilor, „unirea se va prăbuși, încât nici urmele nu i se vor cunoaște". N-a avut nici un ajutor de la teologul iezuit Balogh, care-i fusese impus prin diploma de numire ca episcop. Conform acesteia, ar fi trebuit să-l țină pe casă și masă, dar până la urmă l-a exclus de la acestea pe motivul că, fiind de alt rit, pretinde mâncăruri cu carne în zile de post răsăritean, smintindu-i pe cei care-l vedeau; până la urmă l-a excomunicat; în schimb, acesta a trimis informări împotriva lui Curții Imperiale din Viena.

Autorităţile civile de la Viena şi bisericeşti de la Roma se legănau cu iluzia că întreaga Biserică Ortodoxă din Transilvania trecuse la unire. Or, lucrurile nu stăteau chiar aşa şi ameninţau să se deterioreze dramatic. Pe fondul nemulţumirilor populare din pricina nerespectării promisiunilor din partea autorităţilor, au avut mare succes acţiunile călugărului bosniac Visarion Sarai, trimis de mitropolitul sârb de la Karlowitz pentru a-i readuce la ortodoxie pe românii din Banat şi Transilvania. Acesta, cu înfăţişare ascetică, aureolat de pelerinajele la Ierusalim şi la Muntele Athos, afirmând că i se arată Maica Domnului, care îl călăuzeşte, a reuşit în scurt timp (între 11 martie şi 26 aprilie 1744) să radicalizeze multă populaţie de la sate, ameninţând cu focul iadului pe toţi cei care primiseră botezul, euharistia sau căsătoria de la preoţi uniţi. Oamenii i-au alungat pe preoţii uniţi, ba chiar au smuls podeaua unei biserici pe care călcase un astfel de „eretic"... (O altă lovitură grea împotriva unirii avea să fie dată şi în anii 1759–1760 ca urmare a activităţii antiunioniste a călugărului Sofronie din comuna Cioara, care se autointitula „vicarul Sfântului Sinod din Karlowitz". Deoarece se ajunsese la o adevărată revoltă, cu revendicări sociale şi politice, în rândul populaţiei româneşti, Viena avea să intervină militar prin celebra campanie a generalului Buccow.)

Duşmanii episcopului Inochentie l-au reclamat la Curtea Imperială, acuzându-l că răzvrăteşte poporul, că l-ar fi încurajat pe Visarion şi că toate îndepărtările de la Unire sunt din vina lui. Drept urmare, a fost chemat la Viena în iulie din acelaşi an. Presimţind că nu i se va face dreptate şi că avea să fie întemniţat, sfătuit de nunţiul apostolic, a plecat la Roma. Timp de 7 ani, toate interven-

țiile Vaticanului n-au putut-o îndupleca pe împărăteasă să-i îngăduie întoarcerea în țară. Până la urmă, la 7 mai 1751, episcopul și-a dat demisia, pentru ca succesorii lui să-i poată continua activitatea. A murit în exil în 1768.

Într-adevăr, episcopii următori (Petru Pavel Aron, Atanasie Rednic, Grigore Maior, Ioan Bob) au consolidat identitatea Bisericii Greco-Catolice. Au trimis un număr mare de clerici să studieze în străinătate, mai ales la Roma și Viena, au înființat vestitele școli ale Blajului, au creat un Seminar și o tipografie, editând o seamă de cărți de cult și de învățătură. S-au creat structurile eparhiale care-l ajutau pe episcop. Astfel, Biserica Greco-Catolică a recuperat poziții importante.

Pornită logistic deja de episcopul Inochentie Micu, deschiderea școlilor din Blaj, primele focare de cultură românească din Transilvania, s-a putut realiza abia în 1754, de către episcopul Petru Pavel Aron. La început existau trei secțiuni: școala „de obște" (elementară) în limba română, *schola latina* (gimnaziul), condusă de viitorul episcop Grigore Maior, inițial de două, apoi de trei clase, precum și o școală pentru aspiranți la preoție. Mai târziu, episcopul Aron a înființat Seminarul diecezan, al „Bunei-Vestiri" – la care fiecare preot din eparhie a contribuit cu un galben –, condus de viitorul episcop Atanasie Rednic. Din 1772 gimnaziul a fost dotat cu un ciclu superior (*humaniores*) de încă doi ani: era singura instituție de învățământ mediu românesc. S-au înființat și 53 de școli sătești, pentru care școlile din Blaj au format învățători; numărul lor avea să crească mult mai ales în timpul episcopului Ioan Bob.

Predecesorul acestuia, episcopul Grigore Maior, s-a gândit să organizeze o ajutorare a elevilor săraci, idee pornită de altfel de episcopul Aron. În acest scop a hotărât ca domeniul episcopesc, mănăstirea Sfânta Treime și Seminarul să dea fiecare câte 200 de „feldere" (o felderă = cca 20 kg) de grâu anual pentru pâinea a 200 de școlari. Aceasta e originea celebrei instituții a „țipăului", pâinea de patru kilograme pe care o primeau săptămânal toţi elevii săraci de la Blaj.

În 1773, la sinodul tuturor episcopilor greco-catolici din imperiu, ţinut la Viena, episcopul Grigore Maior a pledat pentru recâştigarea rangului de mitropolie pentru eparhia de Alba Iulia și Făgăraș, care, de la unire, era simplă episcopie, ţinând de arhiepiscopul primat al Ungariei. Acest deziderat s-a împlinit abia în 1853. Atunci Mitropolia de Alba Iulia şi Făgăraș a devenit de sine stătătoare, depinzând direct de papă, având drept eparhii sufragane pe cea de Oradea şi pe cele nou înființate în acel an, de Lugoj şi de Gherla.

În timpul episcopului Ioan Bob sistemul școlar s-a dezvoltat şi reorganizat pe fondul reglementării imperiale *Ratio educationis* de la 1777, valabilă pentru tot imperiul. Numirea în postul de directori ai școlilor românești unite, și respectiv neunite, a lui Gheorghe Șincai și a lui Dimitrie Eustatievici e considerată o etapă de răscruce pentru evoluţia şcolilor românești.

Tinerii întorși după studiile făcute la Viena sau la Roma și-au dat repede măsura în dezvoltarea învățământului, mai ales a celui superior. Astfel, Samuil Micu a fost numit profesor de etică la Cursul de filozofie (primul din provinciile româneşti!) înființat de episcopul Rednic, ca pregătire pentru înţelegerea teologiei, iar lui Ștefan Pop i

s-a încredințat catedra de logică și metafizică. Cursurile se predau în latină, dar pentru toate aceste materii Samuil Micu a scris și câte un manual în limba română.

Suflul nou pe care l-au adus acești tineri greco-catolici învățați și entuziaști, în majoritate clerici, cu mintea deschisă spre valorile europene, e cunoscut în cultura română drept Școala Ardeleană, principalii ei reprezentanți fiind Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Ion Budai Deleanu. Lor li se datorează afirmarea originii latine a poporului român și a limbii române, trecerea la alfabetul latin, realizarea a numeroase scrieri istorice și filologice în acest sens, lupta pentru deșteptarea conștiinței naționale a românilor, întocmirea primului dicționar cvadrilingv al limbii române (Lexiconul de la Buda) etc.

Un rod notabil al acestei mișcări a fost *Supplex Libellus Valachorum*. De fapt e vorba de două memorii: primul, înaintat în 1791 de Ignatie Darabant, episcopul greco-catolic de Oradea, iar al doilea, în 1792, mai dezvoltat, redactat de blăjeni și semnat atât de episcopul unit Ioan Bob, cât și de episcopul ortodox Gherasim Adamovici. Se reiterau principalele cereri ale românilor: egalitate în drepturi cu celelalte națiuni din Transilvania, restituirea drepturilor lor istorice, reprezentare proporțională a românilor în structurile statului. Ambele petiții au rămas, de altfel, fără răspuns. Importantă este aici mai ales colaborarea între cele două Biserici românești, care se va manifesta în continuare, cu bune rezultate, în momente importante ale istoriei.

Un astfel de moment important de colaborare a fost participarea la revoluția din 1848, unde Adunarea Națională din 3/15 mai 1848 de la Blaj a fost prezidată de episcopul unit Ioan Lemeni împreună cu episcopul ortodox

Andrei Şaguna. Printre revoluţionarii paşoptişti s-au numărat personalităţi greco-catolice importante ca: Simion Bărnuţiu, Timotei Cipariu, George Bariţiu sau Andrei Mureşanu (autorul imnului *Deşteaptă-te, române!*), dar şi personalităţi ortodoxe ca Avram Iancu, Ioan Buteanu şi mulţi alţii.

Generaţia următoare a fost cea a memorandiştilor transilvăneni, greco-catolici şi ortodocşi: Vasile Lucaciu, Gheorghe Pop de Băseşti, Ion Raţiu, Gherasim Domide, Daniil Popovici Barcianu etc. În 1892 ei au înaintat un Memorandum în care au reiterat cererile pentru dobândirea drepturilor românilor transilvăneni. A fost prezentat de o delegaţie de 237 de persoane împăratului Franz Josef, care însă l-a ignorat, iar pentru că documentul a fost tipărit şi răspândit autorii au fost condamnaţi pentru „instigare prin presă".

Apogeul acestei colaborări a fost atins cu ocazia marii uniri din 1918. În 18/31 octombrie 1918 s-a format Consiliul Naţional Român Central, având rol de guvern provizoriu. La Blaj, în fruntea Consiliului a fost ales Vasile Suciu, viitorul mitropolit greco-catolic. Mai erau şi, printre alţii, Alexandru Nicolescu, şi el viitor mitropolit greco-catolic, canonicii Ioan Coltor şi Ştefan Roşianu, dr. Alexandru Borza, viitorul mare botanist român, profesorul şi istoricul Zenovie Pâclişanu, farmacistul Ştefan Dragoş, viitorul primar al Blajului de după 1918. Până la proclamarea unirii Transilvaniei cu România a mai fost doar un singur pas. Actul în sine a fost marcat de Rezoluţia Unirii votată în timpul Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, la care au participat 1228 de delegaţi, alături de o mare mulţime de peste 100.000 de oameni. Ziua a început cu celebrarea

câte unui *Te Deum* solemn în fiecare din cele două biserici românești din oraș, cea greco-catolică și cea ortodoxă. Delegații, adunați în „Sala Unirii", au votat Rezoluția Unirii. Rezoluția a fost citită mulțimii, de la tribuna principală, de către episcopul Iuliu Hossu. Momentul acesta a rămas imortalizat într-una din puținele și celebrele fotografii ale evenimentului. Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu și episcopul ortodox Miron Cristea au rostit discursuri în cadrul adunării. Cei doi arhierei au făcut parte și din delegația care a mers la București pentru a anunța oficial regelui României, Ferdinand, și guvernului decizia Adunării.

În cadrul României Mari, Biserica Greco-Catolică și-a continuat activitatea spirituală, culturală și educațională, implicându-se în tot ce slujea binele comun.

La recensământul din 1930, România avea 13.108.227 ortodocși, 1.427.391 greco-catolici, 1.234.151 catolici de rit latin.[1] Conform Anuarului Pontifical pe anul 1948, numărul greco-catolicilor ajunsese la 1.559.830. Biserica Unită avea atunci 5 eparhii: Alba Iulia și Făgăraș (cu rang de mitropolie, cu sediul la Blaj), Oradea, Cluj–Gherla (cu sediul la Cluj-Napoca), Lugoj, Maramureș (cu sediul la Baia Mare), precum și un vicariat pentru „Vechiul Regat", cu sediul la București.

Astfel s-a născut și s-a dezvoltat Biserica Greco-Catolică Română. S-a spus că rezultatul istoric al unirii a fost prezența unei „ortodoxii" de factură occidentală, care exprima secole de tradiție creștină de matrice bizantină

---

1. *Cf.* Ioan Scurtu (coord.), *Istoria românilor*, vol. VIII: *România întregită (1918–1940)*, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 32–34.

intrată în sensibilitatea românească și totodată un sentiment de fraternitate culturală cu ginta latină din Apus. Prin Unirea cu Roma românii au fost incluși în universul civilizaţiei occidentale.

În 1948, când Unirea a început să fie puternic contestată, episcopii greco-catolici au insistat asupra faptului că motivele realizării ei în 1700 au fost religioase, nu doar politice: aşa au simţit credincioşii Bisericii Unite de-a lungul timpului. De altfel, roadele ei au fost sărace în drepturi politice obţinute, dar bogate în aprofundare spirituală, deschidere culturală, redeșteptare națională.

În momentul strivirii brutale a tuturor elitelor spirituale, intelectuale şi politice din România de către autorităţile comuniste, Biserica Greco-Catolică a oferit o contribuţie inestimabilă de mărturie creștină dusă până la capăt, precum bobul de grâu căzut în pământ, care moare spre a aduce mult rod.

CAPITOLUL 2

Începutul prigoanei

După ce am văzut rolul Bisericii Greco-Catolice Române în deșteptarea națională și în dezvoltarea culturală a poporului român, merită să repetăm întrebarea: De ce s-a îndârjit regimul comunist împotriva ei? Cu ce îi deranja pe comuniști în mod special această Biserică?

Folosind termenii epocii, „dictatura proletariatului" nu avea cum să tolereze o comunitate religioasă a cărei conducere supremă se afla în afara granițelor; în contextul „războiului rece" dintre cele două „lagăre" – cel socialist și cel capitalist, așa-zis „imperialist" – se afirma că Vaticanul joacă un rol proeminent în acesta din urmă. În plus, în ideologia „internaționalismului proletar" nu era loc pentru sentimentul național pe care îl alimentase identitar și cultural Școala Ardeleană. În această logică, soarta Bisericii Unite era pecetluită: „lichidarea".

De prisos să mai spunem că adevărații stăpâni în România anilor de după al Doilea Război Mondial, și mai ales după abolirea monarhiei la 30 decembrie 1947, erau comuniștii sovietici: țara se afla, practic, sub ocupația Armatei Roșii.

Sovieticii aveau deja o experienţă în tratarea problemei „uniaţiei": aplicaseră în Ucraina aşa-zisa „lichidare prin reunificare", iar Stalin avea, la rându-i, un precedent în istorie: „convertirea" cu forţa a greco-catolicilor ucraineni la ortodoxie, practicată sub ţarina Ecaterina II în 1793, sub ţarul Nicolae I în 1839 şi sub Alexandru II în 1875, pe măsură ce Rusia ocupa noi teritorii locuite de ucraineni greco-catolici. Sub Stalin, atacul asupra Bisericii Greco-Catolice din Galiţia a durat un an (martie 1945–martie 1946); în Ucraina Transcarpatică, persecuţia a durat aproape cinci ani (octombrie 1944–august 1949). Lăcaşurile de cult au fost preluate în urma unui procent de „treceri", mecanism care s-a aplicat apoi şi în România.

În România, autorităţile care au planificat şi cele care au executat „operaţiunea de unificare" (termen utilizat de Securitate pentru „lichidarea" din România) sunt aceleaşi cu autorităţile echivalente din Ucraina sovietică: organele administrative ale Statului, Securitatea şi, deasupra tuturor, Partidul Comunist. De exemplu, într-un raport din Arhiva CC al PCR, intitulat „Situaţia cultelor din România – poziţia lor politică internă şi externă", semnat de noul ministru al Cultelor, Stanciu Stoian, imediat după 21 februarie 1948 (data Congresului de constituire a Partidului Muncitoresc Român – PMR, devenit ulterior PCR), se pot citi exprimări cu tentă strategică, în limbajul împrumutat de la sovietici. „Statul Român are tot interesul ca să rezolve grabnic problema uniaţiei la noi şi să încurajeze poziţia ortodoxiei pe o linie democratică, şi mai ales pe o linie de front a întregii ortodoxii din statele democrate din răsăritul şi sud-estul Europei. Ar fi un front care, pe planul acesta religios, s-ar putea apropia de frontul democratic dus pe plan pur politic.

Lucrul acesta a fost deja realizat în Ucraina Subcarpatică, unde, în martie 1946, uniația a fost abolită, ucrainenii uniți trecând la ortodoxie.... [Greco-catolicii] sunt un element de dezbinare în sânul populației românești și de atașament la politica Vaticanului. În Uniunea Sovietică, în Ucraina Subcarpatică, uniația a fost tocmai pentru aceea abolită în martie 1946. E cazul să reexaminăm și noi problema, după cum e cazul să reexaminăm și chestiunea Concordatului."[1]

Trebuie spus însă că norii de furtună începuseră să se adune încă din 1945: Biserica trebuia slăbită înainte de a i se da lovitura de grație; au fost concediați pe motive economice sau pensionați obligatoriu mulți canonici și preoți, alții au fost arestați fără motiv, nu s-au putut crea noi parohii sau cele deja create nu mai erau finanțate, au fost expropriate unele clădiri și confiscate fonduri bisericești, presa catolică a fost suprimată, iar statul se amesteca tot mai mult în învățământul confesional, în așteptarea desființării finale.

O altă acțiune îndreptată contra Bisericii Unite a fost blocarea numirii unui nou mitropolit. Scaunul mitropolitan de Alba Iulia și Făgăraș devenise vacant odată cu moartea mitropolitului Alexandru Nicolescu la 5 iunie 1941. Din cauza războiului și a ocupării Transilvaniei de nord de către trupele horthyste, alegerea unui nou mitropolit s-a amânat până la încetarea războiului. La 15–16 martie 1946 a avut loc la Blaj sinodul electoral în care episcopul de Maramureș Alexandru Rusu a primit majoritatea voturilor, iar Sfântul Scaun s-a declarat

1. ANR – București, Fond CC al PCR – Secția Administrativ-Politică, Dos. 76/1949, „Situația cultelor din România – Poziția lor politică internă și externă", f. 33.40.

dispus să-l numească. Însă la 2 octombrie 1946 guvernul român a transmis nunţiului apostolic Andrea Cassulo că nu-l va recunoaşte ca mitropolit pe Alexandru Rusu.

În URSS ziarele sovietice începuseră să atace Vaticanul încă din ianuarie 1945, afirmând că ultimul mesaj de Crăciun al lui Pius XII ar fi fost pro-german şi anticomunist.

În România, atacul deschis împotriva Vaticanului a fost amânat până după lichidarea oricărei opoziţii politice interne, mai exact până în toamna anului 1947, când Jdanov, al treilea secretar al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, la Conferinţa de informare a partidelor comuniste de la Szklarska Poręba, din Polonia, din 22–27 septembrie 1947, a prezentat lumea ca fiind divizată în „două lagăre – lagărul imperialist şi antidemocratic, care are ca scop principal instaurarea dominaţiei mondiale a imperialismului american şi zdrobirea democraţiei, şi lagărul antiimperialist şi democratic, care are ca scop principal surparea imperialismului, întărirea democraţiei şi lichidarea resturilor fascismului“[1]. Începuse „războiul rece“.

În presă, aflată sub strict control guvernamental, au început atacuri tot mai insistente împotriva Vaticanului.

Se poate considera că declanşarea oficială a persecuţiei împotriva Bisericii Catolice în România a fost marcată de discursul lui Gheorghiu-Dej de la 21 februarie 1948, cu ocazia Congresului de constituire a Partidului Muncitoresc Român: „În întreaga lume clerul catolic ascultă de ordinele Vaticanului, a cărui furibundă activitate reacţionară şi proimperialistă este bine cunoscută. [...] Noi credem că această atitudine a clericilor catolici, potrivnică intereselor întregului popor, inclusiv ale credincioşilor catolici, nu

1. *Declaraţia* [...] *asupra situaţiei internaţionale* în ziarul *Scânteia*, joi, 9 octombrie 1947, seria III, anul XVI, nr. 941.

poate lăsa indiferent nici clerul Bisericii Ortodoxe și nici pe credincioșii aparținând Bisericii Catolice."[1]

Pentru guvernul comunist nu exista nici o „înțelegere" posibilă: Stalin decisese că Vaticanul se afla în slujba imperialismului american.

După 21 februarie 1948, au fost emise o serie de acte legislative care au dus la: denunțarea Concordatului între Statul român și Vatican (17 iulie 1948), reforma învățământului, care a însemnat și desființarea școlilor confesionale ale tuturor cultelor și naționalizarea bunurilor lor (3 august 1948), Legea Cultelor, care practic le-a blocat activitatea (4 august 1948): privitor la Biserica Catolică, legea stabilea întreruperea legăturilor cu Vaticanul, desființarea mai multor eparhii și pensionarea forțată a episcopilor din fruntea lor etc.

La 29 august 1948 a fost constituită, în cadrul Comitetului Central al PMR, o Comisie care să coordoneze „lichidarea prin unificare" a Bisericii Greco-Catolice; din ea făceau parte un reprezentant al Direcției Organizatorice a CC al PMR, ministrul Cultelor, un adjunct al ministrului de Interne și un reprezentant al Ministerului Informațiilor (responsabil cu cenzura). Pentru această „lichidare" a fost elaborat un plan minuțios, în etape: „Planul concret pentru revenirea Bisericii Greco-Catolice la ortodoxie", redactat de „specialiști" ai Ministerului Cultelor și ai Securității, sub controlul consilierilor sovietici.

---

1. *Raportul politic al Comitetului Central la Congresul Partidului Muncitoresc Român, 21 februarie 1948*, in Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Editura PMR, București, 1951, pp. 145–146.

O primă etapă trebuia să asigure pregătirea și desfășurarea, la 1 octombrie, a unei „consfătuiri" la Cluj, la care un număr de 38 de preoţi trebuiau să proclame „revenirea în sânul Bisericii Ortodoxe", precum și „ratificarea" la București, de către patriarhul Justinian și Sinodul permanent al Bisericii Ortodoxe Române, a hotărârilor luate la Cluj.

Pentru început însă era nevoie de: „o cunoaștere cât mai precisă a atmosferei în masă, a atitudinii preoților care urmează să înceapă acţiunea". La 4 septembrie 1948 era deja întocmit (în comun de Ministerul Cultelor și de cel de Interne) un raport din care reieșea ostilitatea unei părţi însemnate a populaţiei greco-catolice față de ideea „revenirii"; se caută eventualele persoane „influențabile" (de fapt șantajabile) și se propun măsuri concrete amănunţite: totul trebuia făcut fulgerător și „cu vigilență".

La 13 septembrie 1948 a avut loc a doua ședință a Comisiei, care a stabilit un plan de acţiune pe zile. Urmau să se formeze comitete judeţene din 5–7 persoane cunoscătoare ale problemei, în frunte cu un împuternicit judeţean; pe teren comitetul avea să fie lărgit după necesități. Se prevedea „răscolirea terenului" (*sic*) pentru a găsi preoți care să accepte să fie delegaţi la Cluj.

La 16 septembrie urmau să fie pensionați episcopii greco-catolici și să fie apoi împiedicaţi să se deplaseze.

În toate parohiile greco-catolice urmau să fie trimise, între 27 și 29 septembrie, persoane care să organizeze strângerea de semnături pentru delegaţii care să voteze „revenirea" la Biserica Ortodoxă, supraveghind totodată „elementele ostile" și încadrându-i pe preoţii semnatari și mai ales pe cei delegaţi.

Pentru a vedea cum s-a încercat găsirea preoților necesari acțiunii de strângere a semnăturilor, iată un extras din memoriile părintelui Iuliu Rațiu, pe atunci vicar de Timișoara. Părintele descrie dialogul „suprarealist" avut, la 22 septembrie 1948, cu „deputatul de Bihor" Pavel Horga, adică împuternicitul pentru eparhia de Lugoj:

„A mai îndrugat domnul «Pavel de Bihor» și alte fleacuri, pe care nu le mai țin minte, dar întrebându-l eu de ce vine la mine și nu la unul din episcopi sau, și mai bine, la colegiul episcopilor cu problema aceasta, a mărturisit că episcopii nu se bucură de încrederea guvernului în privința aceasta și că este mai ducător la scop ca acțiunea să pornească de jos, de la poporul care dorește această împreunare bisericească a celor două confesiuni românești, iar episcopii să fie puși în fața unui fapt împlinit...

— Care ar fi, după dv., rolul meu în campania aceasta? îl întrebai eu, tocmai ca să-mi pot da seama de procedura ce vor să urmeze în realizarea acestei ținte josnice și infame.

— Dv. ar urma să vă puneți în fruntea acțiunii și să-i determinați pe preoți și pe credincioși să părăsească legăturile cu Vaticanul și să intre în sânul Bisericii Ortodoxe.

— Cum adică? mă dumiresc eu. Este vorba ca tot clerul și tot poporul greco-catolic să zică «Adio!» credinței și Bisericii sale și să se dea buluc și plocon în B.O.R., fără nici o condiție, fără nici o discuție prealabilă, fără tratative, și fără parlamentări bilaterale?

— Da, răspunde deputatul, în cazul preconizat de guvern și de partid nu este vorba de dus tratative, ci toți uniții să se facă ortodocși.

Am înțeles bine și nici deputatul nu a făcut secret din forul care l-a trimis la mine: partidul și guvernul.

Încă tot nu l-am dat afară, ci m-am stăpânit, păstrându-mi în mod aparent calmul, şi-l mai întrebai ca să mai aflu câte ceva, pe un ton de «afacerist»:

— Şi ce aş primi eu dacă aş fi aplecat a face treaba aceasta?

— Orice aţi vrea şi oricât aţi dori: şi bani – *argumentum auri* –, şi demnităţi împreunate cu servicii înalte. Meritul dv. ar fi nespus de mare, iar guvernul ar şti şi ar vrea să-l răsplătească, zise el".

S-a decis deci organizarea unei consfătuiri[1], la Cluj, cu participarea unor preoţi delegaţi din toate zonele cu populaţie greco-catolică, unde să se discute scurt şi să se semneze o declaraţie de „revenire" în sânul Bisericii Ortodoxe, document ce avea să fie redactat cu grijă dinainte. Chiar dacă nu s-ar fi obţinut nici o semnătură pentru delegare, câte un delegat de fiecare judeţ tot trebuia să fie.

Până la urmă, pentru a grăbi lucrurile, în noaptea de 26/27 septembrie, Securitatea şi-a trimis agenţii la sute de preoţi ca să-i pună să semneze delegaţii pentru cei 38 de preoţi care urmau să se întâlnească la Cluj.

De ce neapărat 38? Se voia o replică la cei 38 de protopopi care semnaseră declaraţia de unire cu Roma la sinodul convocat de episcopul Atanasie Anghel în octombrie 1698. Numai că urmaseră atunci încă două sinoade, cu peste o mie de preoţi şi personalităţi din toate parohiile, astfel încât până la urmă numărul reprezentanţilor care au aderat atunci la unirea cu Roma a fost de câteva mii (vezi mai sus).

---

1. În documente, evenimentul de la Cluj apare şi sub diferite alte nume: conferinţă, adunare, colocviu, sinod.

Preoții care au refuzat să semneze delegațiile pentru „consfătuirea" de la Cluj au fost urmăriți, tracasați, iar mulți au fost arestați.

În paralel cu organizarea „consfătuirii" de la Cluj, documentele pomenesc de o „acțiune de pătrundere și organizare în toate parohiile greco-catolice. Se va face tot în zilele de 27-28-29 septembrie a.c., în paralel cu acțiunea de strângere a semnăturilor, dirijată de comitetul județean. Totul va avea loc treptat, fără zgomot, cu vigilență, preîntâmpinând orice tulburări, supraveghind elementele dușmănoase, pregătind terenul pentru susținerea acțiunii de revenire la ortodoxie și de susținere a preoților semnatari, în primul rând a delegaților."

Probabil că se intrase și în criză de timp, avându-se în vedere că termenul pentru „lichidarea" Bisericii era deja fixat: 1 decembrie 1948.

Care a fost implicarea Bisericii Ortodoxe Române în toate acestea?

Una din surprizele oferite de studierea arhivelor proaspăt scoase la lumină ale Bisericii Greco-Catolice este descoperirea faptului că nu Biserica Ortodoxă a planificat și a organizat „lichidarea prin unificare": aceasta a fost o inginerie socială stalinistă cu grave consecințe până astăzi. Noile generații își pot corecta astfel viziunea falsificată ce le-a fost prezentată vreme de jumătate de secol.

În România, așa cum se făcuse în Ucraina, trebuia creată impresia că represiunea împotriva greco-catolicilor emana, într-o formă sau alta, de la Biserica Ortodoxă. Or, documentele dovedesc că toate ordinele care au avut în vedere această operațiune au fost emise exclusiv de Securitate, fiind semnate de șefi siniștri ai terorii staliniste din

acei ani: Teohari Georgescu, Alexandru Drăghici, Gheorghe Pintilie, Alexandru Nicolski, Mișu Dulgheru și de mulți alții care le-au urmat.

Partea publică a „operațiunii de unificare" a început așadar, după model sovietic, cu o „caldă chemare" din partea unui înalt ierarh ortodox, mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, adresată credincioșilor și clerului greco-catolic (deci nu episcopilor). „Chemarea" a fost rostită cu ocazia festivităților care au avut loc, ca în fiecare an, la Blaj, la 15 mai 1948: „Habsburgii au rupt nația noastră din Ardeal în două ca să ne slăbească și să ne poată mai ușor stăpâni... Îndrept către voi, cei pe care interese străine v-au amăgit, despărțindu-vă de maica voastră cea bună, Biserica Ortodoxă, o chemare caldă, de părinte, să vă întoarceți acasă". Există indicii care duc la concluzia că mitropolitul Bălan a primit această misiune la 22 aprilie 1948, cu ocazia convocării sale intempestive la Gheorghiu-Dej. Acolo l-a întâlnit și pe ministrul Cultelor, cu care a continuat apoi discuțiile la minister.

„Operațiunea de unificare" era bine coordonată: la 13 mai 1948, deci cu două zile înainte de „calda chemare" de la Blaj, prefectura județului Târnava Mică „solicita", din partea ministrului de Interne, „rechiziționarea localului Academiei Teologice Greco-Catolice"!

Trei săptămâni după prima „chemare", adică la 6 iunie 1948, cu ocazia instalării sale canonice, noul patriarh ortodox, Justinian Marina, a lansat un mesaj asemănător, „o caldă rugăminte" „către clerul greco-catolic... și către românii greco-catolici": „Ce ne mai desparte? Nimic altceva decât credincioșia pe care încă o mai acordați cu supunere Romei!"

După cele două „chemări", a urmat o largă campanie publică și de presă împotriva unirii religioase cu Roma.

Față de toate acestea, episcopii greco-catolici s-au întâlnit la Oradea, la 17 iunie, într-o conferință în care au redactat o scrisoare colectivă către credincioșii lor, subliniind sensul unirii cu Roma, ce implică o fidelitate față de Dumnezeu care trebuie trăită cu orice risc. Au redactat și un memoriu către autorități – rămas fără răspuns.

„Consfătuirea" de la Cluj a avut deci loc la 1 octombrie. Programul ei era: citirea proiectului proclamației de întoarcere la ortodoxie și supunerea lui la vot; citirea și aprobarea proiectului de apel adresat clerului și credincioșilor – toți delegații trebuiau să semneze apelul. Apoi delegații urmau să fie prezentați la Patriarhia Ortodoxă, la București, ceea ce a și avut loc la 3 octombrie 1948, la 9 dimineața, iar la 10.45 un alai a pornit către biserica Sfântul Spiridon-Nou, unde a avut loc o slujbă în cadrul căreia s-a citit proclamația de întoarcere și actul sinodal de acceptare din partea Bisericii Ortodoxe.

Conform planului, urma pregătirea și realizarea pe teren a întoarcerii la ortodoxie. S-au creat „comitete de inițiativă" până la nivel de comună, care să-i determine pe credincioșii greco-catolici să semneze trecerea la ortodoxie: se prevăzuse ținerea unor adunări, la ieșirea din biserică, în două duminici: 10 și 17 octombrie. Oamenii nu s-au arătat deloc dispuși să semneze „reîntoarcerea": unii au plecat în tăcere de la biserică, alții s-au adunat în număr mare în jurul preoților, au organizat pichete de pază pentru a-i păzi în timpul nopții, au tras clopotele, iar în unele sate au făcut lungi liste de semnături cu cei care vor să rămână greco-catolici etc.

Întrucât, din ordin de sus, operațiunea trebuia încheiată pe 21 octombrie, s-au „simplificat" formalitățile, alcătuindu-se liste false cu semnături, iar Securitatea a dispus arestarea tuturor preoților care s-ar fi opus. La 21 octombrie 1948 s-a organizat în catedrala ortodoxă din Alba Iulia „sărbătorirea actului reîntoarcerii la Biserica strămoşească".

Care era miza adunării unui număr mare de semnături în localități? În Legea Cultelor, la art. 37 se prevedeau, printre altele, următoarele: „Dacă cei care părăsesc comunitatea locală alcătuiesc majoritatea, biserica (locașul de închinăciune, casa de rugăciuni), cum și edificiile anexe aparțin de drept comunității locale a cultului nou adoptat... Dacă cei trecuți de la un cult la altul reprezintă cel puțin 75% din numărul credincioșilor comunității locale a cultului părăsit, întreaga avere se strămută de drept în patrimoniul comunității locale a cultului adoptat."

La 27 octombrie 1948, o nouă comisie mixtă, reunind mai multe ministere, a dat ordinul de arestare a tuturor episcopilor şi a „maximum 40 de bandiți" (= canonici și preoți cu responsabilități) care-i sprijineau pe episcopi. Ordinul a fost pus în aplicare începând cu noaptea de 28/29 octombrie 1948. Arestarea episcopilor fusese prevăzută în planul Ministerului Cultelor ca „măsură administrativă", folosindu-se formularea: „Reglarea situației Episcopatului, cu administrația lui bisericească și averile". În diverse rapoarte ale Securității apare, referitor la arestarea lor, expresia „măsură preventivă": trebuiau arestați pentru ca autoritatea și influența lor să nu împiedice „operațiunea de unificare". Episcopii n-au fost judecați și condamnați, nici pe motive religioase, nici pe

alte motive, economice sau politice. În încercarea de a se ajunge totuși la o motivare „plauzibilă“ a arestării lor, în timpul detenției din lagărul de la Căldărușani s-a încercat montarea unor procese politice episcopilor Vasile Aftenie, Ioan Suciu și Alexandru Rusu, dar nu s-a reușit. (Abia într-un târziu s-a reușit fabricarea unei condamnări pentru „înaltă trădare“ episcopului Rusu, vezi mai jos.)

„Măsura administrativă“ a arestării episcopilor a fost menționată, printre altele, și într-un document intern al Securității, redactat cu ocazia morții episcopului Vasile Aftenie: „A fost arestat la 28 oct. 1948, împreună cu ceilalți episcopi greco-catolici din R.P.R., arestarea lor fiind ca măsură preventivă luată de Guvern, în urma unificării bisericii greco-catolice cu cea ortodoxă.“

Cine erau de fapt acești episcopi de care se temea atât de tare regimul comunist?

CEI ȘAPTE ÎN VIAȚA „NORMALĂ“

„Ce s-ar întâmpla dacă pe front
generalul ar dezerta?“

VASILE AFTENIE

Vasile Aftenie s-a născut la Lodroman, județul Târnava Mică (actualmente comuna Valea Lungă, județul Alba), la 14 iulie 1899. Părinții lui au avut cinci copii: patru băieți și o fată (dintre care doi au murit de mici). Erau țărani, destul de săraci, dar foarte credincioși. Vasile a fost botezat la două zile după naștere, în biserica din sat. Ca orice copil de la țară, ajuta la treburi, ducea animalele la păscut. A învățat doi ani la școala primară din sat (1907–1909), apoi încă doi ani la școala primară din Blaj. Din 1913, urmează Liceul Greco-Catolic „Sfântul Vasile cel Mare“ din Blaj. Era și el beneficiar al „țipăului“: pâinea de patru kilograme pe care o primeau săptămânal, din partea Mitropoliei, toți elevii săraci! Ca să poată cumpăra un petec de pământ, tatăl fusese nevoit să plece la muncă pentru câțiva ani în Statele Unite, după cum rezultă din „certificatul de paupertate“ al adolescentului (1913), necesar pentru obținerea unei burse de studiu. Era, de altfel, singurul copil al familiei trimis la studii înalte.

În 1917 însă, elevul Vasile Aftenie a fost mobilizat: ultimele trei clase de liceu le-a făcut în răgazul scurtelor permisii de pe fronturile din Galiția și din Italia. La 30 aprilie

1918, a promovat „examenul de maturitate" (bacalaureatul) într-o sesiune particulară.

După evenimentele de la 1 decembrie 1918, îl găsim la Bucureşti, unde, în efervescenţa zilelor Marii Uniri, s-a gândit că ar putea fi de folos ţării făcând studii de drept. În toamna lui 1919, se află însă la Blaj, la Seminarul Arhiepiscopal; de acolo a fost îndată trimis să studieze la Roma: beneficia de una din cele patru burse anuale acordate românilor de către o fundaţie pontificală, locuia la Colegiul Grec Sfântul Atanasie şi studia filozofia şi teologia la Colegiul Urbanian Pontifical *De Propaganda Fide*; la 22 iunie 1925, obţine acolo doctoratul în teologie.

În Biserica Greco-Catolică, cel care vrea să devină preot trebuie să se decidă înainte de hirotonirea întru diacon dacă să fie preot căsătorit sau celibatar. Hirotonirea îl fixează în starea de viaţă aleasă.

Vasile Aftenie hotărăşte să devină preot celibatar (ceea ce era opţiunea unei minorităţi). Dar alege să se întoarcă în ţară pentru a fi hirotonit, spre a-şi manifesta mai bine în faţa alor săi libertatea de alegere. Ştim acest lucru şi din caracterizarea pe care i-o face la sfârşitul studiilor rectorul Colegiului Grec, benedictinul Andrea-Benno Zimmermann:

Animadvertenda: Discessit die 9 Iulii 1925. Ordines Sacros non suscepit, ut domi liberius eligeret statum, ad propriae conscientiae parentumque tranquillitatem. De cetero in omnibus semper optimus fuit, pius, doctus, prudentia maxime praeclarus.[1] („Observaţii: A plecat la 9 iulie

---

1. Roma, Arhiva Colegiului Grec, Registrul studenţilor, vol. 72, n. 332.

1925. Nu a primit Ordinele Sacre [= preoţia], ca să-şi aleagă acasă, cu mai multă libertate, starea de viaţă, spre liniştea propriei conştiinţe şi a părinţilor. În rest a fost întotdeauna foarte bun în toate, evlavios, învăţat, strălucind foarte mult prin chibzuinţă.")

Este hirotonit preot în prima zi a anului 1926 (sărbătoarea patronului său, Sfântul Vasile cel Mare). E numit de îndată profesor de drept canonic şi de istoria Bisericii la Seminarul Arhiepiscopal din Blaj, unde va fi şi prefect de studii până în iulie 1934. Între timp mai predă şi religie la Liceul de băieţi, la Liceul de fete şi la Şcoala Normală de băieţi din Blaj. Predică misiuni populare foarte apreciate în diverse parohii.

Este numit şi asesor la Tribunalul matrimonial şi disciplinar al Arhieparhiei de Alba Iulia şi Făgăraş. Ţine conferinţe şi exerciţii spirituale pentru preoţi, pentru călugăriţe şi pentru elevi.

Era un om foarte plăcut. Iată cum îl descrie preotul Nicolae Lupea, care a colaborat cu el timp de mai mulţi ani: „Servul lui Dumnezeu[1] Vasile Aftenie era înalt, masiv, cu barba şi părul roşcat, şi purta ochelari. Era un om foarte jovial, mereu glumeţ. Gurile rele spuneau despre dânsul că ar fi fost cam «lumesc», însă eu l-am cunoscut îndeaproape şi pot afirma cu siguranţă că nu avea înclinaţii imorale, ci dovedea un anume chef de viaţă ce crea în jurul lui o atmosferă plăcută şi o bună dispoziţie. Acesta a fost cu adevărat Episcopul Vasile Aftenie şi nu am găsit nici un motiv, nici măcar unul infim pentru a-l putea considera «cam lumesc»."

---

1. „Servul lui Dumnezeu": echivalent ardelenesc al expresiei „robul/slujitorul lui Dumnezeu"; apare des în mărturii pentru a sublinia veneraţia faţă de cel numit.

La 14 iulie 1934 e numit paroh al bisericii Sfântul Vasile cel Mare din București, dar și protopop pentru diaspora transilvăneană din București și „Vechiul Regat". Are de străbătut astfel toată Muntenia, Oltenia și Moldova pentru a-i cunoaşte şi ajuta pe credincioșii greco-catolici. Era prietenos, deschis, cald, accepta bucuros ospitalitatea celor vizitaţi, rezolva cu inteligenţă dificultățile ce puteau apărea în relaţia cu autoritățile. I-a vizitat și pe deținuții de la închisoarea Doftana, de la care a primit ca amintire o cruce de marmură lucrată de ei; mai târziu, presimțind că va fi arestat, a încredințat-o spre păstrare unei credincioase. În prezent crucea se află în colecția Eparhiei de București; se mai poate citi pe ea inscripția:

„Duhovnicului nostru, canonicul doctor Vasile Aftenie, în semn de mulţumire și recunoștință, de la deținuţii Nicoară Vasile, Gligor Marian, Dordea Nicolae, Doftana 1934–1940".

De ce-i spun ei „canonic"? La 21 decembrie 1937, Vasile Aftenie fusese ales „canonic teolog" în capitlul catedralei arhiepiscopale de la Blaj, deși era încă protopop la București. Situaţia trebuia oricum rezolvată, iar în toamna anului 1939 mitropolitul Nicolescu, dorind un suflu nou, o reîmprospătare a formării viitorilor preoți și văzând talentul pastoral deosebit al tânărului preot Vasile Aftenie, îl numeşte rector al Academiei Teologice din Blaj. Îl va înlocui la București noul protopop, Tit Liviu Chinezu.

Toate aceste experiențe pastorale, academice și administrative l-au recomandat însă curând pentru episcopat: în 1940 Sfântul Scaun va reuși, după lungi și delicate tratative, să-l numească episcop auxiliar al mitropolitului, cerând pentru el expres reşedința la București.

Într-adevăr, în 1937, cardinalul Tisserant, care la Vatican conducea „Congregația pentru Bisericile Orientale", vizitase România și își dăduse seama de faptul că era neapărat necesar ca, în România Mare, să existe o structură bisericească greco-catolică în capitala țării: întors la Roma, avea să urmărească în continuare dobândirea unei reședințe a reprezentantului Mitropoliei în București.

Numirea unui tânăr i-a mirat pe bătrânii canonici, conservatori, de la Blaj. Consacrarea a avut loc în catedrala din Blaj, la 6 iunie 1940, în sărbătoarea Înălțării Domnului, iar de Rusalii noul auxiliar a fost înscăunat la București, în biserica Sfântul Vasile, urmând să locuiască în noua reședință a Mitropoliei, din str. Batiștei 39. A fost întâmpinat cu respect de personalități și cu multă bucurie de credincioși, care își reîntâlneau fostul paroh. De la acea dată, într-un gest de apropiere față de frații ortodocși, a început să poarte în ocaziile solemne camilafca, lucru care a stârnit unele ironii ardelenești.

Într-o scrisoare către cardinalul Tisserant, noul episcop își mărturisește sentimentele și starea de spirit în urma acestor evenimente:

„...Îmi dau bine seama de această demnitate, care este totodată o sarcină în plus și plină de o mare răspundere. Am conștiința liniștită pentru că n-am căutat-o niciodată. Dacă superiorii mei, luminați de harul lui Dumnezeu, s-au gândit să-mi încredințeze această mare misiune, facă-se voia lui Dumnezeu... Îmi permit să fac o mărturisire Eminenței Voastre. Au trecut cincisprezece ani de când am plecat de la Colegiul Grec Sfântul Atanasie. Cum am sosit la Blaj, m-am pus la dispoziția E.S. Mitropolitul și am căutat să-mi fac datoria cât mai bine cu putință. Niciodată

n-am cerut nici cel mai mic lucru, să ocup o funcţie sau alta. Nu intra în conştiinţa mea. *Euntes*[1]... şi m-am dus acolo unde am fost trimis. Sper că şi în viitor îmi voi face datoria. În capitală era cu neputinţă să se ţină slujba pontificală în biserică. Am făcut-o în curtea bisericii... Eram înconjurat de vreo mie de persoane, între care o mulţime de intelectuali, chiar şi nişte foşti miniştri... "

La înscăunarea de la Bucureşti, noul episcop rosteşte o frază parcă premonitorie: „O turmă de credincioşi care s-a crescut în tradiţia Blajului nu poate socoti niciodată prea mare o jertfă, oricât de uriaşă, cerută de Biserică şi de neamul nostru."

În septembrie 1940, România pierde o parte însemnată din Transilvania, din Moldova şi din Bucovina, ca urmare a Arbitrajului („Dictatului") de la Viena şi a pactului Ribbentrop–Molotov. Arhieparhia Blajului rămâne fără o parte din teritoriu, iar trei dintre episcopiile sale sufragane rămân în cea mai mare parte în afara graniţelor ţării. O mulţime de români se refugiază în „Vechiul Regat", astfel încât numărul greco-catolicilor de acolo se dublează. Episcopul Aftenie se procupă de soarta refugiaţilor şi le susţine moralul. Uşa lui e deschisă pentru ei, merge prin familii ca un bun paroh de diasporă, mereu cu aceeaşi atitudine prietenoasă şi nu lipsită de umor, care uneori nu e înţeleasă de unii clerici ardeleni mai în vârstă şi mai formalişti. Un occidental, superiorul călugărilor Asumpţionişti de la Blaj, îl caracteriza astfel într-un chestionar cerut de Vatican în vederea consacrării

---

1. Lat. „mergând". Aluzie la pasajul din Evanghelia după Marcu 16,15: „Mergând în lumea întreagă, vestiţi Evanghelia la toată făptura."

episcopale: „Este evlavios, plăcut în societate, jovial, iubitor de glume ... foarte iubit de seminariști, de care era foarte apropiat, lucru rar la acești domni transilvăneni... Am auzit că i se reproșează o anume stângăcie țărănească... Mă simt obligat să accentuez că inspiră încredere prin calmul, amabilitatea și jovialitatea sa."

Preotul Eugen Popa, care i-a cunoscut bine activitatea de la București, dă mărturie:

„Servul lui Dumnezeu Vasile Aftenie, fire deschisă, sociabilă, încerca să câștige credincioșii care nu mergeau la biserică. A fost criticat că este prea deschis spre lume. Motivul: preoții din Blaj erau în vârstă și nu înțelegeau deschiderea lui Aftenie pentru societate. Era un om simpatic și apropiat de lume. Era văzut prin restaurante, în compania unor oameni cu viață departe de Dumnezeu, care nu veneau la biserică, dar aveau și ei nevoie de un cuvânt bun, de un îndemn duhovnicesc. Era ca un uriaș cu suflet de copil. Înalt, solid, cu barbă galbenă, avea o privire liniștită, care dădea sentimentul unei naivități primare. În mulțimea variată din București era prezent oriunde era nevoie de ajutor și încurajare. Când s-au apropiat amenințările din anul 1948, știa că este urmărit, dar era hotărât să nu trădeze pentru nimic în lume."

La 5 iunie 1941 survine moartea mitropolitului Nicolescu și se pune problema succesiunii. Am văzut cât era de delicată situația Mitropoliei Blajului. Trebuie spus că, în ciuda insistențelor Ungariei de a se modifica statutul eparhiilor, Roma a avut înțelepciunea de a menține configurația de la Concordat, fără a ține seama de schimbările politice. Nunțiul apostolic, de acord cu Sfântul Scaun, îl numește ca administrator apostolic, adică interimar

până la o posibilă numire de mitropolit, pe Vasile Aftenie, care era oricum episcop auxiliar al Mitropoliei. Bătrânii canonici de la Blaj au protestat, deoarece, conform statutelor, interimarul ar fi trebuit ales de ei; s-au amestecat și oameni politici, astfel că numirea a fost împiedicată. Atunci Papa Pius XII intervine numindu-l pe acel post pe decanul de vârstă al episcopilor greco-catolici, Valeriu Traian Frenţiu, care avea atunci reședința la Beiuș, păstorind partea din eparhia de Oradea rămasă în teritoriul românesc.

În tot acest zbucium instituțional, episcopul Aftenie și-a dat măsura echilibrului și înțelepciunii. Îi scrie nunţiului apostolic:

„Accept drept literă de Evanghelie dispoziția Sfântului Părinte, cu atât mai mult cu cât, așa cum bine știe Excelenţa voastră, n-am căutat niciodată și n-am întreprins nimic pentru a dobândi acea însărcinare. Ba chiar, aflând despre numirea mea în acea funcţie (de administrator apostolic), am rămas surprins, dar trebuia să ascult de Capul Bisericii, și așa fac și acum, convins fiind că, așa cum spune Sfânta Ecaterina din Siena, «ascultarea e cheia cu care se intră în cer».“

Totuși, felul în care Blajul îi respinsese numirea îl afectase. Un martor care l-a cunoscut îndeaproape, părintele Lupea, povestește:

„...Cu credincioșii, preoţii și ceilalţi episcopi [relaţiile] au fost cele mai bune... însă îmi aduc aminte că, după moartea mitropolitului Nicolescu, Roma l-a numit ca administrator apostolic de Blaj, însă canonicii l-au refuzat, astfel încât numirea a fost retrasă. Acest fapt l-a marcat și l-a supărat foarte mult. Îmi amintesc că la un moment dat, la o discuţie pe care am avut-o cu dânsul la sediul

Mitropoliei, mi-a spus: «M-am rugat mult ca Dumnezeu să-mi dea putere să-i iert și mi-a dat această putere. Acum mă rog să-mi dea putere să-i și iubesc. Încă nu am primit-o!» Sunt convins că ulterior a primit-o."

Noul administrator, Valeriu Traian Frențiu, îi reînnoiește prerogativa de vicar general pentru București și „Vechiul Regat", acum în calitate de auxiliar al său. Episcopul Aftenie își va străbate imensul teritoriu, vizitând parohiile din Muntenia, Oltenia și Moldova, ba chiar, în 1942, din Basarabia și Bucovina de Nord, dar și pe unele din Transilvania, deoarece episcopul Frențiu, în vârstă fiind, nu le putea acoperi pe toate. Într-un raport din 1 aprilie 1943, enumeră toate localitățile pe care le-a putut vizita în 1942 (Constanța, dar apoi Iacobeni, Câmpulung Moldovenesc, Fundul Moldovei, Ilișești, Cacica, Gura Humorului, Rădăuți, Dornești, Cernăuți, Cozmeni, Pohorlăuți, Boian, Rarancea, Suceava, Agăș, dar și Craiova, Târgu Jiu, Turnu Severin) și relatează situația credincioșilor greco-catolici din acele locuri, mulți refugiați din „Ardealul cedat". A fost o mare bucurie pentru oameni, care nu mai văzuseră de decenii un episcop. În majoritatea locurilor a fost bine primit de autorități și chiar de clerul ortodox.

Trăia în mare sărăcie, mai ales în timpul războiului, umbla cu tramvaiul și autobuzul, iar în reședința sa din str. Batiștei a găzduit studenți veniți din Transilvania care erau prea săraci pentru a plăti o chirie. Bombardamentele americane din 1944 nu l-au speriat: a rămas în București alături de credincioșii săi. Doar de Crăciun s-a dus la Blaj ca să slujească în locul episcopului Frențiu, care era bolnav la pat.

Schimbările politice începute odată cu instalarea guvernului comunist la 6 martie 1945 nu prevesteau nimic bun pentru Biserică.

Episcopul Aftenie, fiind în capitală, era cel mai bine plasat pentru a observa înrăutăţirea. Au început intimidări, arestări sub diferite pretexte (de pildă noul paroh numit la Sfântul Vasile e arestat înainte de a apuca să-şi ia în primire postul). Episcopul îi instruieşte pe preoţi să se ferească de provocări şi să fie atenţi la ce vorbesc şi la cum se manifestă, pentru că orice „se interpretează". Numit, din februarie 1946, reprezentant al administratorului apostolic de la Blaj în Comisia de Stat pentru revizuirea Legii Cultelor, se străduieşte să facă auzit glasul Bisericii Greco-Catolice în larma simulacrului de democraţie instaurat de noul regim. Participă în 16 martie 1946 la şedinţa sinodului electoral pentru alegerea candidaţilor la funcţia de mitropolit şi constată apoi refuzul autorităţilor de stat de a-l accepta pe cel ales cu majoritate de voturi şi recunoscut de Vatican, episcopul de Maramureş, Alexandru Rusu. Împreună cu confraţii săi află despre suprimarea Bisericii Greco-Catolice ucrainene în 1946 şi întrezăreşte primejdia uriaşă ce se contura pentru viitorul Bisericii din România.

Mai târziu, episcopul a povestit că a fost vizitat de Constantin Burducea, preot ortodox, ministru al Cultelor în primul guvern impus de sovietici (6 martie 1945–30 noiembrie 1946). Acesta i-a mărturisit că vrea să fugă în străinătate – ceea ce a şi făcut – şi l-a rugat să-i dea ceva recomandări. În semn de gratitudine pentru acestea, Burducea l-a sfătuit să plece şi el în străinătate, pentru că „numai aceia vor scăpa de închisoare, şi eventual de moarte, care vor pleca din ţară". Cu un gest premonitoriu, epis-

copul s-a ridicat și, cu mâinile împreunate, a exclamat către icoana Mântuitorului: „Cui îi vei da cel dintâi, Cristoase, acest mare har?“[1] De fapt, tocmai Vasile Aftenie avea să fie primul dintre episcopii greco-catolici care își va pierde viața în urma tratamentelor inumane suferite în cursul anchetei de la Ministerul de Interne în 1950.

Toți episcopii deveniseră conștienți că trebuie să-i pregătească pe credincioși pentru a rezista ademenirilor și intimidărilor. Vasile Aftenie face acest lucru mai ales în Ardeal, dar și în casele muncitorilor ardeleni veniți la lucru în București. În august 1946 vizitează parohiile din Oltenia (Brezoi, Râmnicu Vâlcea, Slatina, Târgu Jiu), apoi, între 22 octombrie și 12 noiembrie, sate din secuime, unde românii avuseseră mult de suferit sub regimul horthyst. Va continua aceste vizite și mai târziu, chiar în vara anului 1948, știind că e urmărit pas cu pas de Securitate.

Insistă pentru numirea unui paroh la București, unde, după cuvintele sale, biserica arată „ca o moară părăsită“. E numit paroh și protopop preotul Tit Liviu Chinezu, la începutul lui decembrie 1946. Împreună cu Fericitul Vladimir Ghika, toți trei vor desfășura o frumoasă activitate pastorală în rândul tinerilor, adunați în ASTRU (Asociația Studenților Români Uniți).

Tot Părintele Lupea ne mai dă un amănunt despre greutățile traiului:

„Doresc să mai spun că episcopul Vasile Aftenie era sărac. Salariul său era tot cel de canonic, din cauza faptului că la București nu aveam sediu episcopal, iar în

---

1. Martorul ocular care a povestit scena e intendentul episcopului, Luca Bălteanu, om de mare încredere și distincție. *Cf.* A. Moisin, *Episcopul român unit Vasile Aftenie*, partea a II-a, Editura Imago, Sibiu, 2002.

Bucureşti viaţa era foarte scumpă. Îmi amintesc că odată, de Crăciun, i-am trimis nişte carne de porc, iar când m-a întâlnit mi-a mulţumit călduros. Cu toată sărăcia, de fiecare dată când vreun preot îi făcea o vizită, îl primea călduros, îl invita să facă o baie şi să mănânce. Ştiu că nu stătea bine cu banii pentru că, la un moment dat, mi-a cerut să-l ajut cu intenţii, chiar dacă erau slab plătite."

Viaţa a devenit foarte precară în urma reformei monetare din 15 august 1947, care a topit toate economiile românilor, şi din cauza inflaţiei galopante. Toate resursele ţării mergeau către plata aşa-zisei datorii de război cerute de Uniunea Sovietică. Episcopul, rămas cu şi mai puţine resurse, nemaicerându-le nici pe acelea la care ar fi avut dreptul, se străduia să fie alături de toţi, mai ales pe plan spiritual. Tânărul preot Vasile Mare, vicar la biserica Sfântul Vasile din octombrie 1946, povesteşte:

„Era întotdeauna vesel şi gata să spună o vorbă de duh. În societate avea un talent deosebit de a întreţine o atmosferă veselă, era un izvor nesecat de poante hazlii, un umor fin şi delicat. Dar mai mult era un «causeur» extraordinar. Făcea faţă cu uşurinţă în toate situaţiile. Îl avantajau şi glasul sonor şi înfăţişarea impunătoare. În viaţa particulară era foarte modest şi se împăca uşor cu toate situaţiile, fără să aibă pretenţii. Era lipsit de orice infatuare, dimpotrivă, ducea o viaţă chiar sărăcăcioasă, fără să se diferenţieze în vreun fel de noi. Aşa a fost pe perioada în care l-am cunoscut. Am locuit împreună cu el în aceeaşi casă[1] aproape un an de zile, până la arestarea

---

1. La 1 februarie 1948, episcopul a fost evacuat din reşedinţa din str. Batiştei şi s-a mutat în casa parohială a bisericii Sfântul Vasile, din str. Polonă, alături de protopopul Tit Liviu Chinezu şi de cei doi vicari ai acestuia, Vasile Mare şi Gheorghe Radu.

dânsului, în perfectă armonie. Era căutat de multă lume și nu respingea pe nimeni. Nu îmi amintesc să fi fost interesat de altceva decât de bunul mers al Bisericii. Pe plan pastoral pot spune că era un adevărat păstor. Prin felul său de a fi era iubit de către toți, căutat ca îndrumător spiritual și considerat a fi un bun sfătuitor chiar și în problemele vieții de zi cu zi a oamenilor."

Același martor dă amănunte interesante despre modul în care episcopul începuse să fie urmărit de Securitate:

„Într-o zi, din întâmplare, servul lui Dumnezeu Vasile Aftenie nu era acasă. Un număr neobișnuit de persoane a venit la parohie, pe rând și nu toți deodată, toți căutându-l pe el. Unii dintre ei nici nu-i știau numele, iar când noi ne ofeream serviciile, ne răspundeau: «Nu cu dumneavoastră vrem să vorbim, cu părintele acela cu barbă roșcată», sau «cu ochelari». Fiecare spunea cum știa sau cum a fost instruit. Unii spuneau că îl caută pentru că le-a botezat un copil și doresc un certificat de botez; la răspunsul nostru că și noi putem elibera acel certificat, sau altceva ceea ce doreau, răspundeau că mai au și altceva de discutat cu dânsul, astfel încât nu doreau să le facem nimic. Asaltul acesta... a fost tot mai insistent, și de către tot mai mulți și necunoscuți, până a treia zi spre amiază, când episcopul Vasile Aftenie s-a întors acasă. L-am văzut intrând pe portița de la stradă cu pasul său rar și apăsat. Mie mi se părea că se scufundă pământul cu dânsul, atât de apăsat umbla. Am văzut și câteva persoane trecând pe stradă prin fața porții și privind îndelung după dânsul. Ajuns acasă, s-a terminat și pelerinajul celor care-l căutau: de atunci nu a mai scăpat fără să fie urmărit pas cu pas. Nu pot spune că a trecut nepăsător peste acest început. Dimpotrivă, s-a văzut pe fața dânsului

că l-a marcat, chiar dacă a rămas perfect stăpân pe sine. Când ne-a vorbit despre cele întâmplate, nu s-a lamentat, ci a descris pur și simplu ceea ce s-a petrecut. După trecerea a doar 2-3 zile, stăpân pe sine și pe situație, datorită felului său de a fi, mereu gata de a spune ceva hazliu, părea că nu a avut nici o problemă. A preferat să întâmpine situaţia cu tărie și demnitate, făcând haz de necaz. Cu toţii eram uimiţi de modul în care a reușit să treacă peste evenimente. Alături de dânsul problema parcă nu mai era atât de gravă. La început era deranjat de această urmărire îndeaproape a mișcărilor sale. Cu timpul s-a obișnuit și a regăsit energia pentru a privi problema cu umor. La fel s-a manifestat și față de cei ce îl urmăreau: i-a întâmpinat cu curaj, aș spune poate chiar cu o liniște parcă supranaturală, căutând să-i pună în situații ridicole, pentru ca ei să își dea seama despre prostia pe care o promovau. Îmi amintesc și acum unele întâmplări povestite chiar de dânsul. Astfel, de exemplu, în tramvai, urmăritorul s-a așezat pe scaunul alături de dânsul. În șoaptă, Vasile Aftenie îi spune: «Domnule, eu văd că de vreo 2-3 săptămâni ești mereu în călcâiele mele. De ce faci aceasta?» «Părinte, faceţi-vă dumneavoastră treaba dumneavoastră, că eu o fac pe-a mea», i-a răspuns individul. «Bine, domnule, fiecare cu treaba lui», a concluzionat el. Altă dată, urcând în tramvai și văzând că urmăritorul a urcat și el imediat după dânsul, cere casieriței două bilete (se vindeau biletele în tramvai) și, întorcându-se spre însoțitor, îi spune: «Uite, văd că nu ţi-ai cumpărat bilet, ia biletul acesta, să nu te prindă controlul, că amenzile sunt mari...» Un alt exemplu, tot în tramvai: de obicei urmăritorul rămânea întotdeauna în spatele urmăritului, să nu-l piardă din vedere. De data aceasta, urmăritorul,

vrând să-l păcălească, a trecut în fața lui. Acesta, ajungând la stația de coborâre, trecând pe lângă îngerul său păzitor, bătându-l cu mâna pe umăr, îi spune: «Coborâm, domnule, coborâm!» Menționez că nu era același agent de urmărire, ci era deseori schimbat. Nu era însă prea greu să-ți dai seama cine te urmărește; era suficient să faci un ocol pe 2-3 străzi lăturalnice pe care în mod normal nu trebuia să mergi și îți dădeai seama că ești urmărit: se ținea scai după tine, ca o umbră. Șirul acestor atitudini glumețe la adresa agenților de urmărire ar putea fi foarte lung, însă eu îmi mai amintesc de una: de la un timp, agenții de urmărire au început să umble cu mașina, un autoturism de culoare neagră. În aceasta erau totdeauna doi indivizi, care îl urmăreau permanent și pretutindeni. După un timp destul de lung de la apariția acestei mașini, el, care își continua misiunea de episcop, rezolvând problemele și deplasându-se acolo unde era necesar, în loc să meargă spre stația de tramvai de la capătul străzii, s-a dus direct la autoturismul cel negru al Securității, postat în fața curții noastre de la stradă, și, adresându-se celor doi agenți, le spune: «Văd că dumneavoastră mă urmăriți cu mașina, oriunde aș merge. Pentru dumneavoastră aceasta este foarte greu, să urmărești cu mașina pe un om care merge pe jos sau chiar cu tramvaiul. Sunteți nevoiți să vă opriți mereu sau să mergeți prea încet. Pentru a vă ușura munca, eu vă propun să mă luați și pe mine cu mașina, căci vă spun unde am de mers. Acolo mă așteptați – oricum asta faceți întotdeauna – până îmi termin treaba. Când termin, mă reîntorc la dumneavoastră și ne întoarcem acasă. Totul ar fi mult mai simplu și mult mai ușor pentru dumneavoastră, iar mie mi-ați face un foarte mare serviciu, întrucât eu nu am mașină,

precum vedeţi.» Dânşii însă i-au răspuns: «Nu se poate, părinte! Faceţi-vă dumneavoastră treburile dumneavoastră, că noi le facem pe ale noastre.»“

După „consfătuirea“ de la Cluj din 1 octombrie 1948, preoţii semnatari au plecat la Bucureşti la Patriarhie. Părintele Augustin Prunduş relatează:

„Ajunşi în Capitală, o parte dintre ei au fost trimişi la episcopul Vasile Aftenie pentru a-l convinge de cauza unirii. El le-a răspuns: «Dragii mei fraţi, credinţa noastră nu este o cămaşă pe care s-o îmbraci noaptea şi dimineaţa s-o dai jos. Nu pot nega ceea ce am propovăduit o viaţă întreagă!»“

Ce s-a întâmplat în continuare aflăm din istorisirea părintelui Vasile Mare:

„Referitor la episcopul Vasile Aftenie, voi relata o împrejurare cu totul deosebită, pe care o ştiu de la servul lui Dumnezeu Tit Liviu Chinezu... Episcopul Vasile Aftenie a aflat că grupul celor 36 de preoţi care la Cluj au semnat trecerea de la Biserica Greco-Catolică la cea Ortodoxă a fost cazat la hotelul Athénée Palace. Fără să mai spună cuiva ceva, în decursul nopţii a reuşit, numai dânsul ştie cum, să intre fără să fie oprit şi să se prezinte la cei veniţi de la Cluj. Sunt sigur că discuţia a durat mai mult, dar în esenţă le-a spus cam aşa: «Ce faceţi, nebunilor? Nu vă daţi seama de gravitatea faptei şi de consecinţele de nesăbuit ale acesteia asupra Bisericii şi a noastră, a tuturor?» Toţi erau cu feţele congestionate, înnebuniţi de frică şi de toată situaţia. Doar unul dintre ei a avut curajul să-l înfrunte şi să-i ţină piept: preotul Cisteian, care i-ar fi răspuns: «Preasfinţite, vă rugăm, lăsaţi-ne. Noi nu mai suntem altceva decât ursul cu picioarele pe tablă

încinsă. Jucăm cum ni se cântă. Nu mai avem nici putere și nici posibilitatea de a ne abate de pe acest drum.» În zadar s-a chinuit să-i convingă că sunt pe punctul de a comite o mare greșeală. În final, a reușit să iasă din hotel și să revină acasă. Dimineața, foarte curând, i-a relatat lui Tit Liviu Chinezu, care era protopop, tot ceea ce s-a petrecut în noaptea aceea. Când părintele protopop ne-a povestit celor doi preoți tineri cele întâmplate, a adăugat: «L-am certat pe Preasfințitul ca pe un copil pentru primejdia prea mare – adevărată temeritate – la care s-a expus. Ce s-ar fi întâmplat dacă Preasfințitul odată intrat la ei ar fi fost sechestrat și nu ar mai fi putut ieși? Ar fi fost între ei și un episcop. Aceasta ar fi fost foarte grav. Indiferent ce ar fi făcut dânsul, l-ar fi purtat ca și pe ceilalți. Mă cutremur și numai la gândul că așa ceva s-ar fi putut întâmpla. Știți ce mi-a răspuns Preasfințitul? 'M-aș fi simțit prea vinovat dacă nu o făceam!' Dumnezeu l-a apărat, ne-a salvat și acum sunt fericit că a fost așa.»"

A doua zi, mulți preoți și credincioși au venit la episcopul Aftenie, doritori să înțeleagă mai bine ce se întâmplă. El le-a explicat că acei preoți au cedat doar sub amenințarea fizică a arestării și a ceea ce avea să urmeze pentru ei și familiile lor. Totuși, ținând seama că acționaseră sub constrângere, decizia lor e nulă din punct de vedere canonic.

În noaptea de 28/29 octombrie 1948, episcopul Aftenie a fost arestat de Securitate, ca și ceilalți episcopi greco-catolici. Părintele Vasile Mare, care a fost de față, povestește:

„Privitor la arestarea servilor lui Dumnezeu Vasile Aftenie și Tit Liviu Chinezu, doresc să menționez un episod

plin de mister, pe care mi-l amintesc foarte bine. E vorba de după amiaza zilei de 28 octombrie 1948. În curtea bisericii, cea de pe str. Polonă, cred că după ceva rugăciune celebrată în biserică, ne-am oprit la o vorbă, cum se obişnuieşte adesea după ce se iese din biserică. Cei prezenţi erau: servii lui Dumnezeu Vasile Aftenie și Tit Liviu Chinezu, preotul Gheorghe Radu, cantorul Traian Suciu şi eu. A venit la noi o fetiţă oarecare, de vreo 7-8 ani, şi ne-a întrebat: «Cine este episcopul?» Inițial nu am luat-o în seamă, însă aceasta insista, punând aceeași întrebare. «Eu sunt», i-a răspuns Vasile Aftenie. Fetița a continuat: «Doi nenea au venit pe stradă și s-au oprit la poartă. Și unul a zis: La noapte, de aici vom aresta pe episcopul.» Fetiţa auzise accidental cele relatate, întrucât ea se juca împreună cu alţi copii de pe strada noastră în grămada de nisip ce se afla alături de gardul de la stradă. Toți am rămas nedumeriţi, neștiind ce să credem și câtă crezare să dăm acestei informaţii. Puțin tulburați, ne-am continuat discuţia despre actualitățile de atunci, deci intervenţia fetiței s-a încadrat perfect. Tot discutând, tânărul Traian Suciu i-a sugerat să se retragă într-un loc mai sigur spunându-i: «Preasfințite, veniți la noi, la geamgiii din Bucureştii Noi. Acolo vă ascundem și veți fi păzit!» Acesta însă, luând în mână crucea pectorală, i-a răspuns: «Această cruce mă oprește. Dragul meu, tot eu să mă ascund? Ce s-ar întâmpla dacă pe front generalul ar dezerta? Dacă n-ar fi aceasta, aș ști eu ce să fac!» Cuvintele copilei s-au îndeplinit: în acea noapte episcopul Vasile Aftenie a fost arestat.

În ceea ce privește arestarea, ea s-a petrecut tot acolo, la sediul protopopiatului și al parohiei din str. Polonă... În toiul acelei nopţi, am fost trezit brusc de către un individ

care nu știu cum pătrunsese în camera mea. Nu știu cine i-a deschis ușa, și nici dacă era altcineva afară. Buimac cum eram, mi-a ordonat să merg în camera alăturată, cea a preotului Gheorghe Radu. Acesta avea camera cea mai din spate. Ne-a zis să nu ieșim de acolo, iar dacă facem vreo mișcare, ne zboară creierii... După vreo trei ore, care mi s-au părut infinite, au intrat la noi în cameră mama mea și d-șoara Georgina, care ne-au spus că, privind prin geamul de la demisol, au văzut plecând spre stradă câțiva oameni și că i-au dus cu ei pe servii lui Dumnezeu Vasile Aftenie și Tit Liviu Chinezu. Am fugit repede spre camerele lor. Ambele erau într-o dezordine de nedescris: cărțile, hainele și tot felul de obiecte erau împrăștiate în toată camera, semn că s-a făcut percheziție. Nu după multe zile a trebuit să părăsim și noi clădirea: au venit doi indivizi care ne-au spus că au venit să preia întregul edificiu, inclusiv biserica."

Episcopul Aftenie a fost dus imediat la Ministerul de Interne. Acolo, după o percheziție umilitoare, a fost băgat într-o celulă din subsol, unde era deja episcopul Valeriu Traian Frențiu. În seara zilei de 30 octombrie, a fost dus, împreună cu episcopii Ioan Suciu, Valeriu Traian Frențiu și Alexandru Rusu, în audiență la ministrul Cultelor. Scopul audienței poate fi dedus din mărturia episcopului Iuliu Hossu, care fusese și el dus la o astfel de audiență cu o zi înainte. Ministrul avea misiunea să vadă dacă nu cumva vreunul dintre episcopii greco-catolici, speriat de temnițele Securității, ar fi fost dispus să cedeze și să treacă la ortodoxie. Evident, acest lucru nu s-a întâmplat.

„Viață zidită pe stâncă de granit“

VALERIU TRAIAN FRENŢIU

Era decanul de vârstă al episcopilor greco-catolici.

Fiu al lui Ioachim Frenţiu și al Rozaliei, născută Demeter, s-a născut la Reșiţa Montană, județul Caraș-Severin, la 25 aprilie 1875. A fost botezat la 23 mai din același an. Tatăl său, preot greco-catolic, păstorea o comunitate alcătuită mai ales din muncitori cărbunari și metalurgiști. A avut două surori și un frate. La 5 ani rămâne orfan de mamă, iar sora lui mai mare, Lucreţia, preia grija familiei. Ea avea să-l însoțească pe tot parcursul vieţii ei.

A frecventat școala elementară în localitatea natală, apoi a mers la Blaj, la Gimnaziul superior, unde a luat examenul de maturitate (= bacalaureatul) în 1894. A fost trimis de îndată ca student al Eparhiei de Lugoj la Seminarul central din Budapesta (să nu uităm că la acea vreme Transilvania făcea parte din Imperiul Austro-Ungar).

Hirotonit preot la Lugoj în 20 septembrie 1898, a fost apoi trimis să studieze în continuare la Viena, la Institutul *Augustineum*, unde a obţinut doctoratul în teologie în 1902. În timpul șederii la Viena a fost și capelanul românilor greco-catolici de acolo precum și al celor aflaţi

în serviciul militar. Tot acolo, la cererea profesorului Augustin Bunea de la Blaj, a copiat numeroase manuscrise din arhivele Curții Imperiale, ajutându-l să-și realizeze lucrarea *Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici*. Ar fi vrut să mai rămână la Viena pentru a face studii de arhitectură, dar a fost chemat în eparhie, unde era nevoie de el.

Întors la Lugoj, a îndeplinit diferite funcții la sediul eparhiei, apoi, în 1904, a fost numit protopop de Cugir și paroh de Orăștie, iar în 1912 a ajuns să conducă Vicariatul foraneu de Hațeg. În toate aceste locuri, a pornit construcții de biserici, s-a ocupat de buna funcționare a școlilor confesionale românești. Când în 1908 ministerul de la Budapesta cere ca toți preoții să predea religia în limba maghiară în școli, el are ideea de a crea posturi separate de catehеți, în afara învățământului școlar.

În același timp se ocupă și de viața spirituală: vizitează parohiile, conduce „misiuni populare" la Cluj, apoi în eparhia de Lugoj; acest obicei se va exinde și se va împământeni. Pentru preoți organizează exerciții spirituale la mănăstirea Prislop. Este membru în colectivul de redacție al revistei *Cuvântul Adevărului*, întemeiată de călugărul Leon Manu (ultimul egumen al mănăstirii Nicula, mort în închisoarea Gherla în 1958).

Iată cum îl caracterizează episcopul de Gherla, Vasile Hossu (care fusese cu puțin timp înainte episcop de Lugoj), recomandându-l pentru episcopat:

„În toate însărcinările, Reverendisimul Frențiu, deși încă relativ tânăr, având acum 37 de ani, a dovedit prudență și zel în grija față de suflete și în administrația bisericească, o integritate ireproșabilă, știință profundă și rigoare în îndeplinirea tuturor obligațiilor sale. Îi edifică pe toți, nu s-a auzit nimic rău despre el, slujește

zilnic sfânta liturghie, se spovedeşte des, predică în fiecare duminică şi se osteneşte în toate felurile pentru mântuirea sufletelor. Ca protopop... străbătea pe jos cei peste 40 de km împreună cu credincioşii săi, în fiecare an, la Sanctuarul Maicii Domnului de la Prislop, contribuind astfel la reînnoirea şi consolidarea evlaviei credincioşilor faţă de Sfânta Fecioară..." Va continua să o facă și ca episcop de Lugoj.

La sfârşitul anului 1912 e numit episcop de Lugoj. În predica rostită cu ocazia consacrării (14 ianuarie 1913) în catedrala din Blaj, proaspătul episcop subliniază afecţiunea care domneşte între ierarhii Bisericii Greco-Catolice, care erau toţi prezenţi la ceremonie, și se angajează să o întreţină și să-i călăuzească pe credincioși în spiritul lui Cristos. O va face în anii dificili ai Primului Război Mondial. Deşi eparhia era foarte săracă, episcopul Frenţiu, administrator priceput şi integru, reușește să adune fonduri, la care contribuia consistent și din venitul personal, şi pe care le îndreaptă mai ales spre susținerea școlilor. Deschide încă din 1913 un cămin pentru ucenici tâmplari, în toamna lui 1914 deschide prima școală normală românească de fete, pregătirea tinerelor învățătoare fiind o mare necesitate a epocii. De menţionat că din prima serie de 57 de eleve, 26 erau ortodoxe.

Îndată după înscăunare ia o serie de măsuri pentru întărirea vieţii spirituale: le cere preoţilor să slujească zilnic sfânta liturghie şi să ţină predici în duminici şi sărbători; introduce exerciţii spirituale pentru cler şi „misiuni populare" în parohii; cu ocazia sărbătorilor mari le trimite credincioşilor scrisori pastorale. Din 1914 întreprinde vizite pastorale în parohii, unde predică și stă de

vorbă cu preoții și cu credincioșii; pe preoți îi îndeamnă să încurajeze colaborarea laicilor. În ianuarie 1914, înființează publicația *Foaia oficioasă a Diecesei Lugoșului* și deschide Librăria diecezană la Lugoj.

După Marea Unire din 1918, insistă pentru recunoașterea drepturilor Bisericii Greco-Catolice în noul stat român și pentru încheierea unui concordat cu Sfântul Scaun. Se străduiește să-i implice pe laici în viața Bisericii, creează în toate parohiile „Societatea Sfântului Pavel", pentru cultivarea valorilor spirituale și răspândirea culturii în rândul poporului. Pentru a promova cântul bisericesc în puritatea lui, episcopul propune guvernului român ca în școlile de ucenici și în cele agricole să se înființeze și catedre de cânt și tipic, pentru ca absolvenții cu voce bună să poată fi angajați și ca dascăli de biserică.

În 1920, papa Benedict XV i-a acordat titlul onorific de asistent al Tronului pontifical.

În 1922, episcopul Frențiu a fost transferat la Oradea (cea mai mare eparhie după cea mitropolitană), eparhie rămasă vacantă după ce episcopul Demetriu Radu căzuse victimă atentatului cu bombă din Senatul României (8 decembrie 1920).

Datorită posibilităților financiare deosebite ale eparhiei, episcopul Frențiu a putut deschide școli confesionale în Oradea și a construit acolo încă un etaj la Seminarul mare, pentru a-i putea primi pe toți tinerii doritori să devină preoți. Seminarul a obținut titlul de Academie Teologică. A renovat Școala normală de institutori din Oradea. S-a implicat în construirea de noi biserici: până în 1938 consacrase 64, dintre care 14 ctitorite de el. În

tot ce a restaurat şi a construit a adoptat frumosul stil neoromânesc, contribuind mult la introducerea lui în Transilvania. Banii necesari pentru toate acestea au rezultat şi din investiţii inteligente care atestă geniul administrativ al episcopului: a restaurat și amenajat stațiunea Stâna de Vale și, pentru a pune în valoare potențialul turistic al zonei, a construit o linie îngustă de cale ferată, de 42 km, între Valea Iadului și stațiune. Tot aici creează şi pune la dispoziţia Universităţii din Cluj o grădină botanică subalpină. Lângă Beiuș, în Valea Finișului, construiește o cale ferată de 30 km, antrepozite și ateliere pentru exploatarea lemnului, o păstrăvărie, o biserică, un sanatoriu pentru preoţii bolnavi. La Remeţi, în Apuseni, construieşte un gater, 50 km de cale ferată, o școală de ucenici, o biserică și o şcoală primară. La Holod, în Bihor, construiește o moară care producea electricitate pentru localităţile din jur etc.

Toate acestea au contribuit mult la bunăstarea generală a locuitorilor zonei; au fost posibile datorită atât talentului și viziunii administrative a episcopului Frențiu, cât şi hărniciei și integrității sale și a colaboratorilor săi.

Pentru o cât mai bună formare spirituală a viitorilor preoţi, în afară de constituirea unui corp profesoral de excepţie şi a unei biblioteci bogate, episcopul Frenţiu s-a implicat direct asistând la examene, invitându-i pe studenţi la palatul episcopal cu ocazia sărbătorilor și mai ales asigurându-le o bună folosire a vacanţelor: începând din 1931, seminariştii petrec lunile iulie și august în reşedinţa de la Beiuș, unde se organizează diferite activităţi spirituale şi culturale. „Organizează exerciții spirituale obligatorii pentru întregul cler al eparhiei – preoţi, protopopi, profesori de teologie și de liceu, canonici – ţinute

anual, în serii, la Oradea. Episcopul Valeriu Traian Frenţiu participa ca orice preot, la toate seriile", dă mărturie ieromonahul Augustin Prunduş.

S-a luptat mult pentru a avea o şcoală normală confesională la standardele cerute de statul român şi cu un internat care să-i atragă pe elevi. În 1926, îi aduce la Oradea pe Fraţii Şcolilor Creştine, care aveau multă experienţă în educarea tineretului..

Se ocupă de asemenea de vechile şcoli greco-catolice din Beiuş. Înzestrează Liceul de fete cu o nouă clădire; în curte va construi şi o sală de gimnastică. Pentru educarea elevelor, încredinţează internatul grijii Surorilor Asumpţioniste. De asemeni, în 1924 internatul Liceului de Băieţi e încredinţat Părinţilor Asumpţionişti. Pentru profesori, reuşeşte să obţină remunerare de la stat.

Preocuparea lui pentru tineret depăşeşte graniţele diecezei: e un puternic susţinător al Colegiului Pontifical Pio Romeno, înfiinţat la Roma în 1937 pentru studenţii teologi români. În anul 1924/1925, acordă cinci burse, de câte 12.000 lei fiecare, pentru studenţi din universităţile din România, de orice confesiune, care s-au distins în matematică, limba franceză şi pedagogie.

Ca şi la Lugoj, îi stă la inimă întărirea vieţii spirituale a credincioşilor. Pentru o mai bună comunicare, înfiinţează în 1925 revista bilunară *Vestitorul*, care va apărea până în toamna lui 1940. Încurajează asociaţiile de laici, care aveau să se dezvolte în toate parohiile, insistă pentru împărtăşania frecventă, organizează exerciţii spirituale.

O noutate menită a înfrumuseţa cultul a fost introducerea muzicii religioase însoţite de orchestră: îl susţine astfel pe compozitorul Francisc Hubic, dirijorul coralei „Unirea", singura de acest fel din România la acea vreme.

Fixează şi în dieceza de Oradea trei locuri de pelerinaj (Drăgeşti în Bihor, Zalău în Sălaj şi Sanislău în Satu Mare), în care celebrează în fiecare an liturghia pentru pelerini. Conduce şi multe pelerinaje la Roma. Insistă asupra evlaviei faţă de Maica Domnului. Introduce în dieceză Octava de rugăciune pentru unirea Bisericilor (18–25 ianuarie).

„Dictatul de la Viena", din 1940, ia din teritoriul mitropoliei de Alba Iulia şi Făgăraş două eparhii (Cluj–Gherla şi Baia Mare) şi jumătate din eparhia de Oradea. La consistoriul din 2 septembrie, ţinut la Oradea sub conducerea episcopului Frenţiu, se hotărăşte ca partea ajunsă în Ungaria să-i fie încredinţată episcopului auxiliar Ioan Suciu. Ca administrator apostolic al acelei părţi este numit în 1941 episcopul de Cluj, Iuliu Hossu; iar partea rămasă în România este condusă în continuare de episcopul Frenţiu, din reşedinţa de la Beiuş; întrucât avea paşaport diplomatic în calitatea sa de senator de drept, el putea circula şi la Oradea şi la Nunţiatura din Budapesta. Aceste aranjamente aveau să dureze însă doar câteva luni.

La 5 iunie 1941, moare mitropolitul Nicolescu, aşa că scaunul din Blaj devine vacant. În situaţia complicată creată de „Dictat", Vaticanul, refuzând să modifice configuraţia eparhiilor, a decis să amâne alegerea de mitropolit şi să numească un administrator apostolic. Am văzut mai sus că Roma a trebuit să revină asupra numirii episcopului Vasile Aftenie în acest post, din cauza unor sensibilităţi locale. Aşa că l-a numit pe decanul de vârstă, episcopul Valeriu Traian Frenţiu, la 18 iulie 1941, ca administrator apostolic pentru Blaj, dar păstrând şi

responsabilitatea de episcop de Oradea. (Va reveni acolo abia după reîntregirea României din 1945, iar efectiv în 1947!) Cât despre Vasile Aftenie, el rămâne vicar general pentru București și „Vechiul Regat".

Ca şi în celelalte două eparhii, preocupările episcopului Frenţiu se îndreaptă spre ridicarea nivelului spiritual al preoţilor și al studenților teologi. Întemeiază o școală de cântăreţi pentru parohiile rurale și una de ucenici. Crește nivelul școlilor profesionale ale Bisericii pentru a le face similare celor de stat. Vizitează parohiile și duce la bun sfârșit construcția câtorva biserici, pe care le și sfințește, dintre care una la București (parohia Adormirea Maicii Domnului, din str. Sirenelor). Introduce Prima Împărtășanie solemnă în Catedrala din Blaj. Se ocupă de retipărirea cărților de cult.

A rămas în amintirea credincioșilor ca un om al rugăciunii, un binefăcător darnic, dar și un superior exigent faţă de cler. „Predicile lui aveau un limbaj simplu însă erau foarte potrivite și pe înțelesul tuturor oamenilor", după mărturia preotului Nicolae Lupea.

Cum vicisitudinile timpului înmulțiseră numărul refugiaţilor ardeleni în „Vechiul Regat", în Basarabia și Bucovina, episcopul se luptă pentru organizarea pastoraţiei acestora. Deoarece Ministerul Cultelor se împotrivea creării de noi parohii, a trebuit să apeleze pentru sprijin la nunţiul apostolic și la Ministerul de Externe: astfel el reuşeşte să creeze parohiile de la Turnu Severin, Târgu Jiu, Pitești și Târgoviște. Pentru sprijinirea pastoraţiei parohiilor sărace din zonă, a introdus în Biserică obiceiul aşa-numitului „fond al zeciuielii", insistând ca preoţii să contribuie: de altfel el însuși dădea exemplu.

Trimite preoţi misionari în Basarabia şi Bucovina în speranţa de a înfiinţa şi acolo parohii.

Iată cum îl descriu oameni care l-au cunoscut bine:

De pildă, ieromonahul asumpţionist Bernard Ştef: „Servul lui Dumnezeu Valeriu Traian Frenţiu avea o figură demnă, barba roşcovană, atitudine surâzătoare, figură care m-a impresionat încă de la început. De statură potrivită, având prestanţa funcţiei sale, se prezenta mereu foarte îngrijit şi curat. Era un om calm, cu o privire blândă, mereu disponibil pentru ajutorarea celor nevoiaşi. Nu ştiu să fi fost un bun orator, însă era un foarte bun administrator al bunurilor bisericeşti... Am remarcat căldura cu care vorbea cu oamenii, căldură care m-a impresionat profund. Am remarcat spiritul de rugăciune pe care-l demonstra, întrucât participa la toate slujbele oficiate în biserica din localitatea în care poposea, sau chiar din catedrala episcopală. În fiecare duminică invita predicatorul de la biserica parohială la masă. Şi eu am fost invitat o dată, de sărbătoarea Buna Vestire... El a susţinut moral şi economic căminul de studenţi Sfântul Augustin din Bucureşti, pe care l-a inaugurat părintele Baral în anul 1937 sau 1938. În rest, ajuta pe oricine să-şi publice cărţile, finanţa chiar el respectiva publicare; ajuta pe oricine avea o iniţiativă care necesita anumite cheltuieli. Cărţile lui Aloisie Tăutu şi ale lui Ioan Micle au fost publicate pe cheltuiala Eparhiei de Oradea... Episcopul Valeriu Traian Frenţiu trăia pururea în iubirea faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele, alimentând-o cu rugăciune, meditaţie şi fapte bune. A dezvoltat devoţiunea euharistică în dieceză. Îi ajuta cu bucurie pe cei nevoiaşi."

Preotul Vasile Fernea relevă un alt aspect: „Servul lui Dumnezeu Valeriu Traian Frențiu a avut o colaborare armonioasă cu autoritățile locale și cu autoritățile confesionale din Oradea. Îmi amintesc un fragment dintr-o predică a sa – care m-a impresionat în mod special –, când a avut loc o activitate comună cu frații ortodocși: «...în trecut Bisericile noastre au luptat pentru drepturile românilor; în prezent și viitor, după Unirea cea Mare, aceste drepturi s-au câștigat pe deplin, iar acum misiunea noastră este să fericim poporul și țara prin asigurarea vieții creștine. Și în acest domeniu să ne întrecem unii pe alții.»"

Iar părintele Vasile Mare: „Servul lui Dumnezeu Valeriu Traian Frențiu se ocupa și se interesa foarte mult de formarea clerului. A fost convins că timpul de formare a preoților în Academiile de teologie și în seminare, de numai 4 ani, este prea puțin și, în dorința de a oferi studenților teologi condiții cât mai bune, dar și timp pentru formare, a impus pentru teologia din Oradea: doi ani de filozofie, care se preda în limba latină, apoi patru ani de teologie, care se preda în limba română. Totul ar fi fost foarte bine, dar la aceasta a fost nevoit să renunțe pentru că a început să nu mai aibă candidați. Tinerii mergeau la alte academii, de patru ani. A durat câțiva ani, dar puțini, nu știu câți... În fiecare vară episcopul Valeriu Traian Frențiu venea la Beiuș, în dieceza dânsului, să-și petreacă o lună de concediu. În acest timp eu eram dator să-i pregătesc altarul și să-i răspund la Sfânta Liturghie: nu eram decât noi doi. Era o Sfântă Liturghie liniștită, reculeasă, cu o minunată pregătire făcută în genunchi, rostită cu pietate și urmată de o rugăciune de mulțumire în care se simțea cu adevărat mesajul acesteia. Începea exact la ora 9 și dura în întregime o oră sau ceva peste o

oră, inclusiv pregătirea și mulțumita. Îi mulțumesc lui Dumnezeu și îi sunt recunoscător episcopului Valeriu Traian Frenţiu pentru această lecţie de pietate. După Sfânta Liturghie de fiecare dată mă invita să luăm dejunul împreună. Mergeam alături până în sufragerie schimbând câteva cuvinte pe drum. Masa cu adevărat era plină de bunătăţi, în faţa cărora el, invariabil, lua o felie de pâine și o chinuia întinzând cu cuțitul untul pe deasupra. Pe aceasta o mânca sorbind și o cană cu lapte și cafea. Apoi, rareori se mai servea cu ceva. Mie, însă, îmi repeta mereu: «Mănâncă... dumneata ești tânăr!» Erau voci care îl judecau greșit, spunând că trăiește ca un prinț. Însă vă asigur că așa mânca, nicidecum ca un prinț."

După război, la Blaj se întrunește, cu acordul Romei, sinodul care trebuia să aleagă, în fine, un mitropolit. Cele mai multe voturi le obţine episcopul de Maramureș, Alexandru Rusu. Dar guvernul, de acum puternic influenţat de Moscova, nu e de acord. Atunci papa, fără a mai întreba guvernul, îl numește administrator apostolic de Alba Iulia și Făgăraș pe episcopul Ioan Suciu, dându-i astfel episcopului Frenţiu posibilitatea să-și reia eparhia, în anul în care împlinea 25 de ani de la numirea sa ca episcop de Oradea. A fost primit cu multă dragoste și bucurie de cler, de credincioși și chiar de autoritățile locale, care nu fuseseră înlocuite în întregime de comuniști.

În iarna 1947–1948 a fost foarte bolnav, dar la 17 iunie 1948 e deja prezent la conferința episcopală care a avut loc la Oradea, în urma „caldei chemări părintești" de la 15 mai 1948 a mitropolitului ortodox al Transilvaniei, Nicolae Bălan, pentru „revenirea" greco-catolicilor la Biserica Ortodoxă. Cu acea ocazie, episcopul Frenţiu a difuzat

o circulară, la 19 iunie 1948, în care a arătat, printre altele: „La 3-15 Mai ÎPS Metropolit de Sibiu ne-a făcut o aşa-zisă invitare frăţească ca să călcăm cuvântul dat de strămoşii noştri şi să rupem sigiliile actului de unire. Dar aceasta a fost o insultă la adresa noastră, ca şi cum noi am fi inconştienţi şi nu am fi din convingere catolici."

La 16 septembrie 1948, cu ocazia aniversării a 50 de ani de preoţie, papa Pius XII îi trimite un mesaj de felicitare scris cu propria mână. L-a primit la 7 octombrie. A fost ultima bucurie: n-a apucat să-i răspundă Papei, fiindcă a urmat arestarea. Un amănunt despre arestare, de la preotul Teodor Dărăban: „Ştiu despre servul lui Dumnezeu Valeriu Traian Frenţiu doar că a fost arestat împreună cu ceilalţi episcopi ai noştri, pe data de 28 octombrie 1948. ...au venit noaptea securiştii la dânsul, la sediul episcopiei, iar dânsul a cerut să mai celebreze Sfânta Liturghie, cerinţă care i-a fost aprobată, după care a fost dus şi nu s-a mai întors."

Cei care au venit să-l aresteze i-au spus că e aşteptat în audienţă la ministrul Cultelor. După un drum chinuitor până la Bucureşti, a fost dus la Ministerul de Interne, într-o celulă în care a avut surpriza să-l găsească pe episcopul Vasile Aftenie.

„Consacrarea o simt ca pe
o intronizare pe cruce."

IOAN SUCIU

Ioan Suciu s-a născut la Blaj, la 3 decembrie 1907: era al treilea din cei zece copii ai lui Vasile și ai Mariei (născută Coltor). A fost botezat și miruit la 24 decembrie, primind numele de Ioan Ovidiu. Tatăl era preot greco-catolic, directorul tipografiei și al librăriei Seminarului teologic din Blaj; era și președintele Asociației meșteșugarilor din Blaj. Familia nu avea o casă a ei, ci locuia în clădirea librăriei. Mama era învățătoare; n-a apucat să lucreze în școală, dar a avut multe prilejuri să-și folosească știința și talentul pedagogic: făcea catehism cu copiii, nu doar cu ai săi, ci și cu ai rudelor și vecinilor; se ocupa și de ucenicii de la tipografie. În 1998, Ioan Glogovețan, în vârstă de 79 de ani, își amintea încă plin de emoție:

„În 1933 am intrat ca ucenic... Eram în permanență trei-patru ucenici pentru tipografie și librărie. Doamna Maria și Părintele Vasile Suciu ne-au primit cu căldură. Ne-au asigurat casă, masă, eram considerați ca membri ai familiei. Nu se făcea deosebire, mâncam aceeași mâncare. Ne-am împrietenit cu copiii lor, fiecare după vârstă, ne jucam și munceam împreună când eram solicitați. Îmi amintesc că Nelucu Suciu, viitorul episcop, suferea încă

din fragedă copilărie de colită, ceea ce nu-l împiedica să fie vesel și bun. Nu vă pot spune bucuria pe care o aveam când, la fiecare Crăciun și Paști, primeam cadou îmbrăcăminte, din cap până în picioare, cu toate cele necesare. În ultimele trei luni de ucenicie, Doamna Maria Suciu ne-a pregătit pentru viață: ne-a învățat care este poziția corectă la masă, cum să ținem tacâmurile în mână, ce atitudine trebuie să avem față de semenii noștri. Ea ne spunea cu duioșie: «Rugăciunea vă poate ajuta în toate împrejurările. Credeți în Dumnezeu și rugați-vă lui.» Aceste fapte mi-au dat încredere în mine și mi-au călăuzit pașii, iar acum îmi îndulcesc bătrânețele."[1]

A făcut școala primară la Blaj și la Beiuș, iar liceul la Sfântul Vasile din Blaj.

În ultimele clase, împreună cu colegii săi din Societatea de lectură a liceului, a editat revista cu conținut literar și tendințe umoristice *Pupăza.*

În 1925 a dat bacalaureatul, apoi a fost trimis la Colegiul Pontifical Grec Sfântul Atanasie, la Roma. Acolo a studiat filozofia la Colegiul Urbanian Pontifical *De Propaganda Fide*, unde la 4 iulie 1927 a obținut doctoratul în filozofie. A început teologia la Colegiul Pontifical Internațional *Angelicum*, dar a trebuit să întrerupă un an din motive de sănătate: superiorul seminarului, văzându-l că era tot mai slăbit, i-a spus: „Te voi trimite acasă pentru câteva luni, să-ți gătească mama ta. Ea te va scăpa de această boală." Întors la Roma, și-a încheiat studiile printr-un doctorat în teologie *summa cum laude*, la 22 iunie

1. Mia Pădurean, *Spini și aureolă. Viața episcopului martir Ioan Suciu*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2001, p. 24.

1932. Fusese deja hirotonit preot la 29 noiembrie 1931, în capela Colegiului Grec.

Întors în ţară, a fost numit profesor de italiană și de religie la Liceul comercial de băieţi din Blaj; în 1935, a fost numit profesor de religie la Liceul de băieţi Sfântul Vasile cel Mare. Între 1936 și 1938 a fost și rectorul Internatului Vancean. Preotul Alexandru Sechel, un fost elev, își amintește: „Eu eram student la Academia Teologică din Blaj și toată lumea vorbea că a avut cea mai bună mâncare de până atunci. Se spunea că pe timpul lui internatul a avut cele mai puţine beneficii, deoarece banii îi cheltuia pentru mâncarea bună a elevilor. Sunt convins însă că nu făcea risipă. Ca formator, mereu ne atrăgea cu ceva nou, astfel încât, pentru a nu fi preocupaţi de prostii în timpul nostru liber, juca fotbal cu noi. Îmi amintesc și de o revistă intitulată «Tinerimea nouă», revistă în care scriau elevii, sub conducerea sa."

Alt fost elev povestește: „Părintele Ioan Suciu era profesor de religie la Liceu și rector al Internatului Vancean. Era foarte bun și avea o grijă părintească faţă de noi toţi: masa să fie consistentă, noi să fim curaţi, să fie cald în dormitor iarna. Ne controla cum ne-am pregătit lecţiile... Ne-a facilitat abonamente la [editura] Presa Bună, îndemnându-ne să citim cu atenţie și să învăţăm din ea pentru viaţă. În fiecare dimineaţă Sfânta Liturghie oficiată în capelă de Părintele Ioan Suciu era o adevărată oră de meditaţie și rugăciune... El continua educaţia noastră spirituală în mijlocul naturii, formându-ne ca tineri care să putem înfrunta greutăţile și încercările vieţii.[1]"

---

1. Mia Pădurean, *op. cit.*, pp. 37–38.

Îi învăța pe copii să nu disprețuiască nici o ființă vie, să aibă grijă să nu strivească furnicile. Locul preferat pentru plimbările cu elevii era pădurea Cărbunari, la 3 km de Blaj, unde era și o capelă închinată „Fecioarei săracilor". Copiii se rugau, cântau, alergau; se mirau că Părintelui nu-i e frică de șerpi: „avea darul de a-i îmblînzi. Știa să le scoată veninul apoi îi lăsa liberi să i se plimbe printre degete". Și mai târziu, în circumstanțe foarte speciale, a fost admirat pentru un gest similar: se întâmpla după arestare, în lagărul de la Căldărușani: „Preasfințiții episcopi se plimbau fie singuri, fie între ei, fie cu preoți. Regretatul Episcop Aftene (*sic*) era tot timpul între preoți, din când în când se amesteca între ei și P.S. Suciu. Acesta ne-a înfiorat odată, jucându-se cu un șarpe, prins de un soldat în lac. Preasfinția Sa l-a luat în brațe, îl trecea pe la grumaz, îl prindea cu mâna, credeai că se cunosc demult. «Vedeți, spunea el, orice animal trebuie tratat cu blândețe și n-ai să te temi de el.»"[1]

Deși nu avea obligații de paroh, vizita familiile nevoiașe și le ducea ajutoare spirituale și materiale, fiind secundat în aceasta de propria familie. Era celebru la Blaj pentru interesul pe care îl arăta copiilor de țigani: făcea cu ei lecții de catehism, comportându-se cu ei cu același respect pe care îl arăta elevilor de la școală; a organizat un concurs de catehism între ei și școlari, iar țiganii au ieșit pe locul întâi. Îi învăța cântece și nimeni nu-i întrecea la cântat. „De multe ori mergea și juca fotbal cu copiii de țigani. Eu însumi l-am văzut odată mergând pe stradă cu mingea în mână, ridicată sus, urmat de o mulțime de țigănuși, iar eu l-am întrebat pe unul dintre

---

1. Nicolae Brînzeu, *Jurnalul unui preot bătrân*, Editura Eurostampa, Timișoara, ²2016, p. 761.

ei: «Unde mergeţi?», el mi-a răspuns: «Mergem să jucăm fotbal cu Părintele!»" (mărturia preotului N. Lupea).

Pe cei care se spovedeau la el îi îndemna să citească Scriptura: „Să iubeşti Cartea Sfântă: acolo e Cuvântul lui Dumnezeu ca într-o altă Sfântă Euharistie. Nu lăsa să cadă nici o părticică."[1]

La 1 septembrie 1939, a devenit profesor suplinitor la catedra de teologie morală din Academia teologică a Blajului.

Activa şi în asociaţia preoţească arhidiecezană Sfântul Nichita al Remesianei, menită să-i întărească spiritual pe preoţii celibatari.

Din primul an de profesorat, a întemeiat Asociaţia Mariană, iar în 1933 a scos şi revista *Marianistul*, care din septembrie 1934 a devenit *Tinerimea Nouă*, adresată tinerilor „pentru a-i reînnoi în adevăr".

„Avea o exprimare aleasă... În vorbire întrunea calităţi de mare orator... Stilul totdeauna entuziasmat încânta tineretul, asupra căruia avea o mare influenţă. Aşa că, în timpul când legionarismul şi alte curente fasciste erau la modă, în Blaj nu au putut prinde adepţi. De asemenea, cărţile pe care le-a scris... au fost foarte căutate. Tot aşa revistele pe care le-a condus, în special *Tinerimea nouă*... Dar mai apreciate erau conferinţele sale ţinute nu numai la Blaj, ci şi în alte oraşe...: Bucureşti, Oradea, Cluj, Sibiu, Alba Iulia şi multe altele, la care participau mulţi intelectuali."[2]

---

1. Victoria Man-Nicolae, *Episcopul Ioan Suciu, apostol al iubirii – sufletul tineretului*, Editura Viaţa Creştină, Cluj-Napoca, 2002, p. 46.

2. Ioan Ploscaru, *Lanţuri şi teroare*, Editura Signata, Timişoara, [2]1994, p. 129.

La 25 mai 1940, Ioan Suciu e numit de papa Pius XII episcop, ca auxiliar al episcopului de Oradea, Valeriu Traian Frențiu. Avea doar 32 de ani. Cum a primit vestea, cu ce presimțire, ne putem da seama din scrisoarea pe care i-o trimite nunțiului cu câteva zile înainte de consacrare:

„...Am ales ziua de 20 iulie pentru consacrarea episcopală fiindcă e sărbătoarea unui profet, profetul Ilie, pe care îl iubesc și îl admir mult... Încă nu mi-am pus jugul pe grumaz, dar îi simt deja povara, încă nu m-am suit pe noua Cruce, dar îi ghicesc amărăciunea. Am totuși mângâierea cuvintelor lui Isus către sfântul Petru: *Alius te cinget et ducet, quo tu non vis*[1] (Ioan 21, 18). De aceea mă încred în El."

E consacrat episcop în catedrala din Oradea, la 20 iulie 1940, de către episcopul Frențiu, asistat de episcopii Iuliu Hossu și Ioan Bălan. Starea sa de spirit transpare din cuvintele pe care le-a rostit atunci:

„...Consacrarea ca episcop nu o simt ca pe urcarea pe un tron bisericesc, ci ca pe o intronizare pe cruce. Mă simt logodit nu cu înalta funcție cu scaun îmbrăcat în purpură, ci cu interesele veșnice ale lui Cristos, cu Biserica sa, cu Turma sa. Știu că acum se va împlini în mine «ceea ce lipsește pătimirilor lui Isus Cristos pentru Biserica sa.»"

Într-adevăr, o lună mai târziu „Dictatul de la Viena" smulge din teritoriul României partea de nord-est a Transilvaniei: astfel, o parte din eparhiile de Oradea, Cluj–Gherla și Maramureș ajunge între granițele Ungariei. Episcopul Frențiu se găsea la reședința sa de la Beiuș, rămasă în România. Consistoriul decide ca episcopul

1. „Altul te va încinge și te va duce unde nu vrei."

auxiliar Suciu să preia partea din eparhie ajunsă în Ungaria. Aceasta număra 187 de parohii, dintre care 47 rămăseseră fără preot.

Nici un an mai târziu, Valeriu Traian Frenţiu devine, după cum am văzut, administrator apostolic al mitropoliei Blajului, continuând a fi şi păstor al părţii din dieceza de Oradea rămase în România, iar pentru parohiile ajunse în Ungaria papa l-a numit ca administrator apostolic pe episcopul de Cluj, Iuliu Hossu, Ioan Suciu rămânând episcop auxiliar şi vicar general de Oradea.

Situaţia era mai mult decât complicată, deoarece autorităţile horthyste, în politica lor de asimilare etnică, făceau mari eforturi pentru a-i alipi pe greco-catolicii români fie de dieceza greco-catolică de Hajdudorog (a rutenilor maghiarizaţi), fie de Biserica Reformată (calvină). Cel mai bine ne dăm seama de situaţie din rapoartele pe care episcopul Ioan Suciu le trimite nunţiului din Budapesta şi, neprimind răspuns, mitropolitului Nicolescu, pentru ca acesta să-i scrie cardinalului Tisserant de la Congregaţia Orientală, ca el să-i scrie nunţiului de la Budapesta, mai exact să-i trimită rapoartele în care episcopul Suciu protesta împotriva samavolniciilor comise de autorităţile horthyiste: nu mai există nici o şcoală elementară românească, e interzisă celebrarea liturghiei în şcoli, religia trebuie predată numai în maghiară, sute de oameni de vază de la ţară au fost duşi în lagăre, intelectualii de la oraşe au fost alungaţi, românii sunt spoliaţi de averi, li se iau prăvăliile, preoţii mai buni sunt ameninţaţi, arestaţi, expulzaţi, de aici o şi mai mare lipsă de preoţi. De altfel, el însuşi avea să se afle în primejdie de moarte: „În anul 1944, după intrarea trupelor române şi sovietice în Transilvania, armata horthystă şi cea hitleristă au

trebuit să cedeze terenul în grabă. Românii erau rău văzuţi de cele două armate în retragere, în special după 23 august 1944... Un ofiţer ungur a intrat în palatul episcopiei însoţit de o puternică escortă. L-a scos afară pe episcop şi pe secretarul acestuia, părintele Foişor... L-au acuzat pe episcopul Ioan Suciu că a ţinut legătura cu trupele române cărora le-ar fi semnalizat poziţiile armatei maghiare... I-au pus cu faţa la zid... În spatele lor au plasat o mitralieră gata să deschidă focul. Episcopul şi secretarul şi-au dat pe şoptite dezlegarea sacramentală şi şi-au încredinţat sufletul Mântuitorului. Însă în momentul când să se descarce mitraliera, a căzut un proiectil în apropiere, aşa că soldaţii au fost obligaţi să se adăpostească. În picioare stăteau numai cei doi condamnaţi la moarte. Spre norocul lor, în acel moment a intrat pe poartă un ofiţer superior din armata maghiară... I s-a raportat situaţia. A fost de părere că execuţia nu se poate face fără judecată, iar probele nu sunt nici concludente nici suficiente."[1]

Cum şcolile româneşti din zonă duceau o lipsă totală de manuale de religie, a scris el însuşi câte unul pentru fiecare clasă, precum şi o serie de cărţi de spiritualitate foarte accesibile: *Eroism*, *Tinereţe*, *Mama*, *Rănile Domnului*, *Pier Giorgio Frassati*, *Fecioara de la Fatima* etc.

Se temea deja pentru supravieţuirea poporului român, pe care o vedea numai prin asumarea jertfei. La 23 februarie 1941 îi scria mătuşii sale, Emilia Hopârtean:

„Tremur mult, foarte mult pentru poporul nostru. Cineva e pregătit, cu buretele în mână, să facă ce a mai făcut în istorie. Păcatele sunt atât de corozive. Ne închipuim că

1. Ioan Ploscaru, *op. cit.*, p. 131.

e de ajuns să ne rugăm cu sentimente bune. Nu, ci trebuie să ne rugăm cu rănile, cu jertfele, cu mortificările noastre, cu umilinţele răbdate cu seninătate, cu lacrimi de pocăinţă, cu gemete. Felul acesta de rugăciune ne lipseşte."[1]

În martie 1945, România îşi recăpăta teritoriile din Transilvania. Episcopul Suciu putea din nou să călătorească liber: era din nou invitat să predice în centrele cele mai importante ale ţării, în primul rând la Bucureşti. Afluenţa era extraordinară: catedrala Sfântul Iosif, unde fusese invitat fiindcă oferea mai mult spaţiu, era arhiplină, nu doar de catolici, ci şi de ortodocşi. Talentul lui oratoric deosebit îi atrăsese, de altfel, supranumele de „Ioan Gură-de-Rai".

Eparhia de Oradea, reîntregită, a trecut din nou în administrarea episcopului ei, Valeriu Traian Frenţiu. La Blaj s-a întrunit sinodul electoral pentru alegerea de mitropolit, însă candidatul care a primit cele mai multe voturi, episcopul de Maramureş Alexandru Rusu, n-a fost acceptat de autorităţile statului. Atunci papa numeşte ca administrator apostolic pentru Blaj pe cel mai tânăr episcop: Ioan Suciu. Când i se comunică această decizie, episcopul se simte dator să-i scrie cardinalului Tisserant:

„I-am arătat [nunţiului, care îl înştiinţase] dificultatea ce vine din sănătatea mea şubredă; din nepriceperea mea în administraţia bisericească; din hotărârea mea de a mă consacra doar slujirii Cuvântului şi scrisului; din tinereţea mea şi din felul meu de a fi care nu manifestă destulă gravitate; din lipsa unor relaţii cu oamenii vieţii politice, sociale etc.; din aşteptarea dezamăgită

1. Mitropolia Română Unită...Academia Civică, *Episcopul Ioan Suciu, apostolul tinerilor*, p. 127.

(chiar dacă provizoriu) a clerului Bisericii Catolice din România; din marea importanță care îi revine acum Bisericii Române Unite în țara noastră. Dar dacă este voința absolută a Preafericitului Părinte, nu pot, fără a risca să ofensez voința lui Dumnezeu, să nu accept."

La 4 februarie 1947 este recunoscut și de guvern ca administrator apostolic al arhieparhiei de Alba Iulia și Făgăraș.

În noua sa calitate, episcopul Suciu își continuă cu același zel slujirea: are grijă în mod special de tineri, mai ales de orfanii de război, atât de numeroși. Sprijină orfelinatul deschis la Turda de călugării Sfântului Vasile, pentru care cere contribuția tuturor credincioșilor. Predică exerciții spirituale nu doar la Blaj, ci și la București.

Între timp, situația era tot mai critică în țară: în prezența Armatei Roșii, care se afla aici din septembrie 1944 (și avea să plece abia în 1958!), România se transforma rapid într-un satelit al Uniunii Sovietice. După cum am văzut, ținând seama de ce se întâmplase în Ucraina, soarta Bisericii Greco-Catolice era pecetluită în mintea decidenților politici.

Cu toate acestea, până în ultimul moment, noul administrator apostolic luptă cu toate mijloacele funcției sale. Îi cere ministrului de Interne punerea în libertate a preoților arestați, își încurajează credincioșii să nu se lase intimidați, trimițând circulare și scrisori pastorale preoților, protopopilor, preoteselor, tinerilor și chiar copiilor; își înmulțește vizitele în parohii, sfidând încercările de intimidare din partea autorităților: a și fost arestat în două rânduri, înainte de a fi ridicat definitiv la aceeași dată cu ceilalți confrați.

O întâmplare semnificativă redă foarte bine atmosfera acelor zile. Mărturia preotului Nicolae Lupea: „În 15 mai 1948 a venit la Blaj Dr. Petru Groza, împreună cu alţi membri ai guvernului. Nu se ştia de ce vine. [Venea pentru a sărbători centenarul Adunării naţionale de la Blaj de pe Câmpia Libertăţii.] Episcopul Ioan Suciu a făcut un *Te Deum* în Catedrală. După acest *Te Deum*, Petru Groza s-a urcat în maşină să meargă pe Câmpia Libertăţii. Neavând maşină, episcopul Ioan Suciu a ieşit şi el din Catedrală şi a pornit să meargă pe jos. Petru Groza l-a chemat în maşină. Acesta s-a urcat şi atunci a apărut mitropolitul ortodox Nicolae Bălan de la Sibiu. Petru Groza îl invită de asemenea să se urce, dar acesta s-a împiedicat de treapta maşinii şi a căzut. Episcopul Ioan Suciu i-a întins mâna. Episcopul ortodox i-a spus lui Petru Groza: «Priviţi, domnule prim-ministru, i-am prins mâna şi nu am să i-o mai las», bătând un apropo că Biserica noastră va rupe legătura cu Roma. Ioan Suciu i-a răspuns însă cu dublu înţeles: «Preasfinţite! V-am întins mâna ca să vă ridic!». ... acest episod mi-a fost povestit de însuşi episcopul Ioan Suciu, la puţin timp după eveniment. Au mers pe Câmpia Libertăţii, unde erau panourile imense ale tuturor personalităţilor politice comuniste: Ana Pauker, Gheorghiu-Dej, Marx, Engels, Lenin, Stalin şi alţii. Acolo mitropolitul ortodox Nicolae Bălan a făcut un apel către credincioşi, pentru ruperea relaţiilor cu Roma, cu Vaticanul. Când Ioan Suciu a dorit să răspundă apelului lansat de mitropolitul ortodox, nu a fost lăsat. În 1948, înainte de arestare, au început presiunile asupra Bisericii noastre. Pe unii dintre clerici i-au arestat, iar unii preoţi au cedat şi au trecut la ortodocşi. Episcopul Ioan Suciu a avut atunci această expresie: «Mai bine să mă fi lovit lepra

decât să vadă ochii mei ce au văzut.» Noapte de noapte se făcea adorație în Catedrală. Eu slujeam ca diacon acolo și îl vedeam astfel pe șeful securității din Sibiu, Crăciun, care ne urmărea. Această prezență a făcut ca unii preoți să nu mai participe la oficiile din Catedrală. Atunci episcopul Ioan Suciu a ținut o meditație, din care vă citez, așa cum îmi amintesc eu după atâția ani: «Simone, dormi? Preotule al lui Cristos! În timp ce dușmanii fac târg pe seama Bisericii, tu dormi? Nu ai putut să vii să priveghezi un ceas împreună cu mine?» La una din predici, la care eu nu am fost, dar a fost fratele meu, care mi-a povestit, episcopul Ioan Suciu a zis: «Iubiți credincioși, dușmanii Bisericii vin și vă amenință că, dacă nu treceți de partea lor, vă dau afară copiii din școli, sau vă fac asta și asta, și mulți dintre voi, din teamă și din lașitate, vă lepădați de Biserică și spuneți: Isuse, îmi pare rău, dar îmi produci atâta necaz! Ieși din inima mea. Isuse, ieși din România.» Astfel el a luptat mai ferm împotriva opresiunii Bisericii noastre."

De pildă, în circulara din 3 iunie 1948, indică măsuri care trebuie luate în fața campaniei de atacuri care s-au lansat după semnalul dat la Blaj pe Câmpia Libertății: „La nici o violență nu trebuie răspuns cu violență, ci credința să fie apărată prin tărie creștină, iar la nevoie prin martiriu." Le recomandă preoților să aibă mare grijă de veșmintele și de cărțile liturgice și să nu le lase în locuri de unde ar putea fi furate!

La sfârșitul lui iulie 1948, apelează la cei mai buni prieteni ai săi, la copii, cerându-le rugăciuni și jertfe pentru pacea lumii; reacția acestora a fost entuziastă.

La 3 septembrie 1948, guvernul comunist a anulat decizia prin care îl recunoștea ca administrator apostolic.

„Când i-au spus servului lui Dumnezeu Ioan Suciu că nu este episcop, acesta a răspuns: «Dacă ministrul agriculturii ar spune că stejarul nu mai este stejar, stejarul tot stejar ar rămâne. Și eu tot episcop rămân.»"

„Pentru a-i susţine pe credincioși, el a predicat de mai multe ori în Catedrală, cu toate că autoritățile încercau să oprească accesul acestora. La sfârșitul ceremoniilor religioase, elevii făceau cordon pentru a-l proteja la reîntoarcerea la locuinţa sa. Și după 1 octombrie, când toţi episcopii erau blocaţi în reședințele lor, episcopul Suciu a ținut în fiecare seară în catedrala din Blaj predici înflăcărate, pentru a-i întări pe credincioși. Aceștia înfruntau uneori reale pericole pentru a veni să-l asculte: la intrările în oraş pichete de poliție controlau actele și nu-i lăsau să intre pe cei care nu aveau domiciliul în oraș. Atunci oamenii treceau Târnava prin vad ca să ajungă la catedrală: greco-catolici, ortodocși, romano-catolici, reformaţi, evrei, toată această lume din Blaj și din împrejurimi dorea să asculte cuvintele episcopului" (mărturie scrisă de Vasile Emanuel Suciu).

A trimis scrisori de îmbărbătare preoților și a vizitat mereu parohiile, în special pe cele mai amenințate. Preotul Eugen Popa redă în mărturia sa un fragment dintr-o scrisoare adresată credincioșilor în 1948: „Suntem învinși de la început dacă credem că putem lupta contra minciunii, a calculelor omenești și a compromisurilor. Noi trebuie să ne folosim de mijloace supranaturale: Sfintele Taine, rugăciuni, jertfe, toate sub steagul Inimii Neprihănite a Mamei Mântuitorului, Regina Apostolilor... în această oră decisivă nu e de semnat cu lumea nici un compromis."

Între cele circa 20 de scrisori pastorale adresate credincioșilor pentru a-i îndemna la rezistență, e impresionantă mai ales ultima, cea din vara anului 1948, care se încheie astfel: „Este ultima scrisoare pe care v-o scriu eu. Orice v-aş scrie de acum înainte împotriva a ceea ce v-am scris până astăzi, chiar dacă este semnat de mine, să nu credeți. Și eu sunt om, și eu pot cădea. Dacă eu voi cădea, voi să nu cădeți“ (mărturia preotului Vasile Mare).

S-au păstrat trei scrisori de protest adresate de episcopul Suciu autorităților în datele de 12, 14 și 18 octombrie 1948 – adevărate strigăte de revoltă în fața faptelor care se petreceau: arestarea și torturarea multor preoți, presiunile exercitate asupra funcționarilor ca să participe la acțiunea de „unificare“, încercările de intimidare a credincioșilor ca să semneze listele de trecere la ortodoxie, confiscarea de biserici și case parohiale aruncând în stradă familiile preoților.

Câteva descrieri făcute de oameni care l-au cunoscut:

„Sub fizicul plăpând și delicat al episcopului Ioan Suciu pulsa o energie de nedescris. Nu cunoștea oboseala, deși era suferind de colită având un regim alimentar sever... Lumea îl solicita, îl căuta, îl simțea aproape de suflet, parcă te chema având zâmbetul veșnic pe buze; plin de dăruire și iubire ca preot, confesor, duhovnic și frate... Nu și-a pierdut curajul și demnitatea nici o clipă, ci îmbărbăta și spunea: «Bisericii Greco-Catolice îi lipsesc martirii; Dumnezeu ne cheamă să fim hotărâți, tari, să ne mărturisim credința și să ne dăm viața, dacă ni se cere, pentru credință, țară și neam; în curând începe Ceasul Vinerii Mari, să așteptăm cu iubire.» În această perioadă era urmărit încontinuu.“ (Maria Bărbat)

„Servul lui Dumnezeu Ioan Suciu era zvelt, dar destul de mic de statură, cu un surâs permanent în colţul gurii. Era abordabil şi binevoitor, astfel încât dispunea la vorbă pe oricine voia să vorbească cu dânsul... Ca Episcop, a rămas acelaşi: modest, afabil şi dispus să stea de vorbă cu oricine, interesându-se mai ales de tineret. Era acelaşi om slăbuţ, suferind de colită, dar cu o ţinută la nivelul rangului său. A fost un excelent orator şi întrevedea foarte bine evenimentele, cu alte cuvinte era o minte ascuţită, capabil de orice fel de discuţie, la orice nivel. Om energic, se implica în viaţa Bisericii prin cuvântări, acţiuni educative şi asistenţă spirituală. Din punct de vedere spiritual îşi urma cu rigurozitate programul său de rugăciune, trăind intens credinţa în Hristos." (Bernard Ştef)

Momentul ultimei arestări e descris de verişoara sa, Maria Bărbat: „În toamna anului 1948, Castelul Mitropolitan era urmărit zi şi noapte de securişti ascunşi prin tufişuri şi după clădire. Într-o noapte porţile de la intrarea în castel au fost forţate şi cedând s-au deschis. Episcopul Ioan Ovidiu Suciu a fost ridicat de către comandantul Securităţii din Sibiu şi urcat în duba care între timp intrase în curtea Mitropoliei şi în care mai erau alte persoane. Apoi organele Securităţii au devastat interiorul castelului, prădând, dând foc unor cărţi şi documente."

Cum a fost mai departe ştim dintr-o scrisoare scrisă de el la Căldăruşani şi ajunsă la Nunţiatură:

„În după-amiaza aceleiaşi zile [27 octombrie 1948] am ajuns la Sibiu. Acolo, după ce, conform ritualului închisorilor, mi-au fost golite buzunarele, am fost dus în cel mai adânc subsol: o beznă precedată de alte două, cea de pe culoar şi cea din celula prin care trecusem la intrare...

Intrând, am fost izbit de atmosfera umedă și de mirosul de excremente umane. Ce era de fapt? Supapa canalului colector se afla în celula mea și toate toaletele din acea aripă a clădirii răsuflau spre «camera» mea. De acolo umezeala și mirosul... Podeaua era umedă, zidurile de cărămidă umedă și mucegăită... Pe pipăite am găsit o ladă plină de praf și umezeală, trebuia să fie patul meu. Avea cam un metru lungime... Acolo am petrecut două nopți și o zi și jumătate, fără mâncare, fără apă. Și, fiindcă nu era strop de lumină, șoarecii și șobolanii treceau peste mine ca peste un vechi prieten al insectelor și al animăluțelor. Trebuie totuși să recunosc: nu era un răsfăț plăcut și vrednic de a fi prelungit."

Acolo, la Sibiu, la 29 octombrie, a fost pus să-și facă o autobiografie și să dea o declarație în scris despre toți membrii familiei sale dacă au făcut politică.

În aceeași seară a fost depus la Interne, de unde a doua zi a fost dus, împreună cu ceilalți, la ministrul Cultelor.

„E vremea să ne împărtăşim
din Patimile Domnului,
pentru ca Biserica să fie curată
și fără de prihană.“

TIT LIVIU CHINEZU

Dintre cei șapte episcopi martiri, Tit Liviu Chinezu a fost singurul consacrat în clandestinitate.

S-a născut la 22 decembrie 1904, la Iernuțeni, astăzi un cartier din Reghin. Tatăl său, Ioan Paul, era preot greco-catolic, iar mama, Elena, născută Ceiușan, era casnică. Copilul a fost botezat la patru zile după naștere. A avut nouă frați, dintre care unul, cu trei ani mai mic, preot, avea să moară tânăr. Familia a dus o viață grea, mai ales după moartea tatălui, în 1922. Iar în 1948, când a fost arestat, Părintele Tit Liviu mai avea doar trei surori în viață.

Nu există documente despre primii lui ani de școală. Îl găsim în primele trei clase de gimnaziu la Gimnaziul săsesc din Reghin: trebuia să facă zilnic 18 km pe jos, dar cunoașterea limbii germane avea să-i faciliteze studiile de filozofie. Apoi, din clasa a IV-a până într-a VI-a de liceu, va urma cursurile Școlii Civile de Băieți din Reghin, școală de stat întemeiată în 1919, după unirea Transilvaniei cu România. Ultimii doi ani de liceu îi face la Sfântul Vasile cel Mare din Blaj, unde trece examenul de maturitate în 1925, împreună cu colegul său Ioan Suciu, cu

trei ani mai tânăr. Cei doi au rămas foarte buni prieteni până în ultima clipă a vieții. Atât asemănările, cât și deosebirile dintre ei erau făcute să-i apropie. Preotul Eugen Popa, care i-a cunoscut bine, scrie:

„Servul lui Dumnezeu Tit Liviu Chinezu era în multe privințe asemenea prietenului și colegului său Ioan Suciu. Tit Liviu Chinezu era mai interiorizat, analist al situațiilor și al gândurilor, ridicându-se ca un vultur ce planează liniștit deasupra norilor. Amândoi erau mici de statură și slăbuți. Erau legați de o adevărată prietenie, bazată pe profunde afinități de aspirații și ideal, de însușiri alese, de inteligență și hărnicie. Nu lipseau nici diferențele de manifestare exterioară, care-i făceau să se completeze în mod fericit unul cu altul."

Din 14 octombrie 1925, îi găsim pe amândoi interni la Colegiul Grec Sfântul Atanasie din Roma, trimiși de mitropolitul Blajului. A urmat cursurile Colegiului Urbanian *De Propaganda Fide*, unde a obținut doctoratul în filozofie. A continuat la Colegiul Pontifical Internațional *Angelicum*, unde și-a luat licența în teologie și a început cursurile pentru doctorat. Doritor de o călăuzire spirituală mai riguroasă, se gândește să intre la iezuiți, dar mitropolitul, care dorea să-i aibă în țară pe cei mai buni candidați la preoție care aleseseră celibatul, nu-și dă acordul.

Tit Liviu Chinezu e hirotonit preot la Roma, la 18 ianuarie 1931, în capela Colegiului Grec. La mijlocul aceluiași an, se îmbolnăvește, trebuie să se opereze de mastoidită. De aceea nu-și poate termina doctoratul în teologie și, în toamnă, e nevoit să se întoarcă în țară.

E numit de îndată profesor de religie la Școala Normală de Învățători, unde va fi și director timp de trei ani. În 1937 devine profesor de filozofie la Academia Teologică,

rămânând însă în legătură şi cu liceele. Iată cum îl descrie un fost seminarist, preotul Alexandru Sechel:

„Tit Liviu Chinezu a fost un preot şi un profesor deosebit. Ne-a învăţat limba franceză, îndemnându-ne să citim chiar în franceză, fapt pe care, ajutaţi de dânsul, l-am şi realizat. Multe cărţi le-am cumpărat în această limbă datorită lui, cărţi pe care le am şi acum, şi pe care le-am folosit la cursurile de istoria Bisericii şi la filozofie, ambele fiind materii pe care le-am predat la Academia teologică din Baia-Mare. Ne antrena la studiu şi la viaţa morală, ambele fiind înlănţuite. Nu avea aceleaşi înclinaţii sportive ca Ioan Suciu, însă punea foarte mare accent pe studiu. Om profund, cu o trăire personală firească, nu ostentativă de tip fariseic. ... Tit Liviu Chinezu a fost un om extraordinar, de o fineţe şi bunătate nemaipomenită, bun teolog şi filozof, dar şi pedagog pentru studenţi; a avut un rol deosebit în viaţa mea spirituală."

Alt fost student şi viitor coleg, preotul Vasile Mare, îl descrie şi mai detaliat:

„...era un bărbat de statură mijlocie, aproximativ 1,70–1,75 m, faţă ovală, ochii albaştri sclipitori şi luminoşi, tenul puţin spre brunet, surâzător, păr negru, ondulat, câteva fire cărunte, purta barbă şi avea o înfăţişare deloc atletică, mergând parcă puţin aplecat înainte, meditativ. Totuşi, era destul de bine legat, dar cu o sănătate destul de şubredă... Era cuprins de pace şi linişte sufletească, era o fire blândă, mereu zâmbitor, foarte profund şi întotdeauna stăpân pe sine. Nu îmi amintesc să-l fi văzut strigând niciodată. Ştia însă când să vorbească şi atunci aveai ocazia să-i cunoşti adevărata bogăţie sufletească. Avea o voce ponderată, o gândire profundă, expusă în mod curgător, logic şi foarte uşor de înţeles. Aici excela

cu adevărat știind să-și exprime gândurile cel mai greu de redat într-o formă clară, fără artificii de oratorie inutilă, dar lesne de înțeles de către auditoriu. Îndrăznesc să afirm aceasta judecându-l după cursurile de filozofie de la Academia de Teologie din Blaj, unde cu adevărat ne-a învățat să gândim ca să putem susține o conversație fără să ne pierdem în hățișurile pline de neclarități ale sistemelor filozofice. Ca profesor era exigent și era capabil să simplifice lucrurile astfel încât totul devenea cât se poate de clar. Pentru mine a fost mijlocul apropierii mele de Dumnezeu. Îmi aduc aminte că pretindea ca tot timpul omul să se comporte după conștiința morală... Toată gândirea lui filozofică era luminată și, îndrăznesc să spun, controlată de profunda lui gândire teologică, pe care ni le oferea îngemănate, cu limpezimea unui izvor sfânt, convingător, cea mai bună hrană pentru formarea conștiințelor noastre. Sunt convins că prin aceasta urmărea formarea noastră spirituală. Gândirea limpede îl ajuta să fie un foarte bun predicator în vestirea Cuvântului, deși nu era dotat cu un „ton de amvon“! Omiliile lui, profunde și clare, erau foarte așteptate și prețuite de credincioși... Cred că i se potrivește foarte bine expresia din Sfânta Scriptură: Din preaplinul inimii vorbește gura.“

Între anii 1931 și 1948, publică numeroase articole în revistele *Cultura creștină*, *Unirea* și *Blajul*, pe teme culturale, cu accente catehetice și spirituale. Vrea să formeze capacitatea de discernământ în viața socială. Câteva titluri: „Să nu-i scandalizăm pe tineri“; „Acțiunea catolică în veacul al IV-lea“; „Intențiuni dubioase și expresiuni nenorocoase în manualele de istorie“ etc. Textele scrise de el se remarcă nu doar prin profunzimea gândirii și

vastitatea erudiţiei, ci şi prin frumuseţea şi limpezimea expresiei. Traduce cărţi importante, ca de pildă *Introduction à la philosophie* a lui Jacques Maritain, dar vitregia vremurilor nu i-a permis să le publice.

În aceşti ani e consultant spiritual al ASTRU (Asociaţia Studenţilor Români Uniţi): pentru membri ţine şi exerciţii spirituale. Se îngrijeşte şi de creşterea spiritului de colaborare între colegii preoţi şi profesori, în folosul spiritual al lor şi al elevilor. În 1937, înfiinţează, împreună cu viitorul episcop Ioan Bălan, Asociaţia preoţească arhidiecezană „Sfântul Nichita al Remesianei“, pentru preoţii celibatari, „pentru ca preoţii celibi repartizaţi de multe ori în parohii sărace şi îndepărtate să găsească un sprijin moral, ştiindu-se toţi legaţi de un program spiritual, de o corespondenţă mai intensă între ei, de întruniri periodice şi mai ales de grija părintească a preşedintelui lor“ (mărturie Eugen Popa). Tit Liviu Chinezu va fi preşedintele acestei asociaţii până în 1948.

La plecarea episcopului Aftenie ca auxiliar şi vicar la Bucureşti, profesorul Chinezu devine, în octombrie 1940, rector al Academiei Teologice din Blaj. Încredinţează treburile administrative unor persoane competente şi se concentrează asupra formării intelectuale şi spirituale a studenţilor.

„Era un om foarte inteligent, foarte documentat, cu o gândire filozofică excepţională. Semăna întru câtva cu episcopul Inocenţiu Micu Klein: avea o vedere de ansamblu, gândea toate consecinţele unei acţiuni. Avea o impresionantă luciditate a gândirii şi îl interesa numai preamărirea lui Isus. Era şi foarte corect: îmi amintesc că în anul 1945, pe când era rector la Academia din Blaj,

înainte de începerea anului școlar, niște studenți s-au întors beți de la un chef. I-a dat afară, deși unii erau favoriții unor canonici importanți. A spus: «Sau pleacă ei sau plec eu»" (mărturie Liviu Pandrea).

„Era înclinat mai degrabă spre austeritate... Cu toate că nu știu să fi abuzat de ceva, totuși era foarte înțelegător față de persoanele care abuzau. Astfel, vă ofer un exemplu de pe vremea când era prefect de studii la seminar. După o lună de la începutul anului școlar ne-a chemat pe noi, cei din anul I, la o analiză a modului cum ne împăcăm cu disciplina din seminar. Situația a fost bună, dar nu se vorbise nimic despre fumat. Referitor la aceasta ne-a cerut nouă părerea și s-a exprimat după cum urmează: «În seminarul nostru fumatul este – a făcut o pauză de vreo 30 de secunde – permis!» A urmat o explozie de aplauze. A continuat: «Chiar nu vă înțeleg: la ce vă folosește?» Și ne-a expus motivele sale contrare, pentru a ne debarasa de acest obicei. Mai apoi a concluzionat: «Am hotărât așa pentru ca aceia care îl aveți deja într-un stadiu de obișnuință veche să nu ajungeți la greșeala de a fuma pe ascuns, ceea ce va însemna o călcare a conștiinței. Dar vă rog, și tare vă sfătuiesc, scăpați-vă de acest obicei atât de dăunător.» A mai adăugat: «Dacă fumatul nu este interzis, aruncarea resturilor de țigări oriunde considerăm a fi o abatere deosebit de gravă. Aveți scrumiere peste tot: folosiți-le. Noi nu angajăm servitori pentru adunarea chiștoacelor de țigări aruncate.» Rezultatul este că majoritatea din cei care fumau s-au lăsat de acest obicei" (mărturie Vasile Mare).

„Servul lui Dumnezeu Tit Liviu Chinezu avea o fire reflexivă. Încă din liceu simțea atracție spre filozofie. Poate era puțin cam prea scrupulos sau mai degrabă prea exigent

cu sine şi cu ceea ce făcea. Avea în sertare dosare întregi cu studii. Niciodată nu ridica vocea. Zâmbea blajin când cineva considera că tonul vehement sau încruntarea sunt mai convingătoare decât un argument senin. Avea multă răbdare cu cei neştiutori. Nu socotea că neştiinţa este incriminabilă: doar ignoranţa este incriminatoare. Reţin formula lui: «Neştiinţa înseamnă a nu cunoaşte ceva ce n-ai avut putinţa, nici datoria să cunoşti; de aceea nici nu este vinovată. Dar ignoranţa este întotdeauna vinovată, căci ignorantul nu cunoaşte ceva ce are datoria să cunoască sau fiindcă purtătorul ei nu a făcut efortul necesar să-şi depăşească ignoranţa.» Acest preot blând era însă de-a dreptul înspăimântător când descria păcatul – abominabilă sfidare şi crimă împotriva dumnezeirii milostive. În acel an 1944, la «exerciţiile» de la Blaj, el îşi alesese ca temă generală «Despre păcat». Cu tonul potolit, dar în cuvinte fără echivoc, ne-a îngrozit vorbindu-ne despre ororile şi consecinţele păcatului, atât în planul temporal, cât şi în cel al veşniciei. Când, după încheierea meditaţiilor, conform cu cele demult îndătinate, urma să trecem toţi prin scaunele de mărturisire, îndurerat am constatat că în faţa a trei dintre confesori era o mare afluenţă, în schimb în faţa celui care se ostenise să ne instruiască în timpul meditaţiilor nu îngenunchease nici un suflet; tocmai în faţa aceluia care se străduise cel mai mult. M-a încercat un fel de milă pentru dânsul şi, pentru a nu părea peste măsură de ingraţi, mi-am luat inima în dinţi şi am intrat la dânsul. Dar nu îngenuncherea şi nici severitatea m-au înfrânt, ci bunătatea şi iubirea de părinte. Am înţeles prin marele duhovnic care era că nu există cuvinte suficient de grele pentru a zugrăvi păcatul, după cum nu există cuvinte suficient de blânde şi de dulci

pentru a exprima iertarea pe care Părintele ceresc o are față de cei căiți. La fel era și în relațiile pe care le avea cu tineretul prezent în preajma lui. Avea o bunătate de bunic. Nu ne admonesta vioiciunea intemperată uneori. Era prea bun ca să ne mustre, prea bun să nu-i fim aproape. Avea o bunătate tânără, nicicând posacă și nici ostentativă. Nu afișa o înțelepciune doctă, căci bunătatea e suficient să fie bună, nu neapărat sfătoasă; o bunătate ce ni se transformase în casă, nouă celor din Bucureștiul de pripas. În preoția lui, erudiția și competența erau învăluite în bunătate, în răbdare și în prietenie binefăcătoare. Așa l-am cunoscut pe servul lui Dumnezeu Tit Liviu Chinezu, spre a nu îl mai uita" (mărturie Tertulian Langa).

Tot atunci s-a mai petrecut ceva interesant. Povestește preotul Augustin Prunduș:

„La acele exerciții spirituale au luat parte studenți din toate institutele de învățământ superior din țară, în frunte cu elita celor din București. Aceștia au venit pentru a-l încolți și răpune filozofic pe un reprezentant al neotomismului, căci așa era cunoscut Tit Liviu Chinezu. Acești bucureșteni, formați, ori mai bine zis îmbâcsiți de principiile filozofiei pe atunci *en vogue* (Bergson, Hegel, Heidegger...) au început un baraj de artilerie pe care ei o credeau grea, împotriva filozofiei neotomiste. El a ripostat temeinic, profund, fără concesii, fără eschivări sau ocolirea adevărului, dând dovadă de o competență perfectă."

În 1941, mitropolitul Nicolescu moare și se pune problema succesiunii. Pe patul de moarte, își exprimase față de nunțiul Cassulo preferința să-i fie succesor Tit Liviu Chinezu, deși acesta avea doar 37 de ani. Am văzut însă că „vechea gardă" a canonicilor de la Blaj se temea de

schimbarea de generație: nu-l acceptase nici chiar pe Vasile Aftenie, care era deja episcop auxiliar! În Arhivele Vaticanului s-a găsit o caracterizare făcută lui Tit Liviu Chinezu ca episcopabil, de către episcopul Ioan Suciu în 1945: „...Are o evlavie profundă, întemeiată pe credință, nu pe temperament. Fire blândă, dar hotărâtă în lucrare și în impunerea convingerilor sale de ordin pur spiritual. Ceea ce frapează în viața sa este înalta preocupare spirituală pentru educarea tinerilor, pentru alegerea și formarea profesorilor și mai ales pentru formarea clerului. Cred că este cel mai bun reprezentant al clerului nostru tânăr în ceea ce privește valoarea spirituală. Cred că este omul în stare să revigoreze spiritualitatea Bisericii oriunde s-ar afla. Un astfel de preot nu va fi niciodată înțeles pe deplin de cei care au doar preocupări administrative și birocratice. E prudent, dar știe să îndrăznească; e sincer și deschis, și se bucură de un foarte bun renume între toți cei care ajung în preajma lui..."

Având oroare de orice luptă pentru putere, Tit Liviu Chinezu a făcut jurământ, în 1944, să nu accepte episcopatul. Avea să accepte totuși propunerea din 1949, când era clar că această demnitate nu mai implica decât riscuri și suferințe: va trebui însă ca, la cererea Nunțiaturii, Papa să-l dezlege de jurământ!

La 1 decembrie 1946, părintele Chinezu e numit paroh la biserica Sfântul Vasile cel Mare din București și protopop al capitalei. (Va fi recunoscut de guvern abia la 7 aprilie 1947.) Îi scrie episcopului Aftenie că acceptă numirea cu aceeași dorință de a împlini voia lui Dumnezeu. Vine însoțit de sora sa, Georgina, care îl va ajuta la întreținerea casei parohiale. Acolo mai locuiau și cei doi tineri preoți

vicari, Vasile Mare și Gheorghe Radu. Care era atmosfera din casă aflăm tot de la Vasile Mare:

„Anul 1946 și următorii au fost marcați de consecințele secetei acelui an și nu mai puțin de schimbarea regimului politic de după venirea armatelor sovietice: condițiile de viață ale populației erau zi de zi tot mai grele. Nici noi, cei de la parohie, nu am avut o soartă mai bună, dimpotrivă, eram săraci de tot, mai ales în ceea ce privește cele necesare pentru hrană. În aceste condiții a sosit Tit Liviu Chinezu ca protopop de București și al întregului Vechi Regat. Aici ne-a găsit pe noi, adică pe mine și pe încă un preot tânăr, părintele Radu Gheorghe, decedat în 1975... Pe această perioadă, pot spune despre Tit Liviu Chinezu că avea un program de viață spirituală în comun cu noi, aveam comuniune de bunuri – adică toate veniturile realizate din pastorație se împărțeau în mod egal –, locuiam în aceeași casă, luam masa împreună la aceeași oră, pe cât se putea fără excepții; ne-a cerut, mai degrabă ne-a sfătuit, să îndrăznim să abordăm relațiile pastorale cu credincioșii cu curaj și responsabilitate; nevoile personale și chiar cele ale familiilor noastre să încercăm să le rezolvăm, mai bine zis să le suportăm, tot împreună. Pe această bază s-a putut realiza o viață spirituală atât personală, cât și comunitară bună, în pofida greutăților care pe zi ce trecea erau tot mai mari, mai ales cele ce veneau din pricina loviturii ce urma a ni se da în 1948... Încă din 1945, viața noastră de comunitate a fost mijlocul cel mai potrivit pentru a ne întări reciproc, pentru a putea suporta totul în momentele cele mai grele... Pe plan pastoral, sub îndrumarea părintelui Tit Liviu Chinezu, îi pregăteam pe credincioși prin intermediul predicilor, al catehezelor și al vizitelor în familii pentru a nu-și abandona credința.

Nu făceam nimic fără ştirea şi aprobarea lui. Îmi amintesc şi acum că, în fiecare duminică, de la ora 8 celebra părintele Radu, iar de la 10.30, pe rând, părintele Tit Liviu Chinezu şi eu, celălalt celebrând la o altă parohie, Bucureştii-Noi. Îmi amintesc că odată am uitat că trebuia să celebrez un botez. Cei în cauză au aşteptat vreo două ore, după care au trimis după un preot. Disponibil era Tit Liviu Chinezu, care a şi celebrat botezul cu pricina. Când m-am întors de la treburile mele, m-a luat deoparte, calm şi fără să ridice vocea, şi m-a întrebat ce mai fac, ce program am avut şi dacă n-am uitat ceva. Nu am ştiut la ce se referea, însă când mi-a spus că aveam de celebrat un botez, mi s-au tăiat picioarele. Nu m-a pedepsit, însă mi-a cerut să nu se mai întâmple. Atunci, chiar dacă nu mi-a spus-o explicit, am înţeles că trebuie să îmi fac un program zilnic planificat, o agendă... Era foarte chibzuit în hotărârile şi dispoziţiile pe care le dădea. În cei doi ani cât am locuit împreună la Bucureşti nu am putut constata vreodată contrariul. Îmi amintesc că la un moment dat trebuia să facem înmormântarea unui membru de partid important, unde era sigur că vor participa autorităţile comuniste potrivnice nouă. De regulă, înmormântările le făceam noi, adică părintele Radu şi cu mine: aceasta pentru că era un serviciu foarte obositor, iar sănătatea şi puterile noastre, ale celor tineri, erau mai corespunzătoare pentru această oboseală decât cele ale lui Tit Liviu Chinezu. Acesta însă ne-a spus: «Mă duc eu, însoţit de unul din voi, ca nu cumva să se întâmple ceva. Aşa este mai bine!» Şi aşa a procedat. Îi era teamă de o eventuală provocare la care noi să nu facem faţă. Am mers eu cu el şi îmi amintesc că predica pe care a făcut-o a pus-o în gura decedatului: «Ce ne-ar spune nouă? Ne-ar spune

să ne iubim, să ne respectăm...» și multe alte fapte pe care de fapt ar trebui să le facă un creștin... Mai pot spune despre el că îl interesau în mod special tinerii: în fiecare duminică, pe la ora 15, se adunau la casa parohială circa 100 de studenți pentru cateheză. Aceștia erau instruiți în doctrina Bisericii de către părintele Ghika, în filozofia scolastică de către părintele Tit Liviu Chinezu, iar floricica sau pilda de încheiere – de către Horia Cosmovici. Pe la ora 17 se încheia activitatea cu o slujbă în biserică, ce conținea o binecuvântare euharistică și în final se cânta imnul ASTRU. Cam acesta a fost cadrul vieții noastre, în care a trăit și a lucrat servul lui Dumnezeu Tit Liviu Chinezu."

Felul în care se purta cu oamenii se vede și din următoarea întâmplare relatată de același Vasile Mare:

„Fiica sorei mele, Viorica Fabian, în vârstă de 20 de ani, era bolnavă de T.B.C. într-un stadiu foarte avansat. În luna noiembrie 1947 i s-a recomandat un tratament care trebuia făcut la București. În vremea aceea eu eram singur în casa parohială a parohiei Sfântul Vasile din București și aveam spațiu locativ suficient pentru a-i asigura cazarea, așa că am asigurat-o pe sora mea că o pot ajuta, oferindu-i găzduirea și întreținerea. La scurt timp după aceasta, a venit acolo și părintele Radu, iar apoi părintele Tit Liviu Chinezu împreună cu sora sa, d-șoara Georgina. La 1 ianuarie 1948, cei din Vicariatul nostru din București, adică episcopul Vasile Aftenie și Luca Bălteanu, un laic care îl ajutase în treburile de acolo, au fost evacuați din sediul lor, fără să li se ofere alt spațiu de locuit. Au venit la noi în str. Polonă, unde au ocupat etajul de sus: era de altfel unica soluție posibilă. Astfel, casa respectivă s-a umplut: episcopul Vasile Aftenie și Luca

la etaj; servul lui Dumnezeu Tit Liviu Chinezu, părintele Radu și eu la parter; d-șoara Georgina la demisol, iar în camera de sub clopotniță stătea crâsnicul, Toader Năsăudeanu, cu nevasta lui. La începutul lunii februarie, sora mea m-a anunțat că dorește să vină la București împreună cu fiica ei chiar în zilele următoare. În situația pe care v-am prezentat-o nu mai exista spațiu necesar pentru găzduire. Noi, cei prezenți acolo, deja eram prea înghesuiți. În această situație eram hotărât să le comunic să nu vină, întrucât nu le mai puteam oferi găzduirea. Părintele Chinezu, căruia i-am relatat toată situația, cunoscând intenția mea, m-a chemat și mi-a spus să nu le opresc: bolnava și-a pus toată speranța, ultima ei speranță în acest tratament. Nu i se putea spulbera această speranță, chiar dacă este iluzorie: mi-a spus să mă gândesc la sufletul bolnavei, la disperarea ei și a părinților ei. Ascultând de dânsul, nu le-am oprit, așa că au sosit în final la București. Ne-am înghesuit cumva și am reușit să le cazăm. Pe lângă problema spațiului mai era și primejdia foarte mare a contaminării. Cei mai primejduiți erau domnișoara Georgina și părintele Radu, având o sănătate mai șubredă. Eu eram foarte îngrijorat și căutam cu orice preț să găsesc undeva un loc pentru a le transfera. Văzându-mă în starea aceasta de îngrijorare, servul lui Dumnezeu Tit Liviu Chinezu m-a chemat și mi-a spus: «Te văd în ce stare te găsești, alergi nebun să le scoți de aici. Nu te opresc. Caută! Dar liniștește-te cât poți și în nici un caz să nu le transferi oriunde, numai ca să le vezi ieșite de aici. Aceasta nu. Le poți muta în altă parte numai dacă le găsești un loc mai bun.» Providența nu a întârziat să îmi vină în ajutor. La Spitalul Panduri din București am întâlnit o călugăriță din ordinul asumpționistelor, pe

nume Alexandrina, care era sora șefă a spitalului. Aceasta o cunoștea pe nepoata mea, Viorica, și o iubea foarte mult de când a avut-o elevă în internatul liceului de fete din Beiuș. Ne-a ajutat cu bucurie, oferindu-i nepoatei mele nu numai găzduirea, ci și tratamentul necesar. În spital, cu acordul profesorului, i-au amenajat o cameră mai izolată, unde i s-au asigurat condițiile cele mai bune, permițând ca și mama bolnavei să rămână alături de fiica ei."

Mulți oameni trebuiau încurajați, căci începuse valul de arestări fără noimă: oamenii puteau fi luați de acasă în toiul nopții, sau de pe stradă, sub cele mai năstrușnice pretexte. Și Tit Liviu Chinezu știa că îl așteaptă crucea. S-a păstrat de la el un bilețel prin care își încuraja o enoriașă al cărei soț fusese arestat, ea fiind gravidă: „Mă bucur că ești liniștită, brotăcelul drag va fi un permanent prilej de înălțare, de bucurie și de comuniune cu Izvorul vieții... Știm că am intrat în Săptămâna Mare. E vremea să ne împărtășim din Patimile Domnului, pentru ca Biserica să fie curată și fără de prihană... Suferința nu este plăcută în sine dar, ca și cea de mamă, ea este întotdeauna generatoare de bine și de bucurie. Prin ea se naște în lume ceva ce înainte nu a fost: un om, virtutea sau formarea unui om."

Ultimul Paște în libertate îl va petrece la București slujind cu toată solemnitatea în Săptămâna Mare, în lipsa episcopului Aftenie, care fusese delegat să-l înlocuiască la Oradea pe episcopul Frențiu, grav bolnav în acele zile.

La 18 septembrie 1948, ministrul Cultelor primise ordin de la Securitate să-l aducă înapoi pe episcopul Aftenie, care tocmai vizita protopopiatul Mediaș. Pentru aceasta îl convoacă pe părintele Chinezu, cerându-i să

transmită episcopului său acest ordin, deoarece Ministerul voia să-l trimită apoi la Blaj pentru a-l înlocui pe episcopul Suciu, pe care guvernul nu-l mai accepta. Diplomatic, dar hotărât, i-a răspuns ministrului: „Nu suntem obişnuiţi nicidecum să-i vedem pe episcopii noştri schimbaţi în felul acesta: până acum, guvernul se punea de acord cu Vaticanul în aceste chestiuni." La care ministrul a răspuns că Vaticanul este un mare duşman al regimului de democraţie din România, iar episcopii care ar calomnia politica guvernului vor fi arestaţi. Chinezu a replicat calm: „Totuşi noi nu putem să punem capăt cu totul relaţiilor noastre cu Vaticanul!"

În seara zilei în care cei 36 de preoţi care semnaseră la Cluj declaraţia de „revenire" în Biserica Ortodoxă erau primiţi la Patriarhie (3 octombrie 1948) părintele Chinezu a ţinut la Sfântul Vasile o predică în care le-a explicat credincioşilor că nimeni nu-i poate obliga să-şi schimbe religia şi i-a îndemnat să frecventeze mai asiduu biserica.

La 6 octombrie 1948, în ajunul ultimei Conferinţe episcopale (7 octombrie), episcopii greco-catolici s-au întâlnit la Nunţiatură. Prin hotărârea episcopului Alexandru Rusu (pe care toţi îl considerau mitropolit), li s-a cerut credincioşilor din toate parohiile eparhiei de Maramureş „care nu vor să apostazieze de la credinţa adevărată a lui Cristos" să semneze declaraţii în acest sens, fiind pentru Biserică „o chestiune de viaţă şi de moarte". În ziua următoare, protopopul Tit Liviu Chinezu le cerea acelaşi lucru credincioşilor din Bucureşti. După ce a slujit cu solemnitate un acatist în biserică, a deschis acolo un registru în care puteau semna toţi cei care voiau să rămână greco-catolici. Le-a spus credincioşilor că şi dacă biserica

va fi confiscată și el însuși arestat, ei trebuie să rămână tari pe poziție.

Aflând, Securitatea a emis la 27 octombrie 1948 o circulară prin care cerea „să se treacă imediat la descoperirea, arestarea și anchetarea vinovaților“ care „silesc populația să iscălească liste antiunioniste, siluind libertatea religioasă constituțională“. De altfel dăduse deja ordin ca odată cu episcopii să fie arestați 40 de canonici și preoți (pe care îi numea „bandiți“) care își susțineau episcopii: printre ei s-a numărat și Tit Liviu Chinezu. El a fost arestat odată cu Vasile Aftenie, de la casa parohială din str. Polonă, în noaptea de 28/29 octombrie 1948. Amândoi au fost duși în arestul Ministerului de Interne.

„Nu te da de la nimic înapoi!"

IOAN BĂLAN

S-a născut la 11 februarie 1880, la Teiuș, jud. Alba, al zecelea din cei 12 copii ai unei familii de țărani destul de înstăriți, oameni de vază ai satului, Ștefan și Anica (născută Muntean). Canonicul academician Augustin Bunea spunea despre Ștefan că e cel mai inteligent țăran pe care l-a cunoscut. Copilul a primit botezul după două zile de la naștere.

În toamna lui 1885, intră la „Școala grănicerească" din Teiuș, unde profesorul de religie avea studii la Universitatea din Viena! La insistențele acestuia, din 1890 copilul este trimis la Liceul Greco-Catolic din Blaj, unde avea să se bucure de prețuirea deosebită a profesorilor.

Când era în clasa terminală, profesorul Alexe Viciu i-a cerut fiecărui elev să scrie ce vrea să devină. Un unchi, care era la Viena, îi propusese tânărului Ioan să-l ia la el ca să studieze medicina. Un prieten, fiul directorului, îl sfătuia să se facă marinar, ca să vadă lumea întreagă. Profesorul – să facă literele sau științele la București, unde putea să-l ajute să obțină o bursă. Canonicul Bunea l-a sfătuit să se facă avocat, pentru a fi de folos românilor din Imperiu. La toate acestea, el le răspunde că vrea să

fie preot. Atunci Bunea i-a spus: „Bine, dar te vei face și profesor!"

„Primirea la teologie se făcea, pe acele vremuri, în Consistorul plenar din 15 August stil nou [...]. După ce Consistorul hotăra primirea, cei primiți erau chemați în fața Consistorului, erau puși să citească românește, și cu litere cirile, ungurește și să cânte ceva cântare bisericească. În preziuă erau visitați cu de-amănuntul de medicul arhidiecezan. După examinarea din Consistor Metropolitul spunea: «Voi sunteți primiți la teologie.»"[1] A fost trimis la Seminarul Central din Budapesta, în toamna lui 1899.

De la început, discuția cu rectorul și atmosfera din Seminar l-au făcut să-și spună: „Aici toți sunt sfinți, și tu trebue să te faci sfânt." În același timp, era hotărât să studieze cât mai temeinic, să facă „rigoroase" (*rigorosum* era un examen special care deschidea calea spre studii universitare, inclusiv spre doctorat). S-a simțit atras spre studiile biblice și, pentru a le pune temei solid, a întreprins învățarea limbilor ebraică, aramaică, siriacă și arabă (la aceasta din urmă a fost autodidact). În anul II, ia un premiu la un concurs unde trebuiau să facă analiza gramaticală a psalmului I în textul aramaic, siriac și arab: profesorii au fost cu atât mai încântați cu cât candidatul observase o greșeală în textul arab al Bibliei poliglote de la Paris! În anul al treilea a dat *rigorosum* la Biblie și limbile orientale, unde a reușit *cum applausu.*

Încă de la începutul studiilor se hotărâse să devină preot celibatar. Cu recomandarea îndrumătorului spiritual,

---

1. *Autobiografia episcopului Dr. Ioan Bălan scrisă pentru rudeniile sale.* Manuscris redactat de episcop în 1955, când era cu domiciliu obligatoriu la Curtea de Argeș, și transcris de Sergiu Soica. Arhiva eparhiei Lugojului.

primește aprobarea mitropolitului. E hirotonit la 24 iunie 1903, la Blaj. Își va aminti multă vreme de emoțiile de la prima liturghie, în satul natal, și mai ales de spaima care l-a cuprins văzând câtă lume voia să se spovedească la el: până la urmă i-a mulțumit lui Dumnezeu, care îi pusese pe buze cuvintele cele mai potrivite!

Numirea de pedagog la Internatul Vancean l-a bucurat fiindcă îi lăsa suficient timp liber ca să facă zilnic liturghia și să studieze. Stârnește admirația profesorilor pentru felul în care știe să se apropie de elevi: îi ajuta la învățătură, se juca cu ei și era căutat de ei pentru spovadă. Colaborează intens la ziarul *Unirea*.

În toamna lui 1904, Ioan Bălan e primit ca bursier la Institutul *Augustineum* din Viena, pe una din cele patru burse asigurate de împărat. În 1906 obține doctoratul în teologie cu o teză despre dipticele liturgice, *Wesen und Gebrauch der kirchlichen Diptychen*.

Întors la Blaj, îndeplinește diferite funcții culturale: secretar al ASTRA (Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român), filiala Blaj, membru în comitetul director al ziarului *Unirea* etc. În 1907 participă la adunările Partidului Național al lui Iuliu Maniu, care lupta pentru drepturile românilor: ține și cuvântări, de exemplu despre chestiunea votului universal, în care românii erau nedreptățiți.

Încă din 1903, canonicul Augustin Bunea cerea, într-un memoriu adresat Papei, la inițiativa prințului Vladimir Ghika, aflat la Roma, construirea unei biserici greco-catolice la București, unde exista deja o comunitate importantă de români transilvăneni veniți la lucru în „Regat“. La 6 decembrie 1909 biserica, ridicată în str. Polonă, pe

atunci la margine de București, e sfințită cu hramul Sfântul Vasile cel Mare. Încă din 1908, Ioan Bălan venea des la București pentru asistența spirituală a credincioșilor greco-catolici. La sfârșitul anului, Vladimir Ghika se duce la Blaj și-i cere mitropolitului Victor Mihaly de Apșa să-l trimită pe părintele Bălan la București ca păstor permanent al acestora. Mitropolitul îi promite, dar cei de la Blaj nu erau prea bucuroși să se lipsească de el. Vine în cele din urmă la București, în septembrie 1909; aici, pe lângă răspunderea pastorală de paroh și apoi, din 1911, de protopop, va ține și ore de română și latină la Seminarul mic, la cererea arhiepiscopului romano-catolic: la Seminar avea să și locuiască, deoarece biserica Sfântul Vasile nu avea încă o casă parohială. Va insista totuși pentru construirea unui loc în care credincioșii să poată veni să discute cu „popa unit", fără să aibă ideea că „se duc la nemți". Regretă că nu poate colabora, cum sperase, cu Vladimir Ghika, acesta fiind nevoit să plece din țară în acea perioadă. Îi scrie la 5 noiembrie 1914: „Venirea mea aici e datorată chemării ce mi-ai făcut înainte cu șase ani de zile... Am venit în țară crezând că, prin glasul Prințului Ghika, mă cheamă Dumnezeu. În zilele acelea cât ai stat D-ta în Blaj, eu mă gândeam la greutățile de aici și doream așa de mult să fac ceva, cerând de la Dumnezeu cununa muceniciei, nu pentru fericirea mea, ci pentru a semăna bine darul lui Dumnezeu, gândindu-mă cu atâta drag la marele meu sprijin și viitorul frate Principele Vladimir Ghika."

Colaborează la *Revista catolică*, înființată în 1912 de arhiepiscopul romano-catolic Netzhammer, și care viza un public intelectual de toate confesiunile.

În august 1916, România intră în război de partea Antantei. Cum protopopul Ioan Bălan, ardelean fiind, era cetățean austro-ungar, e arestat imediat, împreună cu 7 preoți și 3 călugări catolici germani; au fost duși la fortul de la Domnești, iar apoi, la retragerea autorităților române în Moldova, la închisoarea din Huși. Abia în decembrie, după intervenția ministrului Vasile Morțun, au fost eliberați și găzduiți în casa parohiei catolice din oraș. În august 1917, merge la Iași, unde se oferă să lucreze la Spitalul Brâncovenesc, refugiat și el la Iași: îi va alina pe toți cei grav bolnavi care zăceau acolo. I s-a oferit să se întoarcă în Transilvania, dar a dorit să rămână alături de autoritățile române: nu se va întoarce la Blaj decât după Marea Unire.

În autobiografia sa, istorisește: „Un politician de seamă, după ce m-a cunoscut mai bine, mi-a zis să trec la ortodocși, și numaidecât îmi dau un scaun episcopesc. I-am răspuns că nu îmi trebuie. Fostul ministru al Cultelor, I. G. Duca, aflând că sunt la Iași, m-a rugat, printr-un prieten al său ardelean, să merg la dânsul ca să discutăm chestiunile bisericești și școlare pe cari le va urma România Mare. Omul acesta primea zilnic oameni de seamă, de la cari cerea studii pentru diferite chestiuni cari se vor ivi prin întregirea neamului. Cu ocasia primei visite ce i-am făcut-o, după o convorbire de 3 sferturi de oră, am ajuns la concluzia: Biserica Română Unită va avea aceleași drepturi ca și Biserica Ortodoxă Română; țara va face concordat cu Sfântul Scaun. Duca m-a rugat să-i fac un proiect de concordat privitor la Biserica Română Unită și un altul privitor la Biserica Romano-Catolică. Evident, am prevăzut aceleași drepturi pentru amândouă, apoi o facultate de teologie la București, unde mai ușor

vor fi atrași romano-catolicii decât la Blaj, unde voia Duca facultatea; am mai prevăzut și un seminar central la București, însă cu două capele, și unită și latină, deci mult mai bine decât cel din Budapesta."

După ce spitalul n-a mai funcționat la Iași, Ioan Bălan s-a concentrat pe scrierea de cărți: *Viața lui Isus*, o *Concordanță a Noului Testament*, precum și *Viața și operele sfântului Pavel*, care însă a rămas în manuscris.

Odată cu întoarcerea autorităților române, se întoarce și el la București, în noiembrie 1918.

Aprecierea de care se bucura acolo l-a ajutat să rezolve o problemă delicată. Povestește în autobiografie: „După ce, dela 1 Decembrie stil nou 1918, aveam în România patru diecese române greco-catolice, și titularii lor, ca senatori de drept, erau adeseori la București, chiar slujeau și predicau în biserica mea, nu mai avea rost dependența ei de arhiepiscopul latin. După ce a fost consacrat mitropolitul Dr. Vasile Suciu, l-am rugat să ceară arhiepiscopului delegația pentru conducerea credincioșilor uniți. A cerut-o, dar arhiepiscopul i-a refuzat-o. În ziua refuzării am făcut cerere către episcopul [Netzhammer] și, în temeiul afecțiunii ce a arătat-o totdeauna față de biserică și preotul ei, în interesul bisericii și al credincioșilor l-am rugat să dea mitropolitului din Blaj delegația pentru conducerea bisericii Sfântul Vasile, pe care a și dat-o în aceeași zi, în două șire. Credincioși de frunte îmi ceruseră acest lucru de multe ori."

A fost primul pas ce avea să ducă la crearea în 1940 a unui vicariat al Blajului pentru „Vechiul Regat" și în cele din urmă, în 2014, la constituirea episcopiei greco-catolice de București.

La sfârşitul lui octombrie 1920, soseşte la Bucureşti primul nunţiu apostolic în România, Francesco Marmaggi; acesta îl cunoscuse pe părintele Ioan Bălan la Roma şi de aceea îl doreşte ca secretar; din păcate, după o lună Bălan e rechemat la Blaj, fiind numit canonic al catedralei. Îşi aminteşte: „Jalnică a fost despărţirea de credincioşii bucureşteni în 31 ianuarie 1921. Am plâns şi eu, au plâns şi dintre ei. Când am venit după aceea la Bucureşti... stam cu oamenii de vorbă cari mă aşteptau după terminarea Sfintei Liturghii."

Odată sosit la Blaj, noul mitropolit, Vasile Suciu, îi spune „Nu te da de la nimic înapoi!": într-adevăr, a fost copleşit de tot felul de însărcinări. Cea mai importantă a fost cea de rector al Academiei Teologice de la Blaj: în autobiografie, el aminteşte cum s-a străduit pentru buna formare a viitorilor preoţi, dar şi pentru a le îmbunătăţi viaţa:

„Mi-am dat seama de importanţa postului de rector al viitorilor preoţi, pe care l-am socotit cel mai cu grea răspundere după arhiereu. Am căutat să fiu un bun părinte al clericilor, cari, deja, în seminar, să se convingă că în Biserica noastră cei buni şi harnici sunt apreciaţi... Cu bani dela ministrul Banu am cumpărat stofă de reverendă pentru toţi teologii în vara anului 1921. Ministrul Lăpădatu mi-a dat... o sumă frumoasă cu care am făcut baie de vapori şi de duş – baie nu fusese niciodată în seminar. M-am interesat de aproape de mâncarea teologilor, sporind kilogramele de carne şi dându-le şi orez, care mai înainte «fiind prea scump» nu li se dădea. Când s-a terminat vinul din recolta seminarului, am cumpărat o cantitate suficientă, încât şi teologii primeau în fiecare duminică şi

sărbătoare, la amiază, câte doi decilitri de vin... Când un cleric se purta rău, îl chemam mai întâiu la mine și-l îndrumam pe cale mai bună, între patru ochi. Dacă nu se îndrepta nici după alte îndrumări, chemam pe colegii superiori la audiență, și probozirea i-o făceam în refector, unde erau numai superiorii și teologii de față. Când eram convins că unul ori altul nu face de preot, îi dădeam sfatul să plece de bună voie. Cu greu urmau acest sfat; cei ce nu mă ascultau erau dați afară, imediat, dacă scandalul făcut de ei era mare, avizați fiind că pot înainta recurs la Metropolitul, care mi-a aprobat eliminările... Mi-a fost drag seminarul și mi-au fost dragi și teologii; și dacă n-aș fi fost preîncărcat cu multe, aș fi fost foarte vesel să fiu și azi, în 1955, rector la același seminar."

Între timp a mai fost numit și inspector al învățământului religios din arhieparhie și președinte al comisiei catehetice mitropolitane, precum și președintele comisiei de examinare a candidaților la catedra de religie și curator al catedralei. Ba, mânat de entuziasmul de după 1918, când românii transilvăneni aveau în sfârșit dreptul de a vota și a-și susține politic interesele, a acceptat să fie o vreme (1922–1926) și deputat în Parlamentul României din partea Partidului Național: „Rău era, că eram și deputat. În iarna anului 1922 am fost candidat al Partidului Național, care era în opoziție, la circumscripția Blaj. La alegere am avut 8000 de voturi... Nu mi-a plăcut deputăția, căci disciplina de partid nu-ți dădea voie să vorbești când voiai. Totuși am vorbit și fără aprobarea partidului de două ori la buget, cerând adaosuri pentru preoții din munții Apuseni, din țara Oltului și din secuime, cari n-au posturi canonice [= plătite de stat] cum au alții; pentru ridicarea șoselei naționale între podul Mureșului și Teiuș

şi la proiectul de lege şcolară primară, când am cerut menţinerea şcolilor primare confesionale, dovedind că Franţa le recunoaşte în Alsacia şi Lorena. Alegerea mea s-a făcut în mod cinstit, dovadă numărul mare al voturilor ce am obţinut. Mă ocupam cu gândul să renunţ la deputăţie, care de multe ori nu era decât vreme pierdută. Mă temeam că noua alegere nu va fi tot atât de cinstită. După ce s-a terminat sesiunea, n-am mai candidat la nici un fel de post politic."

Cât era la Blaj a putut să-şi alcătuiască o bibliotecă serioasă, cu multe cărţi şi reviste străine, mai ales în limba franceză: era dintre puţinii francofoni la vremea sa în Ardeal.

La sfârşitul lui noiembrie 1929 canonicul Bălan pleacă la Roma ca delegat al episcopatului greco-catolic la Comisia pentru Codificarea Dreptului Canonic Oriental, unde rămâne până în 1935. Rodul activităţii sale acolo a rămas în două lucrări de referinţă: *Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Rumenae* (1932, 114 p.) şi *Disciplina Bizantina. Rumeni* (1933, 881 p.). Chiar şi după întoarcerea la Blaj, rămâne consultant al acestei comisii şi membru în Comisia pentru culegerea surselor Dreptului canonic oriental.

Pe când se afla la Roma, a participat şi la Congresul Euharistic Internaţional de la Cartagina (1930), în Tunisia, unde a ţinut o cuvântare despre „Martirii Euharistiei în Biserica Română Unită", bazată pe documente inedite privitoare la momente tensionate din istoria nu prea îndepărtată (secolul al XVIII-lea).

Am văzut cum, împreună cu preotul Tit Liviu Chinezu, a înfiinţat Asociaţia „Sfântul Nichita al Remesianei", pentru

preoții celibatari, care avea drept scop „să-i ajute pe membri să-și împlinească scopul de a fi preoți sfinți și adevărați apostoli în mijlocul poporului român", după cum arăta Statutul.

Pe atunci l-a cunoscut ieromonahul Bernard Ștef, care îl descrie astfel: „...era mediu ca statură. Purta barbă potrivită și avea o privire de om de carte. Era un om cu totul dedicat lui Dumnezeu și Bisericii. Era un om simplu, cu manifestări populare, predicile sale fiind concrete, priveau direct la fapte. La acest om direct, scurt și la subiect se nota imediat formarea canonică pe care a primit-o."

În urma morții mitropolitului Vasile Suciu, episcopul de Lugoj Alexandru Nicolescu e numit în locul acestuia, iar Ioan Bălan e numit episcop greco-catolic de Lugoj, în august 1936. Consacrarea va avea loc la Blaj, la 18 octombrie 1936, iar la 1 noiembrie va fi înscăunat în catedrala din Lugoj. În discursul său de la instalare afirmă că dorința lui este: „să vestesc învățătura Domnului și să-i fac pe oameni să o îmbrățișeze cu atâta dragoste, încât după ea să-și îndrepte toată viața".

Chiar în ziua aceea, a adresat o scrisoare pastorală preoților săi, în stilul direct, popular, dar plin de aluzii la Sfânta Scriptură, care îi era caracteristic.

În scrisoarea adresată cu aceeași ocazie cardinalului Tisserant se vădește faptul că era conștient de imensitatea poverii pe care și-o asumă într-o dieceză foarte săracă, unde sunt atâtea de făcut și pe plan spiritual. Pare a avea și o presimțire a martiriului: „ho consentito ad abbracciare il sacrificio, lo stesso martirio del vescovado". În legătură cu starea materială a diecezei, episcopul făcea adesea

haz de necaz zicând: „Un'te duci tu sărăcie? – La Lugoj, la Vlădicie!“

Ca episcop, se preocupă intens de buna formare a preoților: trimite câțiva tineri să studieze la Roma și la Strasbourg. Continuă seriile de exerciții spirituale pentru ei, inaugurate de episcopul Frențiu. A rămas celebru pentru organizarea așa-numitelor „sinoade protopopești“, adevărată școală de formare permanentă a clerului, nu numai pentru a ști ce trebuie să transmită poporului, mai ales copiilor, cât și *cum* să o facă. De două ori pe an toți preoții se întâlneau la nivel de protopopiat pentru a dezbate o temă dată dinainte. De exemplu: „Despre restituție“ (datoria de a restitui bunurile furate sau paguba făcută), „Datoriile cetățenești“, „Despre Dumnezeu – lecție pentru școlile primare“, „Despre rugăciune“ – în viața preotului și în cateheză, „Pastorația muncitorilor în lumina principiilor evanghelice“ etc. Dacă un preot lipsea ori venea nepregătit, era amendat!

Episcopul participa în persoană la toate pelerinajele: la mănăstirea Prislop, la Maria Radna, la Scăiuș etc. Acolo celebra liturghia și ținea predica. Cu același prilej făcea și vizitele în parohii, unde venirea sa era precedată de obicei de „misiuni populare“.

Cei care au trăit în preajma lui au fost impresionați mai ales de purtarea lui și confirmă caracterizarea pe care i-o face episcopul Frențiu în recomandarea pentru episcopat: *Indole affabilis, modestus et tranquillus est* („Ca fire e afabil, modest și liniștit“). Iar vicarul său general, Ioan Ploscaru, particularizează: „Putea trece peste ofensă fără reparații și fără silă. Relua relațiile ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Uneori chiar prevenea scuzele.“ Tot el povestește cum un seminarist, eliminat de

la Blaj, dar „salvat“ de episcopul Bălan, care-l angajase dactilograf, într-o zi a neglijat terminarea unor acte. Când, la sfârșitul programului, episcopul l-a întrebat de ele, acesta i-a răspuns cu obrăznicie: „Nu mai bat nici un șir“ și a plecat din birou trântind ușa. Ajuns în cameră, tânărul și-a dat seama de gravitatea celor petrecute și a început să plângă. Vicarul s-a dus la el și l-a sfătuit să ceară iertare imediat, înainte ca episcopul să apuce să ia vreo hotărâre în ce-l privește. Dar chiar atunci ușa s-a deschis și a apărut episcopul, care i-a întins mâna zicând: „Lasă, dragă Virgil, că nu-i nimic![1]“

După „Dictatul de la Viena“, episcopul Ioan Suciu scrie două rapoarte (la 10 și 23 octombrie 1940) despre situația precară a greco-catolicilor români ajunși pe teritoriul ungar: nereușind să le facă să parvină direct, căci era în zona ocupată, le trimite mitropolitului Nicolescu: acesta, împreună cu episcopul Ioan Bălan, le duce la Roma, unde papa i-a primit cu multă bunăvoință. Oricum, Roma a păstrat configurația eparhiilor greco-catolice fără a ține seama de jocul granițelor.

Între 1940 și 1943, Ioan Bălan străbate o perioadă dificilă: din pricina unei cataracte la ambii ochi e aproape orb. Din fericire se operează cu bune rezultate și își poate relua din plin actvitatea pastorală și culturală.

Episcopul Ioan Bălan a fost, încă din 1943, dintre cei mai activi susținători ai înființării Misiunii greco-catolice românești de la Paris: cu sprijinul fundației Œuvre d'Orient, în februarie 1947 se inaugurează capela și căminul de studenți din str. Ribera 38, care există până azi, și a sprijinit

1. Ioan Ploscaru, *op. cit.*, p. 296.

intens diaspora românească mai ales în anii „războiului rece".

Mare cărturar, Ioan Bălan a lăsat o operă ştiinţifică şi pastorală însemnată. Pe lângă colaborările la revistele culturale *Unirea* şi *Cultura creştină* de la Blaj, *Răvaşul* de la Cluj, *Revista catolică* şi *Convorbiri literare* de la Bucureşti, a realizat lucrări substanţiale. Am amintit deja contribuţiile sale la dreptul canonic oriental. Preocupat încă din anii de studiu de probleme filologice şi liturgice, a publicat la Blaj, în 1914, *Limba Cărţilor Bisericeşti. Studiu istoric şi liturgic*, urmărind cărţile liturgice româneşti vechi şi modificările ulterioare aduse lor în spirit de modernizare, într-un mod cam grăbit, de care nu era prea încântat.

Am văzut cum, în timpul refugiului la Iași, reușește printre picături să scrie *Viaţa lui Isus pe înţelesul tuturor.*

În 1936 tipăreşte în 10.000 de exemplare ediția a doua a traducerii sale din greacă a Noului Testament. Cardinalul Tisserant a subvenţionat-o ca să poată avea un preţ acceptabil. Acesta scrie în noiembrie 1936: „I-a adus îmbunătăţiri importante: revizuirea textului conform progresului studiilor biblice, sporirea notelor, controlul textelor paralele, o bogată concordanță biblică... Vrea ca primul exemplar să fie prezentat Sfântului Părinte, ca omagiu filial, şi imploră o binecuvântare specială... Sfântul Părinte a acceptat cu plăcere omagiul Monseniorului Bălan și îi trimite o binecuvântare specială, urându-i ca în curând să fie pregătit şi tipărit şi Vechiul Testament".

Într-adevăr, încă din timpul şederii la Bucureşti, Ioan Bălan ambiţiona să realizeze o actualizare a traducerii Vechiului Testament realizate de Samuel Micu: a început

prin a transcrie cu litere latine întregul text, scris cu litere chirilice, al „Bibliei de la Blaj“, spre marea admirație a arhiepiscopului latin de București Netzhammer, foarte bine plasat pentru a înțelege enormitatea efortului („treabă de benedictin“). Episcopul Ioan Ploscaru ne spune că în 1947 traducerea dactilografiată era gata, dar ar mai fi avut nevoie de o revizie. La arestare, manuscrisul a rămas la familie și nu a mai fost valorificat.

Atmosfera era tot mai tensionată.

În 1947, prefectul de Lugoj s-a dus personal la episcop să-i pretindă ca în toate bisericile să se facă adunări în care să se ceară moartea șefului Partidului Național-Țărănesc, Iuliu Maniu, întrucât se primise ordin pentru aceasta de la București. Episcopul a cerut să vadă ordinul, dar prefectul i-a arătat doar o telegramă, spunând că ordinul e verbal și secret. Episcopul a spus: „Biserica Catolică nu poate cere moartea cuiva. Este cunoscut în istorie câte erori judiciare s-au făcut și nevinovatul nu a mai putut fi reabilitat.“ Prefectul a răspuns: „Dacă va fi nevinovat, îl exhumăm și îl punem între eroi!“ – „Noi nu ne putem juca astfel cu viața unui om, de care singur Dumnezeu dispune“, a răspuns episcopul. Nu s-a mai ținut nici o adunare.

Îndată după Conferința episcopilor greco-catolici din 17 iunie 1948, Ioan Bălan a trimis o scrisoare circulară în care explica poporului semnificația profund religioasă a unirii cu Roma din 1700, le cerea preoților să predice despre „Sfânta Unire“ și se arăta gata să apere Biserica Unită cu prețul vieții: „De câtăva vreme, prin gazete, prin șoapte spuse în taină și chiar și adunări publice, anumite glasuri caută să rupă de Roma Sfântului Petru, ori mai

bine zis încearcă să vadă cum ar fi primită de clerul şi poporul Bisericii Unite cu Roma o acţiune menită să rupă de centrul credinţei creştine pe preoţii şi credincioşii acestei Biserici. Se zvonesc planuri de desfiinţare pe cale politică a acestei Biserici şi de prigonire a celor ce nu-şi vor vinde credinţa... Astfel de oameni se încumetă să afirme că Unirea noastră cu Papa de la Roma ar fi fost un simplu act politic, pe care tot pe cale politică l-ar putea desfiinţa stăpânirea Ţării... Actul Unirii religioase cu Biserica Romei a fost un act sublim religios, care face mare cinste clerului şi poporului român din Ardeal... Ministrul de odinioară al Cultelor, Constantin Banu, în 1922 zice la Blaj: «Dacă nu ar exista Biserica Unită, ar trebui creată.» Noi o avem, o iubim şi o apărăm, chiar cu preţul vieţii noastre."

S-au intensificat evenimentele menite să adâncească viaţa spirituală. La Lugoj, după un pelerinaj la Scăiuş, la care au participat mii de credincioşi, autorităţile s-au speriat şi l-au chemat pe episcop la Prefectură, să-l întrebe ce semnificaţie a avut „demonstraţia".

Vicarul general Ioan Ploscaru relatează ce măsuri a luat episcopul pentru a-i întări pe credincioşi.

„Mai întâi am hotărât să facem *Ora Sfântă*, noaptea de la orele 23 la 24 în fiecare joi spre vineri. Catedrala e situată chiar în faţa clădirii Prefecturii. A fost lansată o ameninţare de la Prefectură: «Nu v-a fost destul ziua, acum începeţi şi noaptea? Pe toţi vă arestăm!» ... Credincioşii vedeau că se dă o mare luptă... Asistenţa la slujbe nu era o participare resemnată, ci o jertfă entuziasmată... În zilele de miercuri şi vineri mulţi au ajunat până seara. La început oamenii erau puţini, dar treptat numărul lor s-a ridicat la sute. Însuşi episcopul li s-a alăturat... *Adoraţia perpetuă* era făcută de câte doi preoţi ziua, iar noaptea

de câte unul timp de o oră. Credincioșii erau tot timpul numeroși. Cei tineri au luat orele de noapte, iar cei în vârstă veneau ziua... Când am mers prima dată la *Ora Sfântă*, pe la orele 22.30 seara, ne-am alăturat episcopului trei preoți. Episcopul era neliniștit, sugerând că vom suprima adorația dacă nu va fi public. Când a pus însă piciorul pe ultima treaptă să intre în catedrală, total luminată, poporul, care umplea toate băncile, s-a ridicat în picioare cântând: *Pe stăpânul și arhiereul nostru...* Preasfințitului i-au dat lacrimile."[1]

Unii preoți erau nedumeriți de reacția episcopului: ar fi vrut ca el să se zbată, să întreprindă, să organizeze ceva concret și eficient... De pildă un protopop foarte activ comentează: „Un alt fenomen curios, fiindcă prin el se căuta a se înlocui orice acțiune, e pietismul care s-a introdus în timpul din urmă la catedrală: zilnic rozar, binecuvântarea euharistică după amiaza, seara Paraclis cu predică, toată ziua adorație, ajun toată ziua de vineri! Uită domnii că *gratia non tollit naturam*!"[2]

Nu-și dădeau seama acei cârcotași super-activi cu ce forțe au de luptat!

Episcopul Bălan era tot mai conștient de iminența arestării: în septembrie 1948, a convocat un consistoriu plenar, unde i-a chemat și pe protopopi. Le-a expus situația și și-a desemnat succesori pentru timpul în care va fi arestat.

La 2 octombrie a emis o circulară în care îi excomunica pe preoții din eparhia de Lugoj care participaseră

---

1. Ioan Ploscaru, *op. cit.*, p. 30.
2. Nicolae Brînzeu, *op. cit.*, p. 680.

la „conferința" de la Cluj și pe toți preoții și credincioșii care s-ar lepăda de Biserica Greco-Catolică.

La 15 octombrie 1948, deci după prima duminică prevăzută de autorități pentru „trecerea" poporului greco-catolic la ortodoxie, episcopul Ioan Bălan s-a adresat în mod public primăriei orașului Lugoj, pentru a enumera toate încălcările legii prin care se făcuseră așa-zisele „treceri": constrângeri, semnături ale unor persoane care nu făceau parte din comunitatea greco-catolică, semnături de către alte persoane decât cele menționate pe liste, amenințări cu pierderea serviciului și altele. El a arătat de asemenea că nu poate fi preluată catedrala din Lugoj atâta timp cât Episcopia n-a fost încă desființată. A cerut ca un delegat al Episcopiei să verifice în mod documentat trecerile și, în general, respectarea legii.

Neputându-l semna personal (fiind pensionat forțat de stat, semnătura n-ar fi avut valoare), documentul este semnat de vicarii săi, cu folosirea sigiliului eparhial. Și acest protest public, care îl înfrunta pe prigonitor și urma să-i încurajeze pe preoți și pe credincioși, îl plasa definitiv pe episcopul Ioan Bălan pe lista celor care urmau să fie arestați.

Într-adevăr, în după-amiaza zilei de 29 octombrie 1948, a fost arestat la Lugoj.

„În numele lui Isus Hristos,
vă poruncesc vouă, norilor,
să vă opriți ploaia!"

ALEXANDRU RUSU

S-a născut în 22 noiembrie 1884 la Șăulia de Câmpie (Mureș). Părinții săi, preotul Vasile Rusu și Rozalia, născută Sabo, au avut 12 copii (11 băieți și o fată). A fost botezat pe 24 noiembrie de însuși tatăl său, preotul satului. Mama sa era nepoata canonicului Ioan Antonelli, care a fost un militant de vază la 1848, om de cultură (a tradus primele două cărți din Titus Livius) și unul dintre fondatorii ASTREI.

Alexandru începe școala primară în satul natal, apoi face primele două clase de gimnaziu la Liceul German din Bistrița, iar pe celelalte două la Liceul Romano-Catolic maghiar din Târgu Mureș. Între 1899 și 1903, îl găsim la Liceul din Blaj. Pe tot parcursul studiilor este un elev eminent, iar la „examenul de maturitate" (bacalaureat) obține calificativul *eximio modo* („excelent"). Face studii superioare de teologie la Seminarul Central din Budapesta, apoi la Universitatea de Științe a Ungariei. Își încheie studiile printr-un doctorat în științe teologice la 25 iunie 1910, cu o teză intitulată *Căsătoria preoților în Biserica Greco-Catolică Română. Evoluție istorică și drept dogmatic* (tradusă și publicată în română abia în

2004!). Pe când lucra la doctorat, predă și catehismul în diferite şcoli primare şi secundare din Budapesta. Pe tot parcursul studiilor se implică și în activitățile culturale ale studenţilor români. Era, printre altele, și un iscusit violonist.

La mai puţin de o lună de la susţinerea tezei, pe 20 iulie 1910, sărbătoarea Sfântului Ilie, e hirotonit preot celibatar; la scurt timp e numit profesor suplinitor la catedra de dogmatică a Academiei Teologice din Blaj. E totodată și prefect de studii la Seminar și profesor de religie la Liceul de Băieți din Blaj. În 1913 ajunge titular al catedrei de dogmatică, unde va rămâne până în 1918.

După Marea Unire și după formarea Consiliului Dirigent (1919–aprilie 1920) a fost secretar general în resortul Culte, alături de preotul ortodox Ioan Lupaș și de Onisifor Ghibu, precum și deputat ales din partea Partidului Naţional Român din Transilvania. În 1920 candidează din nou, dar, dezgustat de modul cum se făcea campanie electorală, îi cere sfatul mitropolitului Vasile Suciu și îi obţine învoirea să se retragă din politică pentru a se dedica activităţilor culturale, mai ales jurnalistice.

Revenit la Blaj, își reia catedra de dogmatică, e numit și rector al Internatului Vancean, devine canonic urcând toate treptele funcției, până când va fi nominalizat pentru episcopat. Specializarea în drept canonic îi atrage și alte îndatoriri în Tribunalul Bisericesc, efectuează auditul contabil al Eparhiei, e președinte al comisiei de examinare a profesorilor de religie, al comisiei de examinare a viitorilor preoţi, inspector pentru problemele catehezei... şi nici nu le-am pus pe toate! Cei care l-au cunoscut atunci îl descriu astfel: „era de statură potrivită, plinuț, purta

ochelari și se prezenta ca un adevărat intelectual. Foarte meticulos în munca sa își făcea datoria în toate" (mărturie Bernard Ștef). „Curajos și cu o logică de fier, își dezarma adversarii cu o puternică dialectică. Și cu preoții părea mai sever, însă nu se comporta astfel decât din cauză că dorea cu orice preț ca dreptatea să triumfe. Chiar și cei de la Ministerul de Interne aveau să se teamă de dânsul, din cauza logicii sale" (mărturie Emil Racovițan).

Ia parte și la viața cetății: e membru, apoi președinte al asociației culturale Casina, membru fondator, apoi președinte al cooperativei Ajutorul, membru fondator al asociației Electrica, curator responsabil cu sistemul de încălzire centrală al catedralei din Blaj etc.

A desfășurat și o intensă activitate jurnalistică. Între 1911 și 1918 a răspuns de revista *Cultura creștină* din Blaj, unde a publicat peste 500 de articole, recenzii, cronici și note pe teme diverse: drept canonic, teologie fundamentală, chestiuni sociale și politice, actualitate religioasă, biografii etc.

Între aprilie 1921 și octombrie 1930 e redactor și apoi director al ziarului *Unirea* din Blaj, unde publică circa 90 de articole ce țin de viața Bisericii și a societății românești din acea vreme. Mai publică și în *Gazeta de Transilvania* de la Cluj, sub pseudonimul Delaschit.

În 1930 s-a înființat Eparhia de Maramureș. Ea aduna laolaltă 239 de parohii, majoritatea desprinse din Eparhia de Gherla, câteva de la Oradea, dar și din eparhiile rutene de Stanislav (= Lemberg, pe atunci în Polonia), Muncaci (pe atunci în Cehoslovacia) și Hajdúdorogh (Ungaria). Un total de 201 parohii românești și 38 rutene. Pentru conducerea ei s-a căutat un candidat la episcopat

care să fie tânăr, energic, bun comunicator şi cu experienţă administrativă.

Unul din cei propuşi a fost preotul Alexandru Rusu. Caracterizările făcute cu acest prilej de ceilalţi episcopi, Iuliu Hossu, Valeriu Traian Frenţiu şi Alexandru Nicolescu, erau total pozitive. Mitropolitul Vasile Suciu, bolnav şi imobilizat la pat, avea şi unele critici: este prea „rigid şi ar trebui să aibă mai multă caritate", iar ca ziarist la *Unirea* ar fi făcut „o politică militantă a partidului aflat la guvernare", Partidul Naţional. La această ultimă obiecţie episcopul Hossu a răspuns arătând că din 1920 candidatul ieşise din politică şi nici în ziar nu făcuse decât să apere interesele Bisericii. Oricum, concluzia nunţiului apostolic, după ce a studiat atent caracterizările, a fost că era exact omul de care era nevoie în condiţiile date!

La 31 ianuarie 1931, Alexandru Rusu a fost consacrat episcop, în catedrala din Blaj, iar la 2 februarie din acelaşi an a fost înscăunat în catedrala din Baia Mare.

O primă necesitate a fost organizarea noii eparhii: parohiile au fost grupate în protopopiate, iar cele 5 rutene au fost grupate într-un vicariat special, cu sediul la Cernăuţi. Vocaţiile la preoţie erau numeroase (42 numai în primul an) şi episcopul s-a preocupat de buna lor formare: au fost trimişi majoritatea la Academiile Teologice din Blaj, Cluj şi Oradea, iar 5 dintre ei – la Roma şi Strasbourg. Sunt create şi instituţiile necesare: tribunalele bisericeşti, capitlul catedralei, asociaţiile de credincioşi etc. În 1931 se organizează comemorarea a 1500 de ani de la Conciliul din Efes, prin pelerinaje şi celebrări speciale. Se stabilesc datele de pelerinaj: 29 iunie la Bixad, 15 august la Moisei şi 8 septembrie la Şişeşti. Credincioşii participau în număr atât de mare, încât chiar şi după arestarea

episcopului și după suprimarea comunității călugărilor bazilieni de la Bixad, în 1948, Securitatea se temea de aceste pelerinaje.

Noul episcop își vizitează cu zel parohiile: vizita e nu doar prilej de a-i cunoaște pe credincioși, ci și de a lua contact cu autoritățile politice și cu reprezentanții celorlalte culte: de pildă, în prima vizită la Sighet a fost întâmpinat de prefect și de senatorii aflați acolo, precum și de reprezentanții Bisericii Catolice de rit latin, ai Bisericii Reformate și ai Cultului Mozaic.

Unul din preoții săi, Grigore Balea, povestește: „În opinia credincioșilor și a clerului, portretul spiritual al episcopului Alexandru Rusu era ca al unui ascet, cu o viață severă cu el însuși și o puritate morală deosebită. Nu admitea nici un compromis din partea clericilor în detrimentul moralei sau al compromiterii în fața credincioșilor și nu admitea nici neglijențele în privința întreținerii altarului. De asemenea, recomanda ordinea în actele și arhiva parohiei. Ori de câte ori primea informații despre abaterile clericilor, aceștia erau convocați în audiență, unde purta discuții cu o politețe și cu un respect deosebit față de personalitatea inculpatului. Recomandările ce le făcea erau axate pe argumentația necesară ca cei în cauză să vadă necesitatea spirituală pentru îndreptarea lor. Alteori îi trimitea pe o perioadă oarecare la mănăstire. În general, îi copleșea pe cei chemați în audiență prin politețea și bunătatea lui. Clericii «îi purtau emoții» nu pentru severitatea lui, ci pentru bunătatea lui și pentru rușinea de a nu-l fi ascultat. Nu a fost calomniat nici de preoți, nici de credincioși, ci admirat pentru ținuta lui morală în orice situație... Avea o statură înaltă, o înfățișare impunătoare, inspira bunătate îmbinată cu severitate,

ochii mari şi luminoşi şi vocea puternică cu un timbru plăcut... Avea o înţelepciune şi pioşenie ce impresiona, fiind înzestrat cu forţă spirituală deosebită, om curajos care nu făcea compromisuri."

Altă mărturie, mai concretă: „Servul lui Dumnezeu făcea şi el vizitaţii, însă neanunţat. Astfel, dânsul apărea în biserica parohială şi aştepta. Dacă preotul nu apărea până la fix, începea el Sfânta Liturghie, fără să trimită pe nimeni după preot. Zicea că păstorul trebuie să grijească turma şi nu invers. Apoi, după terminarea Liturghiei, îi lăsa un bilet preotului, pe altar, prin care îl înştiinţa că nu mai este paroh în acel loc şi că ziua următoare trebuia să se prezinte la Episcopie" (Emil Riti).

În 1940 teritoriul episcopiei de Maramureş se fragmentează. La 28 iunie 1940, pe baza pactului Ribbentrop–Molotov din 23 august 1939, URSS dă ultimatumul României să-şi retragă armata şi administraţia din zona dintre Prut şi Nistru, iar în urma „Dictatului de la Viena" din 30 august 1940, nordul Transilvaniei trece în mâinile Ungariei horthyste. Aşadar din eparhie rămâne în România doar sudul Bucovinei. Autorităţile maghiare oferă eparhiei un statut provizoriu de „toleranţă", în aşteptarea reorganizării pe care o doreau ca urmare a modificărilor de frontiere. Însă atât episcopul Rusu, cât şi episcopul de Cluj–Gherla Iuliu Hossu insistă asupra păstrării structurii bisericeşti a teritoriilor: într-adevăr, Vaticanul le va da câştig de cauză.

Autorităţile horthyste duc şi în eparhia de Maramureş aceeaşi politică de asimilare, încercând să-i determine pe românii ortodocşi şi greco-catolici să treacă la una din confesiunile de limbă maghiară. Acest lucru e semnalat

şi de episcop în scrisoarea adresată cardinalului Tisserant la 1 februarie 1941. În scrisoarea pastorală de Crăciun din 1940, episcopul îi încurajează pe credincioşi să-şi păstreze datinile şi obiceiurile strămoşeşti, precum şi limba, asigurându-i că îşi vor putea trimite copiii să înveţe în limba română în şcolile organizate de Biserică. Pentru aceste şcoli, el cere parohiilor să pună la dispoziţie clădiri, locuinţă pentru învăţător şi 10% din salariul acestuia. La consistoriul din 7 august 1941, constată că au fost depuse la Ministerul de resort din Budapesta 146 cereri de înfiinţare de şcoli confesionale în limba română şi de creare a 186 posturi de învăţători. Avea însă mari îndoieli cu privire la obţinerea aprobărilor.

Episcopul a trebuit să facă faţă multor vicisitudini: un număr de preoţi se refugiaseră în România, terenuri ale Bisericii fuseseră rechiziţionate de armată şi plana ca ameninţare foarte serioasă pretenţia autorităţilor ca limba maghiară să înlocuiască româna în cultul liturgic. În această ultimă chestiune, episcopul Rusu obiectează că doar Roma are dreptul să hotărască astfel de lucruri. Nu le permite preoţilor să se amestece în politică.

În ciuda acţiunilor de intimidare din partea autorităţilor, episcopul Rusu îşi înmulţeşte vizitele în parohii, sfinţeşte noi biserici şi sporeşte numărul „misiunilor populare“, cu ajutorul călugărilor de la Bixad şi Moisei. Asociaţiile de laici se ocupă de strângerea de ajutoare: medicamente, alimente şi haine pentru cei afectaţi de război. Se ocupă de editarea de cărţi şi de presa catolică: din cauza cenzurii, singura tipografie care avea voie să tipărească în limba română era cea de la Bixad, a călugărilor din Ordinul Sfântului Vasile.

Considerat incomod, episcopul Rusu este atent supravegheat de autorităţile horthyste. După cum avea să fie supravegheat apoi, din 1945, de cele comuniste.

În martie 1945, România îşi redobândeşte teritoriile din Transilvania. După cum am văzut, scaunul mitropolitan de la Blaj, rămas vacant după moartea mitropolitului Nicolescu la 5 iunie 1941, fusese administrat provizoriu de episcopul de Oradea, Frenţiu. Acum se punea problema alegerii de mitropolit. La sinodul electoral din 15–16 martie 1946, a primit majoritatea voturilor episcopul Alexandru Rusu; alegerea a fost aprobată de papa Pius XII. Însă guvernul român refuză să-l recunoască. Atunci Vaticanul numeşte din nou un administrator apostolic: pe episcopul Ioan Suciu.

Între timp, episcopul Rusu îşi continuă misiunea în eparhia de Maramureş, conştient că n-o va putea face prea multă vreme. Le împărtăşeşte şi credincioşilor această premoniţie, într-o pastorală din 30 ianuarie 1948, cu ocazia pregătirii centenarului Adunării Naţionale de la Blaj din 1848. „E greu de spus dinainte ce ne va aduce... noul an... Să fim pregătiţi pentru eventualitatea ca Biserica, preoţii şi credincioşii să fie supuşi deopotrivă unor încercări şi mizerii necunoscute până acum. Acestea trebuie să ne găsească uniţi şi gata de jertfă, gata să ne continuăm misiunea apostolică de creştini printr-o mai mare iubire de Dumnezeu şi de aproapele, printr-o mai strânsă unire cu Dumnezeu şi cu legea sa sfântă, în toate împrejurările."

Era totdeauna prezent la pelerinaje, care îi ofereau ocazia să vorbească unui număr mare de credincioşi: se adunau zeci de mii, din toată ţara. Vorbea apoi personal cu fiecare dintre preoţi. O mărturie: „La pelerinajul din

15 august 1948 la Moisei am fost prezent și eu, ca teolog. Cu această ocazie, a vorbit credincioșilor despre pericolul în care se afla Biserica Greco-Catolică, despre timpul în care se vor cere jertfe și sacrificii atât clericilor, cât și credincioșilor. În acele împrejurări, ca sprijin moral și ca directive de acțiune, sugera să îl urmeze în exemplu și să apeleze la ajutorul lui Dumnezeu ori de câte ori vor fi încercați." Tot de atunci a rămas celebru pentru încrederea că Dumnezeu ascultă rugăciunile: „Cel mai semnificativ eveniment, care m-a tulburat și m-a emoționat, a fost în timpul unei Liturghii de la pelerinajul din 15 august 1948 la Moisei. În timpul predicii s-a iscat o furtună cu torente de ploaie. Toată lumea se pregătea să fugă spre un adăpost. Episcopul Alexandru Rusu s-a oprit, și-a îndreptat privirea spre norii care-și vărsau ploaia și cu o voce puternică, fără nici o ezitare, a rostit rugăciunea următoare: «În numele lui Isus Hristos, vă poruncesc vouă, norilor, să vă opriți ploaia!» Lumea a rămas înmărmurită. Toți se uitau la Episcop și la nori. Nu au trecut nici două minute și ploaia s-a oprit" (Grigore Balea).

În martie 1948 comuniștii au încercat să-i înscenezе un proces „valutar". Un călugăr de la Bixad a fost arestat pe când ducea ajutoare în valută de la Nunțiatură pentru eparhia de Maramureș și pentru mănăstirea Bixad. Deși totul era în limitele legii de atunci, ancheta a durat mult, constituind o sursă de mare îngrijorare pentru episcop, care i-a spus nunțiului că e dispus să meargă la închisoare pentru credință, dar că s-ar simți foarte umilit dacă ar trebui să îndure acest lucru pentru niște bani.

Aflăm ce a urmat dintr-o relatare pe care a făcut-o mai târziu el însuși preotului Iuliu Rațiu. Pentru a scăpa de

această implicare (despre care aflase că e poruncită „de sus“), precum şi de ameninţarea că i se va confisca reşedinţa, episcopul pleacă la Bucureşti la sfârşitul lui septembrie 1948; acolo obţine multe promisiuni de la cele mai înalte autorităţi: când soseşte cu avionul la Cluj, află însă că fusese evacuat din reşedinţă, iar tot ce se afla înăuntru fusese împrăştiat în diverse locuri. A rămas deci la Cluj, la episcopul Hossu. După două zile, la 13 octombrie, a fost sechestrat acolo, împreună cu gazda sa şi cu tot personalul. Apoi, în 18 octombrie, a fost chemat la „Biroul populaţiei“ şi trimis de acolo, însoţit de un gardian, la Securitatea din Baia Mare.

Amănunte aflăm din memoriile episcopului Hossu: „S-a dus scumpul frate Alexandru şi nu s-a mai reîntors la reşedinţă. Au telefonat să i se aducă geanta, micul geamantan şi pledul cu care venise de la Bucureşti; aduse în ordine, i le-am trimis nu fără emoţie.“

Ajuns în 19 octombrie la Securitatea din Baia Mare, a fost ţinut toată ziua într-o bucătărie a personalului şi i s-a cerut o declaraţie despre ce a făcut de când a plecat din Baia Mare. Apoi l-au lăsat să plece. Neavând unde să se ducă, a cerut găzduire la Franciscanii din localitate. Aceştia i-au oferit o cameră de oaspeţi, dar s-a trezit acolo cu gardian la uşă: pe 27 octombrie, acesta a fost retras, dar episcopului i s-a interzis să părăsească oraşul. Peste două zile, la 6 dimineaţa, a fost chemat la Securitate, chipurile pentru o nouă declaraţie: a plecat însoţit de un agent, doar cu ce avea pe el. La Securitate a fost suit într-o maşină, împreună cu alţi doi preoţi, şi dus la Securitatea din Satu Mare. De aici a fost transportat cu încă alţi doi preoţi la Oradea, şi de acolo la Bucureşti, unde a ajuns sâmbătă 30 octombrie, dimineaţa, la ora 11, la Ministerul

de Interne. Despărţit de cei patru preoţi, a fost dus într-o celulă din subsol, unde i-a găsit pe episcopii Ioan Suciu, Valeriu Traian Frenţiu şi Vasile Aftenie. Toţi patru au fost duşi într-o audienţă la ministrul Cultelor, care, pretinzând că nu ştie ce s-a întâmplat, a promis „că le va asigura un tratament potrivit cu demnitatea lor“! S-a ţinut de cuvânt ca un adevărat comunist!...

„Credința noastră este viața noastră.“

IULIU HOSSU

S-a născut la 31 ianuarie 1885, la Milașul Mare, azi în județul Bistrița-Năsăud. Era al treilea din cei șase copii ai preotului greco-catolic Ioan Hossu și ai Victoriei, născută Măriuțiu. A fost botezat și miruit la 19 martie din același an. Acasă a primit o bună educație creștină și n-a fost scutit nici de treburile oricărui copil de la țară. „Știu de la tatăl meu că bunicul era preocupat de educația celor șase copii ai săi, și pe lângă carte, i-a învățat să tragă brazde, adică să are“ (Zoe Viciu – nepoată a episcopului).

Însă accentul se punea pe învățătură. Între 1892 și 1896 a învățat în sat, la „Școala Poporală Confesională Unită“. Și-a continuat studiile la Reghin, la Gimnaziul Evanghelic Săsesc, unde s-a deprins cu disciplina, organizarea, perseverența în studiu și cu o comportare sobră. Materiile se predau în germană și în maghiară (pe care n-o știa așa de bine). În limba română se învățau acolo doar religia și cântul bisericesc. După trei ani, a fost trimis la Gimnaziul Romano-Catolic din Târgu-Mureș, condus de călugării franciscani, unde și-a putut perfecționa cunoștințele de maghiară. După încă un an s-a mutat la

Gimnaziul Superior Român Unit de la Blaj, unde a terminat liceul.

Ca răsplată pentru buna purtare și pentru rezultatele la învățătură, împreună cu Iuliu Hațieganu, viitorul fondator al Școlii de Medicină de la Cluj, a fost invitat să participe la pelerinajul românesc la Roma, unde a fost impresionat de locurile sfințite de pașii martirilor; de asemenea, a fost încântat să afle că mai mulți papi au purtat același nume ca și el: Iuliu!

În 1904 și-a luat bacalaureatul, primind și un premiu (la toate a fost *praeclarus*, numai la geometria descriptivă – doar *bonus*!).

În toamna aceluiași an, a fost trimis să studieze la Colegiul Urbanian *De Propaganda Fide*, de la Roma. La 14 decembrie 1905 primește diploma de „bacalaureat" (= licență) în filozofie, la finele anului 1906 – titlul de *prolyta* (absolvent de cinci ani de studii juridice), apoi de doctor în filozofie. În 1907 obține „bacalaureatul" în teologie și continuă până la doctoratul în teologie, pe care îl obține în 1910. În toți acești ani învață și mai multe limbi străine – italiana, franceza și engleza (latina, greaca veche, maghiara și germana le știa deja).

La 27 martie 1910 e hirotonit preot celibatar în biserica de la *Propaganda Fide*, de către episcopul de Lugoj, Vasile Hossu. Întors în țară, și-a început activitatea preoțească în eparhia Lugojului, care îi finanțase studiile. Era totodată arhivar și bibliotecar, ajungând în cele din urmă secretar episcopal. În această calitate își însoțea episcopul în vizitele pastorale, la evenimentele bisericești și culturale, și chiar și în străinătate. În 1912, noul episcop de Lugoj, Valeriu Traian Frențiu, l-a numit director

al Cancelariei, iar în 1913, când a înfiinţat Academia Teologică Română-Unită din Lugoj, i-a încredinţat catedra de studii biblice.

În luna iulie a anului următor, Iuliu Hossu a făcut o călătorie de studii în Germania şi în Franţa pentru a-şi desăvârşi formarea didactică şi teologică. În final, cum tot se afla în Franţa, e delegat de episcop să-l reprezinte la Congresul Euharistic Internaţional de la Lourdes (22–26 iulie 1914). Izbucnirea Primului Război mondial la 28 iulie îl prinde pe drumul de întoarcere!

Ajuns acasă, în noiembrie primeşte ordin de mobilizare ca preot militar pentru a da asistenţă spirituală în spitale din Austria, Boemia şi Moravia. După 15 luni de activitate, ca recunoaştere a calităţii serviciilor sale pastorale, primeşte mai multe decoraţii.

La 13 ianuarie 1916, sediul episcopal de Gherla rămâne vacant, după moartea episcopului. Tânărul preot militar Iuliu Hossu a fost propus să-l ocupe. La capătul formalităţilor obligatorii (sinod – împărat – papă), a fost consacrat episcop la 21 noiembrie 1917, în catedrala din Blaj, şi înscăunat în catedrala din Gherla la 16 decembrie. Era cel mai tânăr episcop al Bisericii Greco-Catolice. La ceremonie, după mulţumirile de rigoare, a repetat jurământul pe care-l rostise la hirotonire şi apoi la consacrarea ca episcop: *Să se lipească limba mea de gâtlejul meu de nu-mi voi aduce aminte de tine, de nu voi pune Ierusalimul început al bucuriei mele!* (Psalmul 136/137), explicând că prin „Ierusalim" înţelege Biserica şi poporul. I-a îndemnat pe credincioşi la iubirea de Dumnezeu şi de aproapele şi i-a rugat să-l sprijine în muncă.

Eparhia de Gherla era cea mai săracă din cele patru și cea mai puțin organizată, așadar numirea noului episcop i-a umplut pe credincioși de bucurie și de speranță.

Evenimentele s-au precipitat. Sfârșitul Primului Război Mondial a dus la destrămarea Imperiului Austro-Ungar și la emanciparea mai multor popoare din cadrul lui, care revendicau dreptul la autodeterminare. Astfel, românii din Transilvania, Banat și „Părţile ungurești", majoritari în respectivele teritorii, și-au constituit organe politice proprii. Noul episcop de Gherla, care avea în păstorire cca 600.000 de români greco-catolici, le-a trimis, la 26 octombrie 1918, o scrisoare circulară în care le explica faptul că singurul reprezentant legitim al poporului român este Consiliul Național Român, cu sediul la Arad. Alături de Iuliu Maniu și de alte personalități ale vremii, episcopul Hossu a participat la pregătirile pentru realizarea Statului unitar român. Ziua de 1 decembrie 1918 a început cu celebrarea câte unui *Te Deum* solemn în cele două biserici românești din Alba Iulia. Apoi cei 1228 de delegați, adunați în ceea ce avea să se numească „Sala Unirii", au decis unirea cu România și au votat Rezoluția în acest sens. Ea a fost citită afară, în fața mulțimii imense de cca 100.000 de oameni veniți din toate ținuturile, de către mai mulți reprezentanți ai Adunării. La tribuna oficială, Rezoluţia a fost citită poporului de către episcopul Iuliu Hossu; momentul a fost imortalizat într-una din puținele fotografii rămase de atunci!

După citire, episcopul s-a îmbrățișat cu Miron Cristea, pe atunci episcop ortodox de Caransebeș și viitor patriarh, spunând: „Precum ne vedeți azi îmbrățișați frățește, așa să rămână îmbrățișați pe veci toți frații români!"

În ziua următoare s-a alcătuit o delegaţie formată din doi ortodocşi (Miron Cristea şi Vasile Goldiş) şi doi greco-catolici (Iuliu Hossu şi Alexandru Vaida-Voevod) care să meargă la Bucureşti şi să-i prezinte regelui Ferdinand hotărârile Adunării Naţionale.

În anii următori, episcopul şi-a continuat eforturile pentru întărirea unităţii naţionale, atât prin scrisori adresate clerului şi credincioşilor, cât şi, ca senator de drept în Parlamentul României, prin intervenţii în chestiuni importante precum învăţământul, relaţiile între Biserică şi Stat, Concordatul cu Sfântul Scaun etc., în toate acestea ştiind să depăşească ostilităţile politice între partide pentru promovarea binelui comun.

Dar cel mai tare îi stătea la inimă unirea în credinţă. În discursul rostit în Senatul României la 24 mai 1929, el spunea: „Nu există două Biserici pe lume care să fie atât de apropiate între ele ca ale noastre. De ce să nu ne adunăm într-un congres ca să vorbim despre aceste asemănări?"

Peste ani, fiind în domiciliu obligatoriu la Căldăruşani, avea să scrie însă: „Am cerut atunci, şi cel ce scrie aceste şire, şi ÎPS Frenţiu, episcopul de Oradea Mare ... a cerut şi el de la tribuna Senatului în faţa reprezentanţilor ţării întregi ... fiind gata toţi episcopii Bisericii noastre la întrunirea tuturor episcopilor şi ortodocşi şi uniţi, să căutăm calea spre unirea în dreapta credinţă; ştiind cât suntem de aproape unii de alţii, şi convinşi că, prin ajutorul lui Dumnezeu, în harul Lui preasfânt, vom afla calea adevărului, calea adevăratei credinţe şi vom ajunge la adevărata unire, cum spunea pe vremuri generalul Popovici, venind la banca prelaţilor în Senatul ţării: «Când facem unirea Bisericii pe temeiul Conciliului de la Florenţa?»

Unirea o doream și o dorim și astăzi, unirea pe temeiul dragostei Mântuitorului Isus, care cu limbă de moarte, cum spune românul, a cerut de repetate ori la Cina cea de taină: «Părinte Sfinte, să fie cu toții una, ca să crează lumea că Tu M-ai trimis în lume.» Suprema dovadă a misiunii Sale în lume: unirea celor ce cred într-însul, unirea în dragostea Lui, întru sufletul Lui. Invitarea ce ni s-a făcut în ziua de 15 Mai 1948... n-a fost întru sufletul Lui; ni s-a făcut după regretatele pelegrinări nu la Ierusalim, ci la Moscova, la sfat și plănuire cu patriarhul Alexei, ascultător și el al poruncii capului celor ce au vestit și vestesc în lume necredința în Dumnezeu, necredința în suflet și în nemurirea lui, vrăjmaș declarat al tuturor celor ce cred în Dumnezeu în orice chip. Nu, n-a fost invitare la unirea în credința adevărată a Domnului Isus, ci unire inspirată și programată de Moscova, dorită și poate chiar impusă de stăpânitorii momentului..."[1]

După Concordatul încheiat de România cu Sfântul Scaun, în 1929, Biserica Catolică din România s-a reorganizat. Ca urmare, eparhia de Gherla devenea „de Cluj–Gherla", sediul episcopal a fost mutat la Cluj, iar biserica Schimbării la Față a devenit catedrală.

Episcopul s-a înconjurat de colaboratori de nădejde și astfel și-a putut rezolva treburile administrative rămânându-i timp pentru munca de păstor. Avea ușa mereu deschisă și fiecare era primit cu bucurie. Avea o zi specială pentru săraci, sâmbăta: îi primea în curtea reședinței, le împărțea ajutoare, dar neapărat și cuvinte de

---

1. Iuliu Hossu, *Credința noastră este viața noastră. Memoriile cardinalului dr. Iuliu Hossu*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2003, pp. 51–52.

încurajare. Se interesa atent de văduvele și orfanii din familiile de preoți. S-a îngrijit întotdeauna să asigure o viață decentă clerului și credincioșilor. „Servul lui Dumnezeu Iuliu Hossu avea o ținută de înalt prelat, «prinț al bisericii». Pe cât de înalt era fizic, pe atât era de înalt ca noblețe, interesându-se de toate problemele preoților, chiar și de cele mai mici, întrebându-i: «Ai ce mânca, ai bani să-ți plătești drumul spre casă?» Își iubea foarte mult preoții, de care se îngrijea cu duioșie și blândețe. Era foarte duios și omenos din cale-afară; era o figură de domn înnăscut, foarte înțelegător" (mărturia lui Emil Racovițan, care în 1936 era student la Cluj).

„Având în vedere că la Cluj credincioșii greco-catolici erau mai mulți față de cei ortodocși, episcopul Iuliu Hossu îi îndemna pe aceștia în predicile sale să asiste și la slujbele din Catedrala ortodoxă" (mărturie Zoe Viciu). Într-adevăr, numărul credincioșilor ortodocși era într-o vreme mai mic și se temeau ca biserica să nu fie demolată.

A făcut nenumărate vizite canonice pentru a-i cunoaște mai bine pe credincioși, a-i catehiza, a-i îndemna să participe activ la liturghie și să fie atașați de Biserică: vizita nu doar parohiile, ci și filialele cele mai neînsemnate. De exemplu, între 14 iunie 1920 și 5 octombrie 1926 a făcut 746 astfel de vizite. În 1938, numărul total depășea 1200. „De primăvara până toamna târziu mergea și vizita parohiile. Fiecare știa când venea episcopul, deoarece vizitele erau planificate. Îmi amintesc încă de la noi din sat: oricine dorea putea vorbi cu dânsul. Inclusiv pe drum oprea mașina, pentru a-i binecuvânta pe cei pe care îi vedea. În vizitații, dacă mergea de cu seară, făcea litia. De nu, oricum celebra Sfânta Liturghie de la ora 10. Începea totdeauna la fix. Imediat după terminarea Sfintei

Liturghii, pe la ora 12, primea în audiență comunitățile sau etniile care veneau la Liturghie. După aceea lua masa“ (mărturie Emil Riti).

Ajunsese să capete porecla „Episcopul vizitelor canonice“. „Pot relata o întâmplare pe care o știu de la un fost coleg de teologie, Nicolae Mare, care la un moment dat a fost secretarul episcopului Iuliu Hossu. Circulând între două localități pentru a face vizitele canonice, au trecut cu mașina pe lângă un cerșetor care stătea cu mâna întinsă ca de obicei pentru a primi ceva din milă. Șoferul a continuat drumul, însă Iuliu Hossu a reflectat în șoaptă spunând: «Oare nu acum cercetează Isus pe robul său?» A poruncit șoferului să se întoarcă și să oprească lângă cerșetor, l-a trecut pe secretar în dreapta șoferului, iar pe cerșetor l-a urcat de-a dreapta sa, cinstindu-l cu un dar, împărătește. L-a dus acasă pe cerșetor și i-a mulțumit totodată că i-a făcut cinstea să călătorească cu el“ (Alexandru Sechel).

A revigorat și pelerinajele la diferitele mănăstiri din eparhie – la Bixad, la Nicula, Moisei, Cășei. După ce în 1930 Bixadul și Moiseiul au intrat în nou-înființata eparhie de Maramureș, cea de Cluj–Gherla a primit mănăstirile Lupșa, cu pelerinajul la 8 septembrie, și Strâmbu, cu pelerinajul de Sfântul Ilie – 20 iulie. Dintre toate, cea mai dragă îi era Nicula. În 1956, pe când se afla cu domiciliu forțat la Căldărușani, scria:

„Marele praznic al Sfintei *Marii Mari* l-am prăznuit sufletește la Nicula, în mijlocul zecilor de mii de credincioși veniți din toate părțile, din mari depărtări, sute de kilometri; am retrăit sufletește tot ce s-a perindat la Nicula în cursul deceniilor, neîntrerupt începând din 1921, până în ziua de 15 August 1948, când cele 50.000 de credincioși

au încununat cu credința și dragostea lor toate pelerinajele de până atunci, cunună de preamărire a Maicii Preacurate... Am retrăit ceea ce am trăit fericit acolo și trupește în mijlocul mulțimilor acolo și după 1948 sufletește, îmbrățișându-i cu toată dragostea sufletului meu... Am urcat dealul printre săraci ... urcam și eu, cerșitor, cu ei, de milă și îndurare pentru scumpă Biserica noastră, pentru toți îndureratii, pentru toți prigoniții, întemnițații, pentru toată suferința scumpului poporului nostru și a lumii întregi... Așa am prăznuit și în acest an, 15 august 1956, Adormirea Maicii Domnului."[1]

Pentru o mai bună organizare și formare pastorală a clerului, a organizat mai multe sinoade eparhiale; sinoadele pe protopopiate se țineau de două ori pe an.

A încurajat viața asociativă a laicilor în scop spiritual, cultural și de asistență socială. S-a preocupat de formarea intelectualilor creștini în cadrul Asociației Generale a Românilor Uniți (AGRU); în 1938 s-a înființat și Asociația Studenților Români Uniți (ASTRU).

Dorind să-și încurajeze credincioșii la citirea cărților bune, a înființat o librărie eparhială la Gherla, pe care a mutat-o, în 1930, la Cluj. A încurajat și presa creștină. În 1919 a fondat *Curierul creștin* ca publicație oficială a eparhiei și a susținut alte periodice cu caracter religios și cultural, cum ar fi *Unirea* și *Cultura creștină* de la Blaj, precum și *Viața creștină* de la Cluj.

A dat mare atenție patrimoniului bisericesc, luând măsuri pentru buna păstrare a manuscriselor, icoanelor și artefactelor vechi din biserici și case parohiale. În 1924 le-a cerut preoților să adune cărți vechi de cult, scrisori și

1. Iuliu Hossu, *op. cit.*, pp. 440–441.

alte înscrisuri, să le păstreze cu grijă și să le anunțe la episcopie, contribuind și la îmbogățirea muzeului eparhial.

Școlile i-au stat la suflet în mod deosebit: Școala Normală, Seminarul și Academia Teologică au primit clădiri noi dar și personal didactic de calitate, pregătit în Universitățile de la Paris, Strasbourg, Roma, Viena etc. A fondat școli noi, dintre care Liceul Inochentie Micu-Klein, pentru băieți, la Cluj (1945), Gimnaziul Maica Domnului, la Jucul de Jos (1945), Liceul de Fete Maica Domnului, la Cluj (1946).

„Episcopul Iuliu Hossu a avut o atitudine deosebită față de școală, în perioada în care eu am funcționat la liceul confesional. Acest lucru mi-a rămas în minte, întrucât era foarte interesat de bunul mers al liceului. În acest sens avea obiceiul ca în fiecare săptămână să-și petreacă o zi în școală. Profesorii aleși de el au făcut din liceu cea mai bună școală din Cluj“ (Vasile Fernea, profesor).

Toate aceste școli au fost naționalizate în 1948; Seminarul și Academia Teologică și-au încetat și ele activitatea odată cu decretul de desființare a Bisericii Greco-Catolice, de la 1 decembrie 1948.

La 30 august 1940, în urma Dictatului de la Viena, o mare parte a eparhiei de Cluj–Gherla a ajuns să facă parte din Ungaria. Îndată ce a luat cunoștință, episcopul Hossu a trimis o circulară, la 3 septembrie, clerului și credincioșilor, asigurându-i că va rămâne alături de ei.

Cu o zi înainte, venise la Cluj mitropolitul ortodox al Ardealului, Nicolae Bălan, care, vizitându-l pe episcopul Hossu împreună cu episcopul ortodox al Clujului, Nicolae Colan, l-a întrebat:

„— Ce faci, frate? Pleci?

— Unde să plec, frate? răspunde episcopul Hossu mirat. Poporul pleacă? Pleacă administraţia şi funcţionarii, pleacă cei interesaţi şi oportunişti, masa cea mare rămâne aici. Eu rămân cu poporul aici, să împărtăşesc soarta lui.

— Da, frate, bine faci! a răspuns mitropolitul. Apoi se întoarce către episcopul Colan şi-i spune:

— Rămâi şi tu, frate, alături de fratele Iuliu!

— Rămâi, frate, rămâi! îi spune şi Hossu lui Colan, îmbrăţişându-l cu căldură."[1]

Astfel a început o colaborare strânsă şi rodnică între cele două Biserici-surori. La a 25-a aniversare a episcopatului lui Iuliu Hossu, la 21 noiembrie 1942, episcopul Colan l-a felicitat, spunând:

„Îngăduieşte-mi, Preasfinţia ta, să-mi iau şi eu partea de bucurie şi să-mi arăt aici întreaga admiraţie pentru vrednicia cu care 25 de ani ai povăţuit naţia românească de lege unită în aceste părţi, în numele lui Isus Cristos, în numele iubirii de frate. Iată cuvântul meu de bună urare: *Eu ţi-s frate, tu mi-eşti frate, în noi doi un suflet bate.* Dumnezeu să te aibă în sfânta sa pază!"[2]

A făcut tot posibilul să-şi apere credincioşii: după intrarea trupelor maghiare în Cluj, s-a dus la prim-ministrul Teleki, care venise acolo pentru a pregăti vizita regentului Horthy, pentru a protesta împotriva terorii pe care o dezlănţuiseră ocupanţii. Cu acelaşi curaj i s-a adresat lui Horthy însuşi, care venise la Cluj pe 15 septembrie 1940.

---

1. Silvestru Augustin Prunduş, Clemente Plăianu (coord.), *Cardinalul Iuliu Hossu*, Editura Unitas, Cluj-Napoca, 1995, p. 166.
2. *Ibidem*, p. 122.

Am văzut deja că moartea mitropolitului Nicolescu în iunie 1941 a dus la o serie de schimbări în organizarea bisericească: întrucât vremurile tulburi nu permiteau alegerea unui nou mitropolit, Vaticanul l-a numit pe episcopul Frențiu administrator apostolic la Blaj, continuând să fie în același timp episcopul părții din eparhia de Oradea rămase în România, iar pentru partea cea mai mare a eparhiei de Oradea, ajunsă în Ungaria, a fost numit administrator apostolic episcopul Hossu.

Acesta și-a continuat, cu orice risc, programul amplu de vizite canonice. La 30 octombrie 1943 a scăpat ca prin minune de gloanțele unui soldat horthyst. Câteva luni mai târziu, la Cluj, tineretul fascist a răvășit în două rânduri reședința episcopală și în trei rânduri Academia Teologică, ultima dată, la 3 martie 1944, spărgând ușile și bruscându-i pe studenți și pe profesori. A doua zi episcopul a fost oprit în fața catedralei de un grup de tineri fasciști care l-au insultat și l-au scuipat în obraz.

În ciuda acestor fapte, în zilele următoare Iuliu Hossu i-a vizitat fără teamă pe evreii din ghetou și le-a dus alimente.

Pentru a pune capăt actelor de vandalism împotriva populației românești, episcopul Hossu s-a adresat Papei Pius XII rugându-l să intervină la episcopatul maghiar pentru ca acesta să ceară guvernului să ia măsuri eficiente.

În același timp, atât pe căi diplomatice, cât și îndemnându-i pe credincioși la solidaritate și dragoste creștină, a luat apărarea evreilor din teritoriu, care erau practic condamnați la moarte. În pastorala de Paști din 1944 vorbește despre salvarea evreilor ca primă prioritate a momentului. „La 2 aprilie 1944, episcopul Iuliu Hossu a lansat un apel *Către preoți și mireni. Chemare pentru*

ajutorarea evreilor, în care afirma: «Chemarea noastră se îndreaptă stăruitor către voi toţi, veneraţi fraţi şi preaiubiţi fii, să-i ajutaţi pe evrei nu numai cu gândul, ci şi cu jertfa voastră, ştiind că azi nu putem face lucru mai bun decât această creştinească şi românească ajutorare, din caldă iubire omenească. Prima preocupare a ceasului de faţă să fie această acţiune de ajutorare.»“[1]

Un mijloc important de salvare era ca evreii să fie ajutaţi să treacă graniţa în România, unde primejdia nu era atât de mare.

În mai 1988, fostul rabin al Clujului, Moshe Carmilly-Weinberger, a venit împreună cu soţia de la New York, unde locuia, să depună o coroană de flori la Bucureşti pe mormântul episcopului Iuliu Hossu, în semn de recunoştinţă. Pe coroană scria: „Cardinalului Iuliu Hossu, care în anii 1940–1944 a contribuit la salvarea de la moarte a mii de evrei în Transilvania de Nord. Cu recunoştinţă, dr. Moshe Carmilly, şef-rabin al Clujului“.

Iar peste treizeci de ani, în noiembrie 2018, la ceremonia de omagiere a episcopului Iuliu Hossu cu ocazia centenarului Marii Uniri, preşedintele comunităţii evreilor din Bucureşti, dl. Paul Schwarz, a depus şi el, din partea comunităţii, o coroană de flori pe mormânt, spre admiraţia şi emoţia celor de faţă.

În martie 1945, România şi-a reîntregit teritoriul cu părţile din Transilvania pierdute în 1940. Urmau însă ameninţări grave pentru cultele religioase în general, iar pentru Biserica Greco-Catolică în mod deosebit. Mai ales după cele întâmplate în Ucraina, episcopii au început să-i

---

1. *Raportul final al Comisiei internaţionale pentru studierea Holocaustului în România*, Editura Polirom, Iaşi, 2004, p. 304.

pregătească pe credincioși să reziste în fața amenințărilor și manipulărilor. În primul rând s-au folosit toate mijloacele pentru catehizare și pentru intensificarea vieții spirituale: misiuni, pelerinaje și mai ales vizite canonice și scrisori circulare.

Numai doi dintre episcopi, Ioan Suciu și Iuliu Hossu, au aflat dinainte despre întrunirea ce urma să aibă loc la Cluj pe 1 octombrie 1948, în care un număr de 38 (36?) de preoți, pretinzându-se delegați ai poporului credincios, aveau să semneze „revenirea la ortodoxie". Aflând cu trei zile înainte ce se pregătea, episcopul Hossu a trimis curieri la toate protopopiatele din eparhie avertizându-i pe toți preoții să nu cumva să se lase manipulați și să participe la „adunare" (cu atât mai mult cu cât comuniștii afirmaseră că ea avea să se desfășoare în prezența lui!). La 30 septembrie, el a emis o circulară prin care anunța că aceia care vor participa vor fi excomunicați *ipso facto*. Tot atunci a informat Mitropolia Blajului despre măsurile luate. De la acea dată, nu i s-a mai îngăduit să iasă din reședință. La 4 octombrie, episcopul Iuliu Hossu se adresează autorităților (ministrului Cultelor, Prezidiului Marii Adunări Naționale și Guvernului) printr-o telegramă în numele întregului episcopat, care fusese pensionat cu forța:

„După o izolare silită de patru zile, fiind singurul episcop greco-catolic încă în funcție, îmi fac datoria sfântă să vă aduc la cunoștință teroarea care s-a dezlănțuit împotriva clerului Bisericii noastre pentru stoarcerea declarațiilor de adeziune la părăsirea credinței și să vă rog să interveniți pe lângă organele competente pentru a pune capăt acestei presiuni contrare Constituției și Legii Cultelor. Declarațiile obținute în acest fel sunt nule și neavenite."

În 6, 7, 8 şi 9 octombrie, episcopii Rusu şi Hossu au insistat în audienţele pe care le-au avut la prim-ministru și la ministrul Cultelor pentru încetarea terorii. Prim-ministrul părea neputincios în faţa organelor de represiune, iar ministrul Cultelor – duplicitar, după cum reiese din declaraţia pe care episcopul Hossu a dictat-o în faţa nunţiului la 28 octombrie, deci cu câteva ore înaintea arestării. Nunţiul, bazat pe stenograma întrevederii, a scris la rându-i un raport pe care l-a trimis la Vatican. Din el rezultă că în 6 octombrie a monologat doar Petru Groza, spunând că instaurarea comunismului în lume e de neoprit şi de altfel „ar fi ridicol pentru o ţară mică, aşa cum e România, care e vecină cu Rusia, să se opună Marii Rusii". Pe 7 octombrie, au putut vorbi și episcopii, care au descris abuzurile făcute de poliție și de autorităţile locale pentru a sili clerul și credincioșii să treacă la ortodoxie; au cerut respectarea drepturilor garantate de Constituţie. La aceasta, Groza a făcut un gest de neputinţă. De altfel, în altă audienţă îi răspunsese lui Iuliu Hossu, care se prevala de Constituţie: „...dacă am respecta tot ce e scris în Constituţie, noi – guvernul – am cădea!"

La audienţa pe care a avut-o în 8 octombrie la ministrul Cultelor, episcopul Hossu i-a povestit acestuia că în dimineaţa de 1 octombrie, când era blocat în reședinţă şi oricine căuta să intre era arestat, un protopop din eparhia Lugojului intrase la el sărind gardul dinspre casa vecină şi-l rugase să-i recomande un medic catolic care să-i facă o injecţie ca să leșine: se număra printre delegaţii la consfătuire şi dorea să scape. Episcopul îl sfătuise să fugă pur şi simplu, ceea ce respectivul a și făcut. Era un exemplu ce ilustra presiunile făcute asupra acelor delegaţi. Ministrul Stoian l-a acuzat că Biserica îi terori-

zează pe credincioși cu excomunicarea, la care Hossu a răspuns că nu Biserica i-a excomunicat pe preoți, ci ei înșiși au intrat în excomunicare prin ceea ce au făcut și, de vreme ce au părăsit credința, de ce s-ar mai speria de excomunicare? Apoi ministrul i-a vorbit de Statutele Cultului ce trebuiau prezentate Guvernului: trebuiau să „pornească de la situația de drept și de fapt.

— Care situație de drept și de fapt?

— Legea reorganizării Ministerului Cultelor, legea regimului general al Cultelor precum și decretele de reducere a numărului diecezelor și de pensionare a unor episcopi. Biserica Greco-Catolică precum și cea Romano-Catolică trebuie să fie autohtone.

— Cum adică autohtone?

— Adică să nu se uite peste graniță."

În ultima audiență la prim-ministru, în 9 octombrie, Petru Groza i-a spus să-și amâne plecarea la Cluj, pentru că prezența lui atunci acolo i-ar putea atrage un proces penal:

„— Dar ce-ar putea să-mi facă? Pot doar să mă aresteze și să-mi facă proces.

— De-ar fi doar arestarea!...

— Pot să mă și deporteze.

— De-ar fi doar deportarea!...

— Pot să și mor.

— De-ar fi doar moartea!..."

Prim-ministrul n-a mai explicat ce voia să zică cu asta.

Episcopul Hossu trebuia să nu fie prezent la reședință în ziua de 10 octombrie 1948, când era prevăzută strângerea semnăturilor de la credincioșii din parohii pentru „trecerea" la ortodoxie.

S-a încercat atragerea lui și în alte feluri. Preotul Fernea dă mărturie: „Înaintea arestării sale, a fost trimis cineva la el, în Cluj, care i-a oferit chiar Scaunul Patriarhal dacă trece la ortodoxie, fapt pe care îl cunosc de la cel care s-a dus și i-a făcut această ofertă – cred că Moţiu se numea –, însă acesta nu a acceptat ... i s-au mai propus oferte de genul acesta și după arestare. Chiar Petru Groza i-a făcut această ofertă, după anul 1955, dar servul lui Dumnezeu nu a acceptat. Bineînțeles că odată cu refuzul acestuia i s-a pus în vedere faptul că nu va avea o soartă bună, ci va fi «pus de-o parte», împreună cu cei care constituiau o amenințare pentru regimul comunist. Deci ar fi putut oricând să scape, prin trecerea la ortodoxie, primind astfel rangul chiar de Patriarh."

La 25 octombrie, fiind blocat în reședință, le trimite protopopilor, nominal, o scrisoare-testament, în care îi roagă să fie „făclii de lumină și stâlpi de tărie" pentru credincioși. „Pe bază constituțională și legală", să rămână liniștiţi și netulburaţi, păstrându-și credința „ca pe cea mai sfântă comoară dăruită de Dumnezeu... Din încercare să odrăslească din nou belșug de viață în Biserica purificată..."

La 27 octombrie pleacă la București, unde, pe 28 octombrie, urma să prezinte, împreună cu episcopul romano-catolic Márton Áron, statutul de organizare a Bisericii Catolice, cerut de ministrul Cultelor. Avea de gând ca pe 29 să meargă iarăși la prim-ministrul Petru Groza.

Observă deja de la aeroport că este filat. Pe 28 merge la Culte, unde stă doar 20 de minute, în picioare. E filat în continuare pe când mergea spre locuința fratelui său.

E arestat în noaptea de 28 spre 29 octombrie, din casa fratelui său. Nepoata sa, Zoe Viciu, povestește: „Noaptea, pe la orele 2, a intrat în casă un individ care a aprins lumina și m-a întrebat unde este telefonul. I l-am arătat, iar dânsul a tăiat firul. Apoi m-a întrebat unde doarme episcopul și ne-a pus să-l trezim. Soțul meu i-a răspuns că nu îl va trezi, pentru că în această casă unchiul meu este oaspete și deci să-l trezească dânsul dacă dorește. Așadar, a bătut la ușă, iar unchiul meu s-a trezit și, când a aflat cine îl trezește, a cerut să i se acorde timp pentru îmbrăcare. Toată casa era înconjurată de oameni; în momentul în care unchiul meu a intrat în baie, trei dintre ei au blocat cele trei uși ale încăperii, ca nu cumva să scape. După ce s-a spălat și s-a îmbrăcat, a fost poftit să-i însoțească pe cei care veniseră după el și a fost dus. După aceea nu știu ce s-a mai întâmplat cu dânsul."

Ce s-a mai întâmplat ne spune el însuși în cartea sa de memorii:

„Atunci am coborât scările la subsolul ușilor ferecate, și ele de fier, și am intrat în celulă. Îndată după intrare, căzând zăvorul, m-am așezat în genunchi și, cu fruntea la pământ, am dat mărire Domnului Isus, care m-a învrednicit pe mine, nevrednicul, de această mare cinste a temniței pentru credință."[1]

---

1. Iuliu Hossu, *op. cit.*, p. 118.

PE CALEA CRUCII

CAPITOLUL I

Calvarul comun

Deja parcurgând biografiile, observăm *unanimitatea* cu care episcopatul greco-catolic a reacționat la atacul îndreptat împotriva acestei Biserici și deopotrivă atitudinea comună a episcopatului catolic de ambele rituri. Cu toții au protestat față de arestările de preoți începute încă din 1945, cerând eliberarea acestora: era vorba de cei mai buni și mai necesari preoți pentru buna funcționare a eparhiilor.

Episcopii s-au reunit în mai multe conferințe pentru a lua poziție în fața unor acțiuni ale guvernului, poziție pe care și-au exprimat-o prin memorii adresate conducerii statului.

La conferința din 28 noiembrie 1947 au enumerat 13 puncte în care a fost încălcată libertatea Bisericii.

La cea din 16–18 martie 1948 au scris în memoriu, la punctul 2, despre articolul 28 § 3 din proiectul de Constituție supus dezbaterii publice, articol care interzicea instituțiile de învățământ general ale cultelor religioase. Ei cereau să se respecte dreptul de veacuri al cultelor de a avea astfel de instituții.

După cum am amintit, la 17 iunie 1948 s-a ţinut la Oradea o conferinţă a episcopilor greco-catolici pentru a stabili în comun o reacţie la apelurile la „revenire" în sânul Bisericii Ortodoxe care fuseseră adresate de Nicolae Bălan, mitropolitul ortodox al Ardealului, şi de Justinian Marina, noul patriarh ortodox. Rezultatul a fost o scrisoare colectivă, adresată în 24 iulie tuturor credincioşilor greco-catolici, pentru a sublinia sensul unirii cu Roma de la 1700, precum şi un memoriu adresat autorităţilor. Atât în această scrisoare, cât şi în memoriu se arată explicit că nici un adevăr din Evanghelie nu poate fi respins, şi deci nici „actul scris" al întemeierii Bisericii şi papalităţii (Matei 16, 18-19 şi Ioan 21, 15-17). Scrisoarea colectivă întrezăreşte şi suferinţa la care ar putea expune respectarea acestor adevăruri: „Legăturile noastre cu Papa, Episcopul Romei, nu sunt orânduiri omeneşti, pe care să le putem schimba, ci orânduiri dumnezeieşti, pentru care datori suntem să suferim, la nevoie, ocări, bătăi, ameninţări, poate temniţă şi sărăcie, căci asta înseamnă a-l preamări pe Isus Dumnezeu, înseamnă a-i dovedi iubirea nemincinoasă, înseamnă a ne chezăşui de acum şi a ne agonisi, cu o trecătoare suferinţă, o veşnică mărire, mai presus de orice măsură (2 Cor 4, 17), căci durerile ceasului de faţă nu pot să stea în cumpănă cu mărirea ce va să se arate pentru noi (Rom 8, 18)".

Scrisoarea adresată credincioşilor a ajuns la puţină lume, fiind interceptată de „organe"; astăzi nu mai există decât trei exemplare ale ei, copiate de Securitate, şi un exemplar publicat în 1952 de diasporă, la Madrid. Cât despre memoriu, a rămas fără răspuns, ca toate cele ce l-au urmat.

La conferința din 28–29 iulie 1948 episcopii și-au exprimat „tristețea din cauza denunțării Concordatului". Cu acea ocazie, nunțiul le-a transmis tuturor episcopilor puterile speciale care se încredințează pentru timpurile de prigoană.

La conferința din 26–27 august 1948 episcopii au indicat în memoriul lor articolele din Legea Cultelor care erau incompatibile cu organizarea Bisericii Catolice așa cum a fost ea lăsată de Cristos, fapt care îi împiedica să redacteze statutele Cultului conform cerințelor respectivei legi.

Conferința din 6–7 octombrie 1948 a fost ultima înainte de arestarea episcopilor greco-catolici. Atunci au fost întocmite două memorii de protest, unul din partea întregului episcopat catolic și celălalt doar din partea episcopilor greco-catolici.

La cererea insistentă a Ministerului Cultelor, episcopatul catolic a redactat un proiect de statut, care a fost depus de episcopul latin de Alba Iulia Márton Áron și de episcopul greco-catolic de Cluj Iuliu Hossu, la 27 octombrie 1948. În seara zilei următoare întreg episcopatul greco-catolic a fost arestat. Proiectul de statut a fost returnat episcopilor latini rămași în libertate, Márton Áron și Anton Durcovici: din cele 46 de articole ale acestuia, autoritățile statului acceptaseră doar 3!

Am văzut și măsurile pastorale luate de fiecare episcop în eparhie pentru întărirea credinței și încurajarea poporului.

Așadar, la 27 octombrie, o comisie mixtă, reunind mai multe ministere, a dat ordinul de arestare a tuturor episcopilor și a „maximum 40 de bandiți" care-i sprijineau pe

episcopi. Ordinul a fost pus în aplicare începând cu noaptea de 28/29 octombrie 1948. Arestarea episcopilor e numită în actele Securităţii „măsură administrativă“ sau „preventivă“: trebuiau arestaţi pentru ca autoritatea şi influenţa lor să nu împiedice „operaţiunea de unificare“.

După arestare, episcopii au fost duşi în arestul Ministerului de Interne. De acolo au fost duşi la ministrul Cultelor, Stanciu Stoian, în speranţa că acesta va reuşi să-l convingă măcar pe unul dintre ei să „revină la ortodoxie“. Episcopul Hossu, singurul care nu fusese trecut la pensie din oficiu, a fost dus separat la ministru, în seara zilei de 29: ministrul i-a vorbit despre „marele şi frumosul rol istoric“ pe care l-ar putea juca trecând la ortodoxie. A doua zi, tot seara, au fost duşi la acelaşi ministru alţi patru episcopi; episcopul Bălan a ajuns mai târziu la Securitatea din Bucureşti, deci n-a mai luat parte la acea întâlnire.

La 31 octombrie episcopii au fost duşi cu toţii la Dragoslavele, în reşedinţa de vară a patriarhului Bisericii Ortodoxe.

Poate părea ciudat că episcopii au fost duşi în lagăre organizate în spaţii ale Bisericii Ortodoxe: după Dragoslavele au mai fost mănăstirile Căldăruşani, Curtea de Argeş, Ciorogârla, Cocoş, iar ordinele în ceea ce-i privea le erau anunţate de episcopi ortodocşi, însoţiţi, desigur, de câte un funcţionar de la Culte. Toate acestea făceau parte din planul autorităţilor de a crea impresia că principalul factor implicat în represiune era Biserica Ortodoxă. Or, documentele arată că toate ordinele emanau exclusiv de la Securitate.

La Dragoslavele fusese organizat un adevărat lagăr: reședința și grădina fuseseră înconjurate cu sârmă ghimpată; dacă la început episcopii au fost păziți doar de jandarmul din comună și de niște agenți „invizibili“, curând au fost aduși 36 de soldați pentru pază și li s-a făcut un „program de detenție“. Au început deja să sufere de foame și de frig: era „ca o introducere la ceea ce avea să urmeze“, după cum scrie episcopul Hossu. Ei însă își vedeau de programul zilnic de rugăciune și, scrie tot el, „întăriți de harul preasfânt, eram cu toții cu sufletul ridicat și încrezător întru toate“.

Între timp au primit două propuneri insistente: la 14 noiembrie 1948 a venit în vizită însuși patriarhul Justinian, însoțit, evident, de ofițeri de Securitate. Ca o *captatio benevolentiae*, el le-a adus și îmbrăcăminte groasă de iarnă (să nu uităm că majoritatea episcopilor fuseseră arestați fără a anticipa ce avea să urmeze). A vorbit întâi cu episcopul Hossu, care povestește în memorii că patriarhul a zis că „bucuria nu le este deplină, căci au dorit mult să aibă în Sinod cel puțin unul sau doi dintre noi“. La care episcopul i-a dat răspunsul rămas celebru: „Părinte patriarh, credința noastră este viața noastră; acesta mi-a fost cuvântul pe întreagă calea aceasta până în ziua de azi și, cu ajutorul Domnului, până la moarte!“[1]

Patriarhul a vorbit separat și cu episcopul Ioan Bălan, căruia i-a spus: „Dacă nu veți trece la Biserica Ortodoxă, eu îmi voi lua brațul ocrotitor de pe dumneavoastră.“ Atunci episcopul Bălan a zis: „Preafericite, dacă noi, episcopii greco-catolici, am crede că Biserica Ortodoxă este adevărata Biserică a lui Cristos, în acest moment ne-am da

1. Iuliu Hossu, *op. cit.*, p. 134.

semnătura de trecere, căci noi voim să fim cu Cristos! Dar nu aţi venit la noi cu argumente teologice, nici cu virtuţile creştineşti, ci ne-aţi arestat şi ne-aţi întemniţat. Hotărât, acestea nu sunt metodele lui Cristos! Dacă nouă, episcopilor uniţi, ne-ar fi propus şi promis cineva că ne dă toată Biserica Ortodoxă pe mână, cu condiţia să arestăm şi să întemniţăm pe ierarhii ei, sau numai pe unul din ei, noi ne-am fi dat viaţa, dar nu am fi acceptat. Deci viaţa ne-o puteţi lua, dar credinţa nu."[1] Patriarhul a fost foarte amabil cu toţi, a doua zi a organizat o masă comună şi a promis că va interveni pentru ca episcopul Valeriu Traian Frenţiu, care era bolnav, să fie internat la Bucureşti, la „spitalul Burghelea". Se pare că nu a reuşit, aşa că bolnavul a fost dus la spitalul din Rucăr, unde medicii au făcut ce au putut.

La 3 decembrie, patriarhul a venit din nou, însoţit de vicarul său, Teoctist, şi le-a adus episcopilor *Monitorul Oficial* din 2.12.1948 cu Decretul nr. 358/1948, care scosese în afara legii Biserica Greco-Catolică Română. A lansat o propunere care implica consecinţe importante: fiecare să-şi „ceară loc de aşezare", unde dorea să se stabilească. Asta ar fi însemnat că ei acceptă desfiinţarea Bisericii şi renunţă la misiunea lor: astfel şi-ar fi putut salva libertatea şi viaţa. Răspunsul lor comun a fost însă: „Dacă este vorba de alt domiciliu, dorim să mergem fiecare la reşedinţa sa, în oraşele de reşedinţă; până suntem împiedicaţi de a ne exercita slujba de episcop, să se îngrijească de arestarea noastră cei ce ne împiedică"[2], adică ei nu recunosc decretul de desfiinţare, nu înţeleg să renunţe

1. Ioan Ploscaru, *op. cit.*, p. 312.
2. Iuliu Hossu, *op. cit.*, p. 143.

la misiunea lor de episcopi și la dreptul la existență al Bisericii lor.

La 10 decembrie, episcopii au înaintat și un memoriu autorităților, în care au arătat „netemeinicia de drept a decretului și anticonstituționalitatea lui, cerând să se revoce Decretul nr. 358/1948, redându-se Bisericii Greco-Catolice libertatea de organizare și funcționare". Răspunsul a fost: să se treacă la „cercetarea" (= încercarea de a le înscena un proces) episcopilor Vasile Aftenie, Iuliu Hossu (până la urmă anchetat a fost episcopul Suciu) și Alexandru Rusu, urmând ca ceilalți să fie izolați în câte un „schit inaccesibil"!

În același timp, „bandiții" arestați odată cu episcopii – 25 de preoți – au fost duși, după o călătorie continuă de circa 50 de ore cu mașina, la mănăstirea Neamț, unde li s-a amenajat o adevărată închisoare în fosta școală de cântăreți. Printre ei se găsea și viitorul episcop Tit Liviu Chinezu. Chiar dacă unii s-au îmbolnăvit grav, nu li s-a îngăduit să fie consultați de vreun medic; n-au avut voie nici să se roage în comun. Izolarea era totală, iar soldații din pază care vorbeau cu preoții erau pedepsiți. Nici rudelor nu li s-a permis să intre să-i vadă. La 24–25 noiembrie 1948, exarhul pe atunci Teoctist Arăpașu a discutat cu fiecare în parte pentru „a-l pofti în casa ortodoxiei". Au cedat patru preoți, care aveau grave probleme de sănătate, ei sau cineva din familie. Ceilalți 21 au fost luați de acolo la 27 februarie 1949 și duși la mănăstirea Căldărușani.

La 26 februarie 1949, episcopilor li s-a spus să-și facă bagajul, căci în după-amiaza aceea aveau să plece de la Dragoslavele – dar nu li s-a comunicat unde. A doua zi

au avut surpriza să se întâlnească cu preoţii în lagărul organizat la Căldăruşani. Aici au putut face rost de hârtie şi creion şi au scris scrisori către familiile lor şi chiar către Nunţiatură, care, aflându-le situaţia, le-a trimis un stoc important de îmbrăcăminte, mai ales haine de iarnă. Scrisorile au putut ajunge la destinaţie datorită curajului câtorva călugări ortodocşi şi laici greco-catolici, ba chiar al primului comandant, Vintilă Bădiţă, şi al adjunctului său, Mihai Hrismicher. Circulaţia clandestină a veştilor a durat câteva luni, timp în care s-au trimis şi primit şi documentele necesare consacrării ca episcop, în lagăr, în totală clandestinitate, a lui Tit Liviu Chinezu.

Încă de la sfârşitul lui iulie 1948, prevăzând eventuale arestări ale episcopilor, Vaticanul s-a gândit la consacrarea unor înlocuitori. Printre candidaţi se afla şi Tit Liviu Chinezu. Nunţiul îl caracterizează astfel: „Îl cunosc mai bine decât pe toţi ceilalţi candidaţi. Îl întâlnesc destul de des la Bucureşti... E cam timid din fire, cel puţin în prezenţa superiorilor, dar totodată trebuie să spun că nu ezită să-şi exprime sincer părerea în chestiuni care ţin de binele Bisericii. Sănătatea lui nu e prea robustă, dar în ciuda acestui fapt munceşte fără răgaz de dimineaţa până seara în vasta lui parohie... Sunt convins că va fi un excelent episcop." Am văzut că papa a trebuit să-l dezlege pe părintele Chinezu de jurământul făcut în 1944 că nu va accepta să fie episcop!

Papa dă indicaţii, prin Nunţiatură, ca totul să se desfăşoare cât mai curând, în mare secret, fără a mai aştepta să vină documentele oficiale de la Roma. Mesajul s-a primit pe 25 octombrie. Pe 29 noaptea, la ora 2.30, părintele Chinezu e arestat. Nunţiatura propune, şi Roma aprobă,

să fie consacrat în captivitate de către episcopii care erau cu el acolo. La 21 aprilie, Nunțiul îi transmite părintelui Chinezu să-și organizeze în mare taină consacrarea, apoi să găsească o formulă prin care să-i confirme evenimentul.

A fost așadar consacrat episcop în lagărul de la Căldărușani, la 25 aprilie 1949 (a doua zi de Paști), de către episcopul Frențiu, asistat de Iuliu Hossu și de Ioan Suciu. Consacrarea a fost comunicată Nunțiaturii într-un limbaj criptic: *Mandato adamussim peracto – Angelis omnibus iisque solis praesentibus – annunciamus gaudium Eccl. Regianensis de Sponsi sui adventu, die 25 Aprilis 1949. Gratias agimus Deo O.M., augusto Suae voluntatis Interpreti et E.V.* („Porunca îndeplinită întocmai – fiind toți Îngerii de față și numai ei – vestim Bisericii din Regiana[1] bucuria sosirii Mirelui ei, în ziua de 25 aprilie 1949. Mulțumim Dumnezeului Preabun și Preamare, augustului Interpret al voinței Lui și Excelenței Voastre") – Urmează semnăturile autografe ale episcopilor consacratori.

Referirea la Îngeri se înțelege mai bine citind scrisoarea pe care nunțiul O'Hara o trimite la Vatican pe 2 mai 1949, privitor la consacrare: „...Memorabilul eveniment, poate unic în istoria Bisericii, char dacă nu va avea un efect practic imediat, a fost desigur o mare mângâiere nu numai pentru cel nou consacrat, ci pentru toți «cei șapte Îngeri ai Bisericii care se află la Căldărușani»." E transparentă trimiterea la Noul Testament, la cartea Apocalipsei, unde în capitolele 2 și 3 fiecare din cele șapte scrisori este adresată: „Îngerului Bisericii care este la Efes/Smirna/Pergam/Tyátira/Sardes/Filadelfia/Laodiceea", aceștia fiind, evident, episcopii Bisericilor din localitățile respective.

1. Episcopii auxiliari primeau titlul unei eparhii din vechime.

Noul consacrat a reuşit să trimită şi el o scrisoare Nunţiaturii, în care mulţumeşte şi îşi oferă viaţa pentru a sluji Biserica în totală deschidere şi sinceritate... „pentru a sluji cea mai mare iubire între îngerii noştri, în vederea marii cuceriri a fraţilor noştri care ne prigonesc".

Cu toate că cei implicaţi au păstrat secretul, când au ajuns la Sighet au fost uimiţi să constate că Securitatea tot aflase ceva.

Până la urmă binevoitorii curieri şi subofiţerii care i-au protejat au fost descoperiţi şi arestaţi. Unul dintre curieri, pentru a scăpa de închisoare, a devenit informator al Securităţii, ceea ce a fost deosebit de grav, pentru că era soţul unei nepoate a episcopului Ioan Bălan. Paradoxal, notele lui informative, păstrate în arhivele Securităţii, s-au dovedit în cele din urmă şi o mină de informaţii care au contribuit la conturarea portretului episcopului!

La Căldăruşani, episcopii şi preoţii au fost cazaţi în fosta şcoală de cântăreţi, situată afară din incintă, pe malul lacului. Clădirea era foarte dărăpănată în urma cutremurului din 1940. Toţi cei care se pricepeau au încercat să repare podele, anexe, drumul alunecos spre latrine, latrinele înseşi, pompa de la fântână etc. În prima zi, comandantul pazei, care era un om de treabă, i-a dus să viziteze frumoasele clădiri din incinta mănăstirii, spunându-le însă că de a doua zi nu vor mai putea ieşi dindărătul sârmei ghimpate. Tot el a încercat să ceară pentru ei de la minister un surplus de alimente precum şi medicamente. Răspunsul a fost ceva de genul: „Ce te priveşte? Doar nu i-am pus acolo ca să-i îngrăşăm!" Treptat regimul

s-a făcut tot mai drastic: hrană insuficientă, percheziții umilitoare, izolare de lumea exterioară.

În vara anului 1949 a apărut o oarecare tensiune în lagăr: câțiva preoți căsătoriți au cerut episcopilor să facă un efort pentru a obține libertatea pentru acei preoți care au familii. Episcopul Hossu le-a reamintit că ei și-au făcut datoria și au depus un memoriu, la Dragoslavele, prin care cereau libertatea Bisericii, dar guvernul n-a dat nici un răspuns. „Ne-am făcut datoria, a spus el, acum trebuie să așteptăm răspunsul lor și trebuie să fim deschiși la voința lui Dumnezeu." Atunci unul dintre preoți a izbucnit: „Noi suntem părinți, avem copii. Vocea sângelui strigă către noi." – „Da, a răspuns episcopul Hossu, dar acum numai vocea sufletului trebuie să vorbească. Acum au prioritate Ordinele Sacre [= preoția]. Căsătoria trebuie să cedeze ... Acum trebuie să-l iubim pe Dumnezeu și să-l urmăm pe Dumnezeu." Preotul Alexandru Rațiu, care relatează acestea, adaugă: „Noi n-am uitat niciodată aceste cuvinte ale episcopului Hossu."

Aveau totuși mângâierea de a fi împreună. Puteau citi și scrie, se rugau mult în comun. Un preot din dieceza Lugojului povestește mai amănunțit programul lor de rugăciune:

„Episcopii se sculau la 5 fără 10 minute. Noi, preoții, ne sculam pe la 5.30-5.40. Vara ne puteam uita la ceas, dar toamna și iarna, pe întuneric, nu. Am rugat pe P.S. Bălan, când iese el în curte (iarna-vara, pe vânt și pe ger, după ce s-a îmbrăcat, ieșea în curte și, plimbându-se aproape un ceas, își făcea rugăciunile și meditația), să strige la ușa noastră, a dormitorului, cât e ora... Așa se auzea în fiecare dimineață, pe întuneric: «Bună dimineața! 6 fără

21» ori «6 fără 19» ş.a.m.d. ... La orele 6.30 se făcea prima Liturghie de către P.P.S.S. lor Hossu, Rusu, Bălan şi Suciu, asistaţi de echipa preoţilor, care după aceea făcea curăţirea camerelor, rămânând episcopii liturghisiţi şi la a doua Liturghie. Aceasta se făcea la 7.15 de către I.P.S. Frenţiu, P.S. Aftene (*sic*) şi noi, preoţii. Odăjdii nu erau decât un sacou [*sacos*?] şi 3 patrafire; restul servea fără nimica. Cărţi liturgice ne-a pus la dispoziţie mănăstirea, dar numai câte un exemplar... Programul religios era completat zilnic cu adoraţie începând cu sfârşitul Liturghiei a doua până după rugăciunile de seară. O făceau pe rând, câte o jumătate de oră la timpul ales de respectivul episcop ori preot. Se mai făcea în comun rozar în lunile mai şi octombrie, paraclis în postul Sfintei Marii; la fel, anumite novene. În săptămâna mare, de luni până joi dimineaţa, făceam exerciţii spirituale, meditate primul an de P.S. Suciu, în al doilea an de părintele Chinezu; începând cu joi seara până la Înviere era adoraţie perpetuă ziua-noaptea şi se făceau toate slujbele zilei. Învierea era de la orele 12 noaptea, urmată de Liturghia poporului, iar dimineaţa la orele 9 era Liturghie pontificală. Tot aşa la Crăciun şi la Anul Nou."[1]

*

Pentru a încerca să fabrice dosare penale, Securitatea i-a dus la Direcţia Generală a Securităţii Poporului (DGSP), cu sediul la Ministerul de Interne, pe trei dintre episcopi. Ioan Suciu a fost anchetat între 10 mai 1949 şi 26 octombrie 1950, Vasile Aftenie, între 25 mai 1949 şi

1. Nicolae Brînzeu, *op. cit.*, pp. 756–758.

10 mai 1950, data morții sale, iar Alexandru Rusu a fost anchetat între 2 ianuarie și 22 mai 1950.

În memoriile sale, Iuliu Hossu povestește ultimele momente ale acestora la Căldărușani.

„...la 25 V 1949, plecarea P.S. Aftene (*sic*). S-au prezentat alți doi inspectori care l-au dus din mijlocul nostru pe iubitul nostru frate episcop Aftene, tot cu simpla invitare să-și facă bagajul și să plece împreună cu dânșii; nici dânsului nu i-au spus unde: calea a fost aceeași, la Interne; nici un cuvânt, nici o motivare; în fața noastră glumeau că-i va merge bine.

Scumpul frate s-a mărturisit și, după mărturisirea făcută, mi-a spus că nici moartea nu-l va face să se lepede de credință; același lucru l-a spus în fața tuturor înainte de plecare; presimțea că iarăși vor insista să treacă la ortodocși, cum l-au pisat mereu înainte de arestare. Ne-a povestit nouă și dânsul, și mai târziu dl. Luca, ce era de serviciu și bucătar și bun ispravnic, cât a insistat pe lângă dânsul prim-ministrul Groza să treacă și să se pună în fruntea nefericiților 38 de protagoniști ai ortodoxiei, defecționați de la noi. Ne spunea dl. Luca cum venea de îndurerat de la audiențele dese de la dl. Groza, care tot mereu îl chema și insista, fără nici un rezultat, până la arestare...

La noi, la Căldărușani, a străbătut vestea că a fost văzut la Sinaia, împreună cu preoți ortodocși. Noi nu puteam crede, dar se pare că l-au purtat anume pentru arătare, ca să ducă la rătăcire pe ai noștri credincioși și preoți... ca să deruteze lumea. Dar n-au obținut nici un rezultat; P.S. Aftene a rămas neclintit în credința catolică, împlinindu-și cu sfințenie cuvântul rostit în fața noastră, a tuturor, că mai bine moare decât să se lepede de credință; a presimțit ce o să urmeze și pentru ce este dus de

la Căldăruşani, pentru a face noi presiuni asupra dânsului să treacă la ortodoxie; n-a trecut, a preferat să moară în temniţele Văcăreştilor, cum ni s-a confirmat autentic mai târziu, când am fost informaţi că ar fi fost şi maltratat şi schingiuit înainte de moarte."[1]

O mărturie neaşteptată, culeasă de alt deţinut politic, Tertulian Langa, dezvăluie detalii de la sfârşitul vieţii lui Vasile Aftenie, primul episcop martir: „În legătură cu detenţia episcopului Vasile Aftenie, Providenţa mi-a dezvăluit momentele de încercare prin care a trecut în apărarea Bisericii Unite. M-a aşezat Divina Providenţă în aceeaşi cameră cu un necunoscut. Era un ortodox de la Braşov, unde lucra ca muncitor superior la uzinele Metrom. Văzându-mă că îmi fac cruce la mâncare m-a întrebat direct:

— Sunteţi greco-catolic?

— Da, răspunsei fără şovăială, ştiind că la dosarul meu era notat şi acest amănunt.

— L-ai cunoscut pe Episcopul Vasile Aftenie?

— Da, chiar l-am avut ca Episcop aici, în Bucureşti.

— Atunci, ascultă-mă, căci am să vă transmit ceva din partea lui. Ştia că va fi omorât. Poate că chiar aici, în «Talpa iadului», în Ministerul de Interne. Cumplit a fost bătut. Venea cu buzele umflate, cu ochii învineţiţi şi tălpile zdrobite. Dar totdeauna vesel. Odată, când s-a întors bătut, a zis, mai mult ca pentru sine:

— Mare noroc avui şi azi!

— Cum ziceţi c-aţi avut noroc, când eu vă văd cât sunteţi de zdrobit!

---

1. Iuliu Hossu, *op. cit.*, pp. 167–168.

— Curat noroc, iubite frate. Ia închipuie-ți ce s-ar fi întâmplat dacă l-ar fi snopit așa pe firavul Nelucu Suciu. L-ar fi mutat direct la Cimitirul Bellu. Eu însă-s ca un urs. În mine pot să dea, că n-au nici un folos.

Mărturisesc – spunea Gârneț – că n-am mai întâlnit așa un om ca el."

Același Gârneț i-a povestit lui Langa episodul mai puțin cunoscut privitor la Sinaia. Episcopul Aftenie i-ar fi spus: „Vor să ne lichideze, frate... M-au luat și m-au dus la Sinaia. Mi-au dat o vilă clasa-ntâi, cu tot ce vrei în ea. Mi-au spus că-s liber să mă plimb prin curte, să trag mult aer în plămâni. Am înțeles că vor să mă fățuiască, ca să mă vadă cine știe cine. De fățuit, îs gata fățuit, dar de văzut, om mai vedea."

Gârneț continuă: „Acolo, la Sinaia, plimbându-se prin curte, a zărit prin sârme, printre tufe, o femeie. Nu a stat mult pe gânduri. Știa, pesemne, că altă față nu-i va mai fi dat să vadă. I-a spus femeii că-i episcop și că să zică, peste tot și unde poate, că la Sinaia stă închis episcopul greco-catolic Vasile Aftenie. Femeia s-a speriat și a fugit. Nu știu dacă o fi făcut ce i-a cerut episcopul... Și mi-a mai spus episcopul că, după vreo zece zile de viață bună, un ofițer l-a informat că va fi vizitat de niște oameni importanți. L-au dus într-un salon în care era așteptat de niște mutre acre, pe care le mai văzuse, prin poze sau aievea." Ar fi fost acolo și Patriarhul Justinian, care i-ar fi promis că, dacă trece la ortodoxie, îl va face mitropolit de Iași, ultima treaptă spre scaunul patriarhal. Episcopul ar fi răspuns: «Nu am nici suflet, nici neam și nici credință de vânzare!»

Scurta ședere la Sinaia (25 mai–2 iunie 1949) a lui Vasile Aftenie, înainte de a fi dus la Ministerul de Interne,

e confirmată de un raport al Securităţii redactat în ziua morţii lui.

L-au adus aşadar la Interne. Acolo, Securitatea a încercat să-l facă să recunoască apartenenţa la o aşa-numită „Mişcare Naţională de Rezistenţă“, utilizând afirmaţii „incriminatoare“ ale unui credincios greco-catolic, avocatul Aurel Mărgineanu, arestat în primăvara anului 1948 şi torturat în anchetă la închisoarea Malmaison din Bucureşti. În declaraţiile sale de la Securitate, episcopul Aftenie a arătat că-l avertizase pe Aurel Mărgineanu că se expune la mari pericole prin această Mişcare Naţională de Rezistenţă şi că nici el, nici nunţiul apostolic, nu au ca misiune să se implice în asemenea activităţi. Mai târziu Aurel Mărgineanu, aflat în închisoarea de la Aiud, a declarat că cele spuse de el înainte îi fuseseră smulse prin constrângere.

În noaptea de 25 martie 1950, după un interogatoriu, Vasile Aftenie a suferit un accident vascular cerebral, urmat de hemipareză. După două zile, a fost dus la infirmeria închisorii Văcăreşti, unde a murit în noaptea de 9–10 mai 1950.

A doua zi a şi fost înmormântat, în mare taină, la cimitirul Bellu Catolic. Pe crucea lui s-au pus, mai târziu, doar iniţialele: A.V. Nu prea se ştia al cui e mormântul, dar se spunea că „la mormântul Ave“ se petrec minuni! Era tot timpul acoperit de flori şi lumânări.

Tot Iuliu Hossu povesteşte plecarea de la Căldăruşani a episcopului Suciu:

„În 10 V 1949 am avut marea durere de a fi ridicat din mijlocul nostru scumpul nostru frate episcop Ionel; s-au prezentat doi inspectori şi l-au invitat să-şi facă bagajul

și să plece cu dânșii, așa fără nici un alt cuvânt; n-au spus unde, am aflat după aceea, de la comandant, că la Interne; priveam cum a ieșit, după ce și-a luat rămas bun de la noi, îmbrățișându-l cu multă căldură, împreună cu agenții, liniștit ca totdeauna pe calea necunoscută; noi am rămas îndurerați, cu mângâierea nădejdii în rugăciune către Domnul și Preacurata Fecioară; nu l-am mai revăzut decât după doi ani, în altă parte și mai grea, așa cum vom vedea mai târziu; noi l-am însoțit cu toții cu rugăciunile noastre. Înainte de plecare s-a mărturisit; dimineața aceea, ca în toate zilele, am liturghisit cu toții împreună."[1]

Urmarea avea s-o afle mai târziu, când s-au reîntâlnit la Sighet: „În noua reședință, celula 44, eram cu mângâierea fraților cu care Domnul ne-a adunat și gândul mergea la frații care au plecat din mijlocul nostru; ascultam cu drag cum ne povestea scumpul frate Ionel tot ce a suportat la Interne, aproape doi ani de zile, cum a fost terorizat să mărturisească că a avut legături cu partizanii din munți și cum a fost amenințat că vor aresta 50 din rudele sale cele mai apropiate; n-a mărturisit nimic în această privință, pentru că n-avea ce să mărturisească; insulte, ocări de tot felul; n-au aflat nimic, pentru că nu era ce să afle; n-au putut să însceneze proces, cum poate ar fi dorit; la sfârșit l-au adus la Sighet, cum am pomenit, legat în lanțuri până la Satu Mare, cu trenul, iar de acolo la Sighet cu un camion deschis."[2]

Despre ce s-a întâmplat cu el la Interne aflăm și de la Ioan Ploscaru: „...la Interne a fost maltratat și bătut. În celulă i-au băgat un delator... Episcopul Ioan Suciu fiind

1. Iuliu Hossu, *op. cit.*, p. 166.
2. *Ibidem*, p. 289.

foarte bolnav, era grav slăbit, i se permitea să fie dus la aer în fiecare seară câte douăzeci de minute, ca nu cumva să moară prematur... În celulă ţinea cuvântări foarte apreciate. Unii doreau să-şi aprofundeze cunoştinţele religioase. Cum nu exista creion, a perforat o hârtie de toaletă cu numele patriarhilor Vechiului Testament. Gardianul a găsit hârtia şi zile întregi au fost chestionaţi cine este Avram, Isac, Iacob şi Esau... Ce au voit să le comunice? Unde locuiesc? Ce politică au făcut?"[1]

Între Interne şi închisoarea de la Sighet, Ioan Suciu a trecut şi pe la Jilava, care era pe atunci mai mult o închisoare de tranzit. Este vorba, evident, de vechea închisoare amenajată într-unul din forturile care înconjoară Bucureştiul, fortul nr. 13. Era de fapt o cazemată săpată în pământ şi acoperită apoi cu pământ, ceea ce făcea ca pereţii să fie mereu acoperiţi cu mucegai şi pe ei să se scurgă apa. Se bucura de o tristă celebritate: foame, frig, lipsă de aer, aglomeraţie în zona numită Reduit, lipsă de igienă şi de îngrijiri medicale, la care se adăugau percheziţii de noapte şi bătăi. Probabil că a stat acolo între 3 şi 26 octombrie 1950, dată la care ştim că a ajuns la Sighet.

Despre şederea lui la Jilava, există o mărturie neaşteptată. Ioan Pădurean, un avocat din Blaj, care îl cunoscuse înainte de arestare, a fost pus câteva zile în aceeaşi celulă cu Ioan Suciu. Povesteşte că se ruga mult. „Într-o dimineaţă mi-a spus că s-a rugat pentru Stalin. Eu am sărit din pat şi am zis: «Cum aţi putut face una ca asta, Preasfinţite? Stalin nu e doar îndrăcit, e dracul în persoană! Aţi dat peste cap toată iconomia divină!» El a

1. Ioan Ploscaru, *op. cit.*, p. 135.

început să râdă și mi-a spus: «Dar tu cum vrei să rezolvi problema?»“[1]

Am văzut că în încercarea de a monta un proces a fost dus la Interne și Alexandru Rusu, la 2 ianuarie 1950; a rămas acolo patru luni și 20 de zile. S-a reluat ancheta pe tema valutară, pornită în anul 1948. Securitatea a încercat din nou să-l șantajeze pe episcop, pentru a-l determina să treacă la ortodoxie, însă fără rezultat, astfel încât, la 22 mai 1950, el a fost retrimis la Căldărușani; de acolo, peste câteva zile, întreg grupul de episcopi și preoți a fost dus la închisoarea cu condiții de exterminare de la Sighet. Securitatea nu reușise să înfiripe nici un dosar penal; de pildă la terminarea anchetării lui Alexandru Rusu, celebrul anchetator Gheorghe Enoiu scria: „Probele culese în timpul cercetărilor... nu pot să constituie motive serioase pentru care să se facă un proces public și să fie condamnat exemplar.“

Părăsind „Internele“, merită spuse câteva cuvinte despre ce însemna acel loc. Clădirea avea două subsoluri în care erau închiși cei supuși anchetelor. Domnea o tăcere de mormânt, nimeni nu avea voie să vorbească decât în șoaptă. Chiar și gardienii aveau încălțări de pâslă, ca să nu se audă când vin și să poată intra pe neașteptate. Celor duși la anchetă li se puneau ochelari negri...

Așadar, neputându-le înscena un proces răsunător finalizat cu o condamnare, autoritățile au decis să-i transfere pe episcopi în închisoarea de la Sighet. Acolo și-au

1. Ioan Moldovan, *Flacără pe altarul iubirii. Mărturii despre episcopul Ioan Suciu*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2003, pp. 86–87.

găsit sfârşitul trei dintre ei, iar ceilalţi trei au stat 4 ani, 6 luni şi 11 zile.

*

A existat un specific al persecuţiei împotriva episcopilor şi împotriva preoţilor greco-catolici ajunşi în detenţie. De obicei, un deţinut politic, după ce ajungea în închisoare, ieşea din atenţia poliţiei politice, urmând să-şi execute „pedeapsa", eventual până la moarte. Or episcopii greco-catolici au rămas în continuare în vizorul Securităţii de-a lungul întregii perioade de detenţie, până în ultima zi de viaţă. Acest tip de persecuţie a urmărit două obiective: să-i determine să cedeze, trecând la ortodoxie, pentru a se da o aparenţă de legitimitate „unificării" Bisericii Greco-Catolice cu Biserica Ortodoxă; iar apoi, după ieşirea de la Sighet, să le blocheze orice influenţă asupra Bisericii care îşi continua activitatea în clandestinitate.

Memoriile episcopului Hossu amintesc mai multe încercări în acest sens: deja în 14 septembrie 1950 el a fost chemat în biroul directorului închisorii, unde se aflau un căpitan şi un civil. Căpitanul a spus că guvernul doreşte să ştie ce zice el acum: ar putea să iasă ca episcop, cu condiţia să lase la o parte legătura cu papa şi să se întoarcă la poporul credincios care-l aşteaptă. Episcopul i-a dat acelaşi răspuns pe care-l dăduse şi ministrului Cultelor, adăugând că întoarcerea lui „ca un netrebnic" în mijlocul poporului n-ar folosi nimănui. Însă directorul închisorii, care ştia ce condiţii oferă, repeta mereu: „Se va răzgândi!" Căpitanul a revenit la mijlocul lui octombrie, cu acelaşi „succes". De astfel de tentative a avut parte episcopul Iuliu Hossu până la sfârşitul vieţii.

Nici ceilalți n-au fost cruțați. Preotul Eugen Popa dă mărturie:

„Tuturor episcopilor, dar și preoților, li s-a promis libertatea în schimbul trecerii la ortodoxie. Voi exemplifica cu un episod petrecut la Sighet. Într-una din zile, un căpitan de Securitate a intrat în celula noastră și a făcut aceeași propunere ca cea făcută la mănăstirea Neamț de actualul Patriarh Teoctist. Aceasta se petrecea nu la mult timp de la ajungerea noastră la Sighet. Căpitanul a plecat nemulțumit. După aceasta a venit Vasile Ciolpan, directorul închisorii din Sighet, un om cu patru clase, mare comunist, și ne-a zis: «M-ați făcut de rușine!» Pedeapsa a fost că l-au luat pe servul lui Dumnezeu Tit Liviu Chinezu și l-au izolat pentru două săptămâni. Oricine ar fi acceptat trecerea la ortodoxie ar fi fost eliberat imediat."

Până și în ajunul plecării de la Sighet, în toamna lui 1954, încercările de a-i face să cedeze n-au contenit: „Directorul trecea mai des prin cameră, nu numai la raport, intra în vorbă; Cori i-a pomenit odată: «Pentru ce mai suntem ținuți aici?»; dânsul a arătat, râzând, spre noi, episcopii, ca și cum ar zice că de noi depinde; în fața fraților mi-a spus: «Ai fost îmbiat să ieși»; eu i-am răspuns: «Cu prețul credinței, nu»; el surâdea mai departe."[1]

La fel avea să fie și mai apoi, în toate etapele de domiciliu obligatoriu. E limpede că episcopii ar fi putut scăpa oricând, dacă ar fi acceptat marele compromis.

*

Deja transportul de la Căldărușani (în apropiere de București) până la Sighet a fost groaznic. Nu li s-a spus

1. Iuliu Hossu, *op. cit.*, p. 347.

unde îi duc. Li s-au dat alimente pentru două zile şi au fost suiţi în două dube, la 24 mai 1950, în toiul nopţii. Dubele nu aveau altă aerisire decât o ferestruică deasupra scaunului şoferului. După jocul de lumini şi întuneric încercau să deducă pe unde se află. Au ajuns la Sighet în seara zilei următoare, zdrobiţi de oboseală şi de căldură, sufocaţi de aerul infestat cu motorină. Când au intrat, era acolo un şir de gardieni în uniforme albastre... Când i-au văzut pe episcopi coborând din maşini, au spus către paznicii care îi aduseseră: „Băgăm bivolii la grajd!" Aceasta a fost de bun venit. Era 25 mai 1950.

Închisoarea de la Sighet avea specificul ei: era o închisoare de exterminare. Deţinuţii erau ţinuţi într-un asemenea secret, încât la 24 decembrie 1954, când a venit ordinul de eliberare, nici măcar şeful Direcţiei a III-a a Securităţii, Pavel Aranici, nu reuşea să identifice locul detenţiei episcopilor. Era o înfometare „ştiinţifică": regimul alimentar era calculat cu mare grijă, ca deţinutul să nu moară imediat, ci să fie slăbit treptat prin înfometare. Pe lângă faptul că alimentele erau puţine, se şi stricau din cauza proastei gospodăriri, ori se fura din ele. Îngrijirea medicală era inexistentă: exista un aşa-numit doctor Lungu, care n-a consultat niciodată vreun deţinut, n-a tratat niciodată un bolnav, îi lăsa pur şi simplu să moară, zicând: „Să lăsăm natura să lucreze." Sanitarul le dădea uneori, cum îl tăia capul, câte ceva: o aspirină sau picături de valeriană. Era aceeaşi promiscuitate şi umilire a demnităţii umane din toate închisorile comuniste: tinetele pentru nevoi fiziologice care se aflau în celule; frigul; muncile istovitoare şi umilitoare; percheziţiile noaptea; pedepsele cu carceră sau cu bătaia; izolarea deţinuţilor grav bolnavi pentru a-i lăsa să moară singuri, aşa încât

codeținuții să nu știe că au murit, pentru a se păstra „secretul". Până și ancheta internă a Securității din anul 1955, când, după moartea lui Stalin, penitenciarul, care își atinsese scopul, redevenise o închisoare „obișnuită", a dezvăluit procedurile criminale aplicate deținuților din închisoarea Sighet. După cum se știe, acolo au murit personalități importante ale vieții politice și culturale românești, precum Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu, Dinu Brătianu, Alexandru Tătărescu, Radu Portocală, Ion Pelivan, Constantin Argetoianu și mulți alții...

Ajunși noaptea, episcopii mai în vârstă (Valeriu Traian, Ioan Bălan, Alexandru și Iuliu) au fost duși într-o celulă goală, unde s-au culcat, frânți de oboseală. A doua zi dimineață au hotărât să se împărtășească din cuminecătura pe care o luaseră cu ei de la Căldărușani, într-o cutiuță de argint aurit. Se temeau s-o mai păstreze, ca nu cumva să fie găsită la percheziții și profanată.

Iar li s-a spus să-și facă bagajul, au trecut printr-o percheziție și au fost îmbrăcați în zeghe. Apoi au fost duși în celula 48, unde erau deja câțiva preoți. Au fost coborâți apoi în beci ca să aleagă din gunoi niște cartofi încă utilizabili.

Au urmat și alte treburi, mult mai istovitoare: pompatul apei în întreaga închisoare, pentru care trebuiau să împingă câte doi, apoi câte patru la o roată ce mergea foarte greu, tăiatul lemnelor cu joagărul și crăpatul lor, apoi, în celulă, alesul fasolei și al legumelor etc. Era o încântare pentru milițieni să-i pună la desfundat closetele.

„Toate sărbătorile de peste an le prăznuiam în adâncul sufletului și cum se putea, împreună, în sfântă reculegere; temnițerii se îngrijeau să fim legați în muncă tot

timpul, şi în Dumineci şi Sărbători, căutând anume să ne umilească; aşa ne-au pus într-o Duminecă să alegem aşchiuţe din gunoi şi să le punem la uscat la soare; altădată fraţii, Dumineca, puşi să curăţească şi să desfunde cloaca, Dumineca în timpul [destinat] liturghiei. Unii, cum am mai spus, se purtau de tot neomeneşte. Fiecare [dintre noi] putea să aducă Domnului jertfa sa în adâncul sufletului, unde nu putea pătrunde tiranul: «Nu vă temeţi, răsuna mereu cuvântul Domnului, de cei ce pot ucide trupul şi mai mult nu pot face nimic.»"[1]

Până la urmă, după ce au fost mutaţi dintr-o parte într-alta, episcopii s-au întâlnit cu toţii în aceeaşi celulă, nr. 44: „o celulă spre nord, unde nu pătrundeau razele soarelui decât la echinocţiu, în decurs de vreo săptămână, în lăţime de vreo 5 centimetri, în dreptul ferestrei din dreapta, pe perete: atât în decursul anului; aşa ani de-a rândul... Mărimea celulei, 5,50 m × 5,60 m... Aceasta a fost reşedinţa episcopatului Bisericii noastre Române Unite cu Roma, începând cu 13 Februarie 1952. Cinci episcopi eparhioţi, doi episcopi auxiliari, P.S. Chinezu şi P.S. Chertes, consacraţi episcopi după toate rânduielile canonice în lagărul de la Căldăruşani, cum am mai pomenit..."[2] Se mai afla acolo şi canonicul Coriolan Tămâian, deoarece Securitatea bănuia că fusese şi el consacrat episcop, ceea ce era fals.

Se rugau împreună: la început stând în picioare în dreptul paturilor, dar li s-a interzis; apoi stând în tăcere cu faţa la perete; nici aşa nu i-au lăsat; în final şedeau reculeşi pe paturi, în tăcere sau cel mult şoptind. „Ne-a

1. Iuliu Hossu, *op. cit.*, pp. 277–278.
2. *Ibidem*, pp. 286–287.

lipsit sfânta liturghie, cu sfânta împărtășanie; ne-a rămas sfânta spovedanie, pe care o făceam săptămânal, și unii chiar mai des, cu împărtășania spirituală, străduindu-ne să rămânem strâns uniți cu Domnul Isus, știindu-L împreună cu noi."[1]

Rația zilnică de hrană era de 250 g de pâine, adesea înlocuită de mămăligă, dimineața ceai, mai bine zis câteva bucățele de măr uscat puse în apă caldă, înlocuit apoi cu terci din făină de porumb măcinat cu cotor cu tot. La prânz era o gamelă de arpacaș, fiertură groasă de orz: „Pentru aceea, am spus zâmbind și între frați că am încheiat pact de neagresiune cu stomacul; eu îi dau ce primesc, pregătind în gură cât se poate de bine, iar el își împlinea credincios datoria fiziologică."[2]

Aceia dintre episcopii și preoții greco-catolici care au trăit să povestească cum a fost viața lor la Sighet accentuează unitatea în credință, în rugăciune, în rezistență. Trăirea în credință nu însemna o simplă resemnare în fața suferințelor pe care le aveau de îndurat, ci mai degrabă o anume bucurie de a se întâlni cu Cristos în pătimirea lui. De aceea nu aveau resentimente față de cei care îi chinuiau.

E impresionantă și manifestarea iubirii frățești în cele mai mărunte gesturi: unica roșie proaspătă primită clandestin și împărțită felii, coaja de săpun parfumat menită să mai acopere miasmele din celulă – ascunsă cu grijă, dată cu împrumut și în final lăsată ca moștenire, lingura cu mâncare oferită celuilalt din extrem de precarul „tain":

„Cu greu i s-a aprobat iubitului frate Valeriu regim de lapte, dar rar primea; până atunci n-am mai văzut lapte

1. *Ibidem*, p. 237.
2. *Ibidem*, p. 239.

de când am venit de la Căldăruşani; m-a îmbiat să gust şi eu; ca să nu-l supăr, am luat cu lingura o dată; i-am mulţumit fratelui; am văzut şi eu ce gust are laptele; mai dulce dragostea fratelui decât laptele, aceea m-a îmbucurat şi m-a mişcat."[1]

„Sărbătoream aniversările fiecăruia dintre fraţi, dându-ne îmbrăţişarea în dragoste frăţească şi bucurându-ne împreună întru Domnul, *bucuria celor fără bucurii.*"[2]

*

Tot acest regim le-a pus sănătatea la grea încercare. Cel mai în vârstă dintre ei, Valeriu Traian Frenţiu, ajuns la Sighet la 75 de ani, era deja bolnav de inimă. Câtă vreme a putut, a ieşit la muncă – la plivit iarba din curte, la ţinut lemnele pe capră, la măturat, suportând multe grosolănii de la miliţieni. Starea i s-a agravat din ziua de Florii, 12 aprilie, a anului 1952. Atunci a venit un ofiţer din Bucureşti, a intrat în celulă şi l-a întrebat furios pe episcopul Frenţiu: „Bătrân nemernic, pe cine ai consacrat de episcop?" Episcopul s-a făcut palid, apoi roşu, dar nu a scos un cuvânt. De a doua zi dimineaţă, a început să i se facă tot mai rău, picioarele i se umflau tot mai mult, cu greu mai putea să se dea jos din pat, adesea nu putea să doarmă; nu se plângea însă niciodată. Colegii de celulă făceau tot posibilul ca gardienii să nu-i observe starea, fiindcă l-ar fi scos din celulă să moară singur. Episcopul Hossu aminteşte de ultimele lui clipe:

„Vineri dimineaţă (11 iulie)... a făcut sfânta mărturisire, pe care am ascultat-o îngenuncheat lângă pat, pentru a

---

1. *Ibidem*, p. 277.
2. *Ibidem*, p. 299.

o putea face fără sforțare; după aceea s-a odihnit liniștit...; noi am rămas în potolită reculegere, fiecare în sufletul său cu o rugăciune pentru scumpul nostru frate. La amiază i s-a luat la ușă mâncarea, pe care nu a mâncat-o, ci poate ceva din ce a primit fratele Ionel, și câteva pătrățele de mămăligă cu puțină marmeladă. Sta liniștit pe pat; Cori se interesa mereu dacă are lipsă de ceva; eu eram acolo, pe patul meu, la picioarele dânsului, iar Ionel în patul de alături, paralel cu al fratelui Valeriu, despărțit de trecerea printre paturi; toți concentrați, cu sufletul la dânsul. Directorul era absent din institut și așa s-a scăpat mai ușor de izolarea temută de noi. ... De la un timp, *între cinci și șase*, a început să respire mai adânc, și iarăși mai potolit, apoi iarăși mai adânc; nu după mult timp, a început să respire liniștit, dar cadențat, ritmic regulat, tot mai scurt, tot mai scurt, ritmic regulat, ca pâlpâirile unei lumânări spre terminate; atunci am observat că aceasta este stingerea; m-am întors spre frați și ne-am așezat cu toții în genunchi, în rugăciune, pentru cel ce se stingea; m-am uitat de-aproape, îngenuncheat lângă pat, la fața liniștită; respirația cadențată, tot mai încet, apoi o respirație adâncă, însoțită de un sunet ca de oftat, și apoi, după câteva pâlpâiri, *respirația a încetat*."[1]

Abia după ce colegii de celulă au rostit toate rugăciunile pentru răposați, l-au anunțat pe sergentul de serviciu, care la rându-i i-a anunțat pe ofițer și pe sanitar. Aceștia au dispus să fie transportat în pătură într-o celulă goală. De acolo frații nu l-au mai văzut. După cele aflate mai târziu, se pare că a fost înmormântat în aceeași noapte, fără sicriu, în cimitirul orașului; în documentele

1. *Ibidem*, p. 304.

de atunci se spune că mormântul a fost „mascat ca să nu poată fi identificat", conform secretomaniei penitenciarului de la Sighet.

Calvarul lui Ioan Suciu a fost mai sinuos. Am văzut cum a fost cel dintâi dus de la Căldăruşani la Interne (10 mai 1950) pentru încercarea, eşuată de altfel, de înscenare a unui proces. De acolo la Jilava, apoi cu trenul personal de la Bucureşti la Satu Mare şi de acolo cu un camion deschis până la Sighet, unde ajunge la 26 octombrie.

La început se ştie că s-a aflat într-o celulă împreună cu alţi deţinuţi, printre care Ioan Ploscaru, de la care aflăm amănunte:

„Era bolnav. Suferea din tinereţe de colită de fermentaţie... Alimentele, puţine şi neindicate pentru colită, îi distrugeau lent sănătatea. Suporta foarte puţine alimente. Acestea erau cartofii, coaja de pâine şi arpacaşul, pe care îl spăla în apă înainte de a-l mânca... De multe ori stătea zile întregi pe pat fără să mănânce, ca să i se vindece intestinele prin repaos alimentar."[1] În 2 februarie 1951, au intrat câţiva miliţieni în celulă şi i-au pus pe toţi să se dezbrace până la piele. Celula era extrem de rece: era o fostă magazie foarte mare, iar lemnele puţine n-o puteau încălzi. Când au plecat miliţienii, după vreo oră, el abia s-a putut sui în pat.

„Spre primăvară, când zilele erau însorite, îndrăznea şi dânsul să iasă la aer... Ordinul repetat mereu: «Capul jos, mâinile la spate» în timp ce ne mişcam, el nu-l putea respecta şi a cerut voie să stea lângă zid fără să se mişte...

1. Ioan Ploscaru, *op. cit.*, p. 136.

După ce s-a terminat plimbarea, m-am dus să-l iau de braț ca să-l ajut să urce treptele. El avea în mână o rămurea dintr-un prun, care atunci înflorea. Se uita la cele trei flori și la restul bobocilor. Ca o presimțire a apropiatului sfârșit, mi-a spus: «Uite așa a fost și viața mea, câteva flori și mulți boboci...»"[1]

În mai 1951, starea lui de sănătate s-a înrăutățit. Când doctorul a intrat în celulă, colegii i-au cerut să-l ajute. Doctorul s-a mulțumit să zâmbească ironic. Știa regula: nu murea nimeni în celulă, ci era dus la izolare. După o oră, au venit să-l ia, chipurile, la spital. Toți știau ce înseamnă asta. A fost dus într-o celulă cu un etaj mai jos, unde era singur; nu i s-a mai dat de mâncare decât, din când în când, niște griș fiert în apă. Culmea, acest regim i-a făcut bine, pe cât se putea, așa că a fost scos de acolo și mutat într-o celulă cu un alt bolnav, profesorul Neda de la Blaj, care toată ziua tușea și scuipa sânge...

În sfârșit, după ce și-a mai revenit puțin, la 13 februarie 1952, Ioan Suciu a fost mutat în celula 44, unde s-a reîntâlnit cu confrații săi episcopi, spre marea emoție și bucurie a tuturor.

Colegii de celulă au observat că era așa de slăbit după înfometarea sistematică la care fusese supus, încât organismul nu mai primea hrana. Nu mai putea merge decât sprijinit sau purtat pe brațe, dar „era cu sufletul înălțat și vioi; sufletul limpede și treaz.... Fratele nostru scump era liniștit, mângâiat, nici un cuvânt de lamentare, dimpotrivă, era senin și zâmbitor, dureri nu avea, dar puterile se topeau".

---

1. *Ibidem*, pp. 139, 141.

Aşa a început anul 1953. În februarie a căzut la pat; nu mai putea fi nici măcar dus la plimbare afară; colegii se străduiau să-l facă să mănânce câte ceva, dar nu putea înghiţi mai nimic. La un moment dat, a dorit puţină supă de chimen; cu mare greutate a primit-o. Odată a cerut un măr, dar nu i s-a dat; mai mult, directorul Vasile Ciolpan a intrat în celulă mâncând el un măr, iar odată a şi zis că ce rost are să-i mai aprobe – să se hotărască: ori cu viii, ori cu morţii.

„Era liniştit, de dureri nu s-a tânguit nici un cuvânt, decât că picioarele pe încetul au ajuns paralizate...; îl îngrijea de-aproape şi părintele Chinezu cu toată dragostea, ca un înger păzitor ... noaptea, multă vreme şedea lângă dânsul pe pat, pe întunerec; nevăzându-l, îl chema, iar Titu răspundea: «Aici sunt, dragă, lângă tine»... Într-o vreme a cerut să i se rostească încet la pat scurte rugăciuni, cum ar fi: «Inimă preasfântă a lui Isus, mântuieşte-ne pe noi», «Inimă neprihănită a Mariei, roagă-te pentru noi», şi altele asemenea, obişnuite: «Crucii Tale ne închinăm, Hristoase, şi sfântă Învierea ta o lăudăm şi o mărim»; dânsul ascultând medita, şi îi era mai uşor... Fratele Titu îi era şi duhovnic, adică la dânsul obişnuia să se mărturisească încă de la Căldăruşani. Acum, tot aşa; de când eram împreună, o făcea în toată săptămâna şi mai des. Fără alimentaţie şi fără odihnă, se stingea pe încetul... Aşa a dus-o cinci luni grele... cu o seninătate şi linişte de admirat..."

În noaptea de 27 Iunie 1953, s-a făcut o percheziţie în celulă, dar pe el l-au lăsat în pace, pentru că a spus că nu se poate ridica, fiindcă e slăbit. În celulă ori mergea lumina toată noaptea, de nu puteau dormi, ori era întuneric beznă. În noaptea aceea era întuneric.

„Fratele Ionel l-a chemat pe Titu la sine, să șadă pe pat lângă el; nu peste mult, părintele Titu ne-a anunțat că P.S. Ionel e pe sfârșite: «A intrat în agonie.» Ne-am ridicat și am mers în jurul patului...; i-am pipăit pulsul și le-am spus fraților că pulsul mai bate, foarte slab și încet de tot, dar pulsul era; țineam mereu mâna pe puls, până a încetat de a mai bate... Fratele nostru scump a trecut liniștit la veșnicie, ascultând fericit și el invitarea Domnului Isus: «Slugă bună și credincioasă, intră întru bucuria Domnului tău.»“[1]

Era prea întuneric ca să-l pregătească spre a fi luat; după ce s-au rugat, s-au odihnit până în zori. Înainte de ora 5, când se suna deșteptarea, au spus ultimele rugăciuni, i-au dat dezlegarea și sărutarea de pe urmă și au anunțat decesul. Au venit politrucul și sanitarul: conduși de aceștia, colegii l-au purtat pe o pătură până într-o celulă goală. L-au sărutat pe frunte și au fost nevoiți să-l lase acolo... Avea 47 de ani. Nici lui nu i se cunoaște mormântul: se știe doar că, de la jumătatea anului 1952 cei care mureau la închisoarea din Sighet erau înmormântați, tot anonim, în cimitirul spitalului, din afara orașului, zis și „cimitirul săracilor“.

*

La începutul șederii la Sighet, Tit Liviu Chinezu, fiind mai tânăr, încerca să-și ajute colegii la treburile mai grele, dar n-a putut-o face multă vreme:

„Dânșii purtau și tinetele de două ori pe zi: Chertes înainte, Cori în mijloc, ținând de urechile ambelor tinete, și Titu în urmă. De la o vreme, Titu așa a slăbit încât nu

1. Iuliu Hossu, *op. cit.*, pp. 321–324 *passim*.

mai putea ieşi cu tinetele; astfel am ajuns eu al treilea... înlocuind pe iubitul frate Titu Liviu; bun de ajutor tuturor, priceput în ale cusutului, Titu încoace, Titu încolo şi tot aşa, Liviu totdeauna gata de a face bucuros ce i se cerea, cusutul şi petecitul unde trebuia."[1]

Numai că din cauza condiţiilor s-a îmbolnăvit de inimă, iar mai apoi de tuberculoză; pe zi ce trece boala se agrava: era liniştit şi senin, blând şi bun cu toţi, însă puterile îl părăseau. De tratament medical nici vorbă.

La un moment dat Securitatea a aflat că fusese consacrat episcop la Căldăruşani: în 1951 a intrat în celula 48 un inspector de la Bucureşti şi, uitându-se la Tit Liviu Chinezu, l-a întrebat deodată dacă nu cumva e episcop. El a răspuns: „Da, sunt; nu e nici o ruşine să fii episcop." După acest incident, Ioan Ploscaru povesteşte: „Într-o zi, scos la aer, am trecut pe lângă fereastra celulei cu numărul 8, aflată la parter. Acolo era întemniţat episcopul Liviu Chinezu. Şi el a fost izolat de ceilalţi. Ridicându-se în dreptul ferestrei mi-a şoptit că am fost izolaţi fiind bănuiţi că am fost consacraţi episcopi."[2]

Tit Liviu Chinezu a mai trăit să vadă plecarea celorlalţi trei episcopi supravieţuitori ai Sighetului. Episcopul Hossu povesteşte:

„În dimineaţa zilei de 4 Ianuarie 1955, cam pe la ora 4.00, înainte de a suna pentru deşteptare, care era la ora 5.00, a intrat în celulă locotenentul care venise de la Bucureşti încă în vară şi a trecut de mai multe ori pe la noi, cum am arătat, şi surâzând a spus că cei trei episcopi, şi ne-a numit pe nume, să ne adunăm tot ce avem propriu, lingerie etc., şi să mergem cu dânsul; mare emoţie a tuturor;

---

1. *Ibidem*, p. 317.
2. Ioan Ploscaru, *op. cit.*, p. 184.

... primind voie de la locotenent, am dat caldă îmbrățișare scumpilor frați care rămâneau mai departe în celula 44 de neuitată pomenire, cu nădejdea că nu după mult timp ne vor urma; ne-am dat frățeasca sărutare întru Domnul, cu îmbărbătarea pentru zile mai bune; ne-a durut inima, mai ales pentru că îl lăsam pe scumpul frate Titu greu bolnav; l-am îmbrățișat din nou cu multă căldură; dânsul surâdea blând, cu bucuria că vede începutul revărsării zorilor libertății. Cum am aflat de la Cori și Chertes mai târziu, numai după 10 zile de la plecarea noastră, scumpul frate Titu Liviu Chinezu, consacrat episcop de la Căldărușani, a trecut la veșnicie, ascultând și el fericitoarea chemare a Domnului: «Intră întru bucuria Domnului tău, slugă bună și credincioasă.» ... L-au scos din mijlocul celor doi frați care îl îngrijeau și l-au dus în altă celulă, să moară așa, singur; ne-a spus Cori că ... l-a prins de mână și nu voia să-l lase, șoptind: «Nu mă lăsați!» Cu scumpul frate, sunt patru episcopi trecuți la veșnicie din celula 44, doi morți acolo, Frențiu și Suciu, doi scoși pe moarte, Durcovici și Chinezu."[1]

Preotul Coriolan Tămâian, „Cori", a povestit într-o mărturie dată preotului Anton Moisin cele întâmplate după plecarea celor trei episcopi: din 12 ianuarie 1955, Tit Liviu Chinezu s-a simțit foarte rău, nu mai vorbea, nu mai mânca. Colegii încercau să-l acopere, ca să nu observe gardianul și să-l ia de acolo ca să moară singur. N-au reușit s-o facă multă vreme: a fost luat și dus într-o celulă de o singură persoană, celula 62, sub pretext că-l duc la spital. A murit câteva ore mai târziu, pe 15 ianuarie 1955. Avea 51 de ani.

---

1. Iuliu Hossu, *op. cit.*, pp. 350–351.

Pentru cele petrecute în acea celulă, există o preţioasă mărturie dată, după 1990, de arhiepiscopul romano-catolic Adalbert Boroş. Acesta împreună cu viitorul cardinal Alexandru Todea alcătuiau „echipa de măturători" a închisorii. Trecând pe lângă celula 62, au avut posibilitatea şi curajul să intre înăuntru şi i-au dat muribundului dezlegarea finală cu o cruciuliţă pe care Adalbert Boroş reuşise s-o păstreze:

„No şi atunci am curăţit casa [închisoarea Sighet] şi de fapt Todea a intrat la bolnavul. Chinezu a observat, a deschis ochii, a zâmbit şi a sărutat crucea asta şi a primit absoluţiune şi a doua zi a murit.

Rep.: Şi de unde aţi ştiut că se află acolo?

Adalbert Boroş: Gardianul a spus... au fost buni gardienii, mai ales unul din Oradea, unul mic, şi spunea că este în ultima cameră, unde noaptea se vede-n orice seară că este lumină... Când nu mai este lumină, atuncea a murit. Şi noi totdeauna... din geamul... ne-am uitat dacă mai este lumină şi a doua zi n-a mai fost lumină şi gardianul spunea că a murit noaptea."[1]

Ca şi pentru ceilalţi doi episcopi greco-catolici morţi la Sighet, nu s-au întocmit acte de deces, iar înmormântarea s-a făcut noaptea, în mare taină. Episcopul Chinezu a fost înmormântat tot în „cimitirul săracilor", fără vreun semn distinctiv.

În cursul anului 1955, comandantul închisorii a fost tras la răspundere pentru neîndeplinirea formalităţilor legale. Iată câteva fragmente din declaraţia sa, în ortografia originală:

1. Arhiva Ghika de la ARCB, Fondul audio Aurora Sasu, înregistrarea Episcopului Boroş Adalbert: 41.03 minute.

„...pe data de 5–6 mai 1950 a început să sosească Dube cu deținuț odată cu deținuț a venit și fostu ministru Jianu Marin înpreună cu fostu colonel Baciu Ion, care a stat vreo 2 zile aici în localitate..., la una din dube a venit un deținut deja mort și unu nebun, pe cel mort a dat ordin ca să viie căruța de la spital și a fost dus la spital pentru a fi îngropat, și a spus că să se facă un proces verbal de constatarea morți și să semneze 2 medici dar să se păstreze secretu.

Întrebând că pe viitor cum să procedez, mi sa spus că tot la fel să se facă proces verbal și să semneze 2 medici dar să se păstreze secretu a mai spus că înpreună cu comandantu Securități din oraș să căutăm un loc pentru ai putea înmormânta dar în timpu nopți și să nu anunțăm necăieri moartea lor... cu fostu căpitan de Securitate și comandant al Securități județene din Sighet Mureșan Alexandru unde am stabilit unde trebuie sa fie în mormântați, în anul 1950-51 și 52, până întrun timp în cimitiru orașului, datorită faptului că la orce oră din noapte mai circula oameni am intervenit din nou pe lângă comandantu securități din oraș pentru a stabili un nou loc mai ascuns și după câteva zile de la intervenția mea... mia indicat locul unde trebuie să-i transport pe cei morți, adică în cimitiru spitalului, care este în afară de oraș.

Faptu că noi nam făcut nici un act de deces ci numai proces verbal, este că așa ni sa dat ordine verbale de către fostu ministru Jianu și de fostu Colonel Baciu Ion, constituind pentru noi o sarcină de partid și de stat și mai mult un secret de stat...

Pentru noi dacă ar fi fost ordinu ca să le facem acte de deces nar fi constituit niciodată o greutate, ci din contra o ușurinta prin faptu că nar fi trebuit să facem groapă

noaptea și nici nu lam fi înmormântat noaptea ci am fi lucrat ziua și fără leacă de teamă din partea nimănui, dar fiind dat ordinu că este secret și că noi trebuie să aplicăm dictatura proletariatului așa cum nea învățat partidu, noi am aplicat acest lucru cu cel mai mare secret..."[1]

Cei trei episcopi rămași în viață la Sighet erau cei mai în vârstă. Și ei au avut mult de suferit, intrând deja cu sănătatea slăbită, încât e de mirare că au supraviețuit condițiilor îngrozitoare și lipsei oricărei îngrijiri medicale.

Iată ce ne mai istorisește episcopul Hossu:

„P.S. Ioan Bălan suferea de stomac, nu putea suporta fasolea, nici varza; în acest chip, din ce biata se primea, nu putea să se nutrească; încolo, era tare și vânjos din făptură, cum se spune, dar slăbea mereu... Fratele Ioan ... a cerut de multe ori directorului să i se cumpere din ce biata aveau la dânșii o centură pentru hernia de care suferea, bilaterală; nu i s-a împlinit cererea mult repetată. I s-a rupt cercul și, în cealaltă celulă, o tot repara iubitul frate Vezoc. Aici o repara cum putea fratele Titu; sfoară nu era; atunci se scotea din pătura, pledul propriu, sfoara de urzeală, se împletea și cu aceea lega centura frântă; în această stare, la vârsta fratelui Ioan, cam 73 de ani pe atunci, spărgea butuci în curtea temniței și făcea toate lucrările așa-zise «voluntare», impuse."[2]

---

1. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, Volum editat de M. Berindei, D. Dobrincu, A. Goșu, *Istoria comunismului din România. Documente – Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej [1945–1965]*, Editura Humanitas, București, 2009, pp. 508–510.

2. Iuliu Hossu, *op. cit.*, pp. 316–317.

„Odată ne-au dus pe toți cei din cameră la curățatul closetelor; ne-au înfundat în cele două W.C.-uri din capetele coridorului; nici nu încăpeam bine cu toții, dar voiau să ne umilească; așa a stat și a curățat întreg episcopatul și auxiliarii în cele două W.C.-uri; când era să ieșim, au împins înapoi pe P.S. Bălan să steie să mai curețe și singur; [milițianul] îi purta ciudă încă de la tăiatul lemnelor, părându-i-se că s-a uitat urât la dânsul; n-a fost adevărat, nu s-a uitat urât, căci blândul frate episcop nu avea această datină; dar lui i s-a năzărit așa, întrucât [episcopul] purta ochelari cu sticlă foarte groasă; fiind operat la ochi, suplineau lentila ochiului; l-a îmbrâncit și l-a pus să mai frece, absolut fără nici o vină; când s-a întâmplat acea năzărire, după urcarea noastră la etaj a venit milițianul și l-a înjurat și l-a ocărât în toată forma, făcându-l porc bătrân; ne durea inima văzând ce făcea cu scumpul nostru frate; de atunci era pornit împotriva fratelui Ioan, defel fără nici o vină.“[1]

*

„Preasfințitul Alexandru Rusu suferea de cord, încă de acasă, și cu stomacul, dar a rezistat bine; s-ar fi mirat prof. Hațieganu Iuliu, care l-a examinat la clinica din Cluj și mi-a spus că starea sa este gravă: «Dacă se întâmplă ceva de pe o zi pe alta, nu-i mirare, dar poate să o ducă peste tot, nu putem ști»; și iată, cu ajutorul Domnului a dus-o bine, totdeauna cu moralul înălțat și bine dispus. Nu-i pria mămăliga; cerea mereu regim de pâine în loc de mămăligă; era purtat de director cu vorba că va cere de la București aprobare; până la o vreme tot amânase

1. *Ibidem*, p. 292.

şi în urmă i-a răspuns la o nouă cerere: «Dar mănâncă mămăligă, că din aceea ai ieşit»; cu asta s-a terminat cu aşteptarea. Cu toate acestea, s-a ținut bine până la sfârşit; topit şi dânsul la corp, ceea ce era firesc, dar s-a menţinut în puteri...

Mare maestru în ale cusutului era fratele Alexandru, care nu scotea din atelierul său lucru făcut de mântuială; a avut un sveter pe care a pus numărate 28 de petece; spuneam glumind că era în feliul său o Penelopă.

Eu am început încă de la Dragoslavele, cum am arătat, cu cusutul ghetelor şi am reuşit; am continuat la Căldăruşani, şi-i arătam fratelui Alexandru ce progres am făcut; nu numai cusut, ci cusut frumos, se mira şi dânsul; am constatat că aş putea fi calificat de ucenic înaintat.

La Sighet necazul că nu era ac şi aţă; se primea rar şi pe scurtă vreme, câteva ore, câteodată, aşa, la întâmplare... apoi aşteptare vreo lună, două până dădea din nou cu ţârâita. Aşa treceau zilele vieţii în temniţă, rămânând pe plan sufletesc seninul luminii harului Domnului; ne bucuram de un singur ac care a rămas bine ascuns şi păstrat la fratele Alexandru, cu care mai coseam pe ascuns, să nu fim văzuţi de la vizeta din uşă; dar s-a rătăcit şi acela, mare pierdere. Fratele Alexandru, cu mare răbdare şi deosebită măiestrie a făurit singur un ac, reuşind cu mare greu să-i facă urechea; acesta s-a numit «argintul», cu acesta s-a ajutorat lumea noastră restrânsă."[1]

„La o percheziţie, o mică lamă de tinichea ascuţită şi folosită pentru a tăia carnea au aflat la fratele Alexandru... de astădată, fiind de faţă politrucul, s-a înfuriat; lama era mai lungă decât bucăţelele de mai înainte, era

1. *Ibidem*, pp. 316, 318.

așa numitul «paloș», moștenit de la părintele canonic Folea, care a ieșit ca pensionar și l-a lăsat Preasfințitului Alexandru, care l-a ținut bine ascuns și l-a salvat la multe percheziții; acum însă s-a întâmplat necazul; trecusem cu toții cu bine peste percheziție și eram așezați cu toții în colțul camerei; deodată, un milițian, căutând în paltoanele care erau aruncate în mijlocul camerei, află în tivitura unui palton «palosul»; îl probă politrucului, care exclamă cât este de mare: «Cu acesta poți omorî un om»; o bucată de tinichea cam de 10 cm. «A cui este paltonul?», întreabă răstit; iubitul frate Alexandru răspunde: «Este al meu.» «Ia-l și du-l *la neagra*, depune tot»: a fost dezbrăcat și lăsat fără bocanci, numai în cămașă și indispensabile; toamna târziu, desculț pe beton sau scândură, nu-mi aduc aminte, dar era frig de toamnă târzie... a fost ținut dezbrăcat 3-4 ore, dacă nu mai mult; când s-a reîntors, a fost ca înghețat, a fost îmbrățișat cu drag și apoi așezat îndată lungit pe pat; au început părintele Cori și părintele Chertes să-l fricționeze bine și, acoperit bine, s-a odihnit; ne-am temut nu cumva să se îmbolnăvească de pulmonie; cu ajutorul Domnului, a scăpat cu bine...“[1]

La un moment dat și Iuliu Hossu s-a îmbolnăvit. Până atunci nu fusese niciodată cu adevărat bolnav, în afară de scurte răceli, nevralgii etc. Și la Sighet, de la tăiat de lemne, i se mai întâmpla să ducă o gripă pe picioare. Dar spre sfârșit, l-a doborât o slăbire a puterilor de nu mai putea nici să mănânce. E adevărat că la închisoare

1. *Ibidem*, pp. 336–337.

a ajuns să-şi piardă toţi dinţii, pentru că de un tratament stomatologic nu putea fi vorba. I se întâmplase la Cluj să se molipsească de gripă de la câte cineva venit în audienţă: ascultând de doctor, stătea în pat și nu lăsa pe nimeni să intre, ca să nu se molipsească la rându-i. Lua niște prafuri simple, asculta glumele doctorului, care la nerăbdarea lui îi zicea : „Preasfinţite, dacă eu aș putea vindeca gripa în două zile, atunci l-ar da jos pe Matiaş de pe cal (în piaţa Unirii) şi m-ar așeza pe mine călare", și își revenea neaşteptat de repede. Acum însă nici vorbă de medicamente, de binefăcătoarea supă de chimen cu care se dresese de atâtea ori. Îşi amintește: „Vedeam cum în dragostea lor fraţii erau îngrijorați de situația mea, dânșii stăruiau să stau la pat; nu mă puteam hotărî la aceasta; cu greu mă îmbrăcam și stăteam lungit pe pat, așa mă simţeam mai bine; am ajuns foarte slăbit în puteri, așa că chemam pe părintele Chertes... să mă acopere; ţineam picioarele lungite lângolaltă, să nu apese unul peste celălalt, cauzându-mi durere în amândouă, aşa erau de slăbite; puteai simţi oasele descoperite de mușchi și carne până sus, şi toate coastele și spinarea.

Nemaiputând ieși cu tinetele în această stare, când de abia puteam face câţiva pași, legănându-mă şi cu teama de a cădea, pierzându-mi echilibrul, a intrat la purtatul tinetelor, ca al treilea în locul meu, iubitul frate Alexandru.

Aşa m-am luptat cu gripa grea, din jurul Sfintelor Paşti 1954 până pe la mijlocul lui Mai, mai bine de o lună. Temperatură nu puteam lua, că termometru n-a intrat în camera noastră... mă simţeam bătut mălăieţat, cum se zice, şi slăbit de tot în puteri; știind însă că toate organele îmi sunt sănătoase, încrezător în mila Domnului și a Maicii

Domnului ocrotire, purtam încercarea cu nădejde de îmbunătățire...

După patru-cinci săptămâni, am început să mă simt ceva mai bine și mai ușurat, din ce în ce mai binișor; am început să iau puțină mâncare, de tot puțină la început, să câștig ceva în puteri.

Mulțumită Domnului și Preacuratei, pe încetul m-am refăcut, încât încă după o lună-două am reluat postul meu la purtatul tinetelor, deși eram încă slab, dar am venit să-l eliberez pe fratele Alexandru, care nici el nu era tare, mai ales că suferea cu inima..."[1]

*

Am văzut că, în zorii zilei de 4 ianuarie 1955, același locotenent de la București care mai fusese de câteva ori să vadă dacă nu i-a „înmuiat" închisoarea încât să cedeze, a intrat în celulă, i-a numit pe nume (milițienii îi chemau doar pe numere) pe episcopii Ioan Bălan, Alexandru Rusu și Iuliu Hossu și le-a spus să-și facă bagajele. Și-au adunat repede puținul pe care îl aveau, au obținut învoire să-și ia rămas bun de la frații care rămâneau mai departe în celula 44 „de neuitată pomenire", cu nădejdea că vor ieși și ei în curând, și au plecat cu locotenentul, ca de obicei fără să li se spună încotro.

Au fost duși mai întâi în magazie, unde și-au schimbat zeghea cu hainele cu care veniseră, acum periate și aranjate. Li s-au dat înapoi lucrurile confiscate. La micul dejun au primit bunătăți, li s-a dat și mâncare de drum. Iuliu Hossu avea un gemantan elegant, primit cadou, cu care umblase pe vremuri și pe la Roma. „Acest geamantan a

1. *Ibidem*, pp. 340–344.

dorit să-l ducă directorul; la insistenţă, am consimţit; m-am cugetat în acel moment: «Dacă l-ar vedea Cori, şi-ar aduce aminte de ce am spus în faţa fraţilor: *Când vom vedea pe dl. director ducându-ne geamantanul la maşină, atunci va fi bine*».“ S-au urcat în dubă şi au pornit.

Au făcut mai multe opriri pe la alte închisori. Peste tot când coborau din dubă li se puneau ochelari negri, ca să nu vadă unde se află. Au suferit mult pe drum, pentru că erau foarte slăbiţi şi, deşi primiseră pături, nu reuşeau să se încălzească.

În zorii zilei de 6 ianuarie 1955 au ajuns la Bucureşti.

CAPITOLUL 2

Liberi?

La 28/29 octombrie 1948 cei șase episcopi ai Bisericii Greco-catolice române au fost arestați. În lagăr a fost consacrat episcop în secret și preotul Tit Liviu Chinezu. Dintre ei unul a murit în anchetă la DGSP, trei au murit în închisoarea de la Sighet. Ultimii trei, supraviețuitori, au fost scoși de acolo la 4 ianuarie 1955 și duși la București. Au ajuns la 6 ianuarie, în zori.

Și acum?

Era o perioadă de relativ dezgheț după moartea lui Stalin.

După câteva ore petrecute tot într-o închisoare, au fost duși într-o casă conspirativă a Securității pentru a primi primele îngrijiri medicale, căci arătau groaznic. Trebuiau șterse urmele!

Au fost instalați în două camere cu geamuri din sticlă opacă și cu vizete la uși. Hrana era bună și îmbelșugată, un doctor îi vizita aproape zilnic: se vedea că trebuia să dea socoteală mai sus.

La două săptămâni după „eliberare“, episcopilor li s-a spus „să ia pe ei toate veșmintele bune“ și însemnele episcopale: au fost duși, cu ochelari negri la ochi, în clădirea

Ministerului de Interne, unde erau așteptați de Dumitru Dogaru, pe atunci director în Ministerul Cultelor, care într-un fel încerca să le câștige bunăvoința: i-a adus acolo până și pe cei doi frați ai episcopului Hossu care locuiau în București și pe care nu-i mai văzuse de la arestare. Directorul Dogaru a încercat să le ofere o imagine a momentului, ca fiind unul de destindere și revenire la normalitate şi „la muncă paşnică și rodnică". În acest context, spunea el, guvernul dorea să le creeze „o altă situaţie şi așezare": cum episcopii refuzaseră anterior să primească pensie, deoarece acceptarea scoaterii la pensie ar fi echivalat cu părăsirea eparhiilor și resemnarea cu măsurile luate faţă de Biserică, guvernul voia să le fixeze o sumă pentru întreţinere. Dogaru le-a prezentat și o listă cu zece mănăstiri ortodoxe, din care ei să aleagă unde ar dori să domicilieze. Răspunsul unanim al celor trei episcopi a fost că ei nu pot accepta decât revenirea asupra decretului de desființare a Bisericii Greco-Catolice, de la 1 decembrie 1948; cât despre domiciliu, ei nu pot avea altul decât reședințele lor episcopale, unde i-a pus Biserica. Aceasta ar reprezenta adevărata destindere... Directorul le-a răspuns că el „n-are mandat în ceea ce privește trecutul".

După o lună de ședere în casa Securității, au fost internaţi la spitalul „I.C. Frimu", actualul Spital de urgenţă Floreasca. Din acel moment nu li s-au mai pus ochelari negri când erau duși dintr-un loc în altul. Medicii i-au îngrijit cu atenţie, s-au străduit să le refacă dantura, pe episcopul Bălan l-au operat cu bine de hernie, l-au tratat și pe episcopul Rusu de boala sa de inimă. Puteau primi și vizite. S-au bucurat să poată iarăși ţine în mână o carte. În ziua de Paşti li s-au creat condiţii să celebreze

împreună liturghia – în cabinetul stomatologic – chiar cu odăjdii, aduse cu împrumut de la un episcop ortodox pensionat. Au stat în spital câteva luni bune, începeau să se refacă, sperau că odată ajunși în aer liber își vor reveni destul de bine.

Înaintea plecării din spital, au fost duși în audiență la ministrul Cultelor, Miron Constantinescu. Acesta le-a spus că „trecerile au fost libere, și oricum, asupra trecutului nu se va mai putea reveni". De acolo, i-au dus în audiență la Petru Groza, care era acum președintele Marii Adunări Naționale: i-a primit cu voie bună, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat de când nu se mai văzuseră (la 10 octombrie 1948!) și le-a spus tot felul de povești despre vizita sa în China. Episcopii și-au reiterat cererea: reabilitarea Bisericii Greco-Catolice în drepturile ei constituționale, cu libertatea deplină a cultului. Petru Groza le-a răspuns că e lucru greu: abia a reușit să-i scoată de la Sighet, poate că în viitor va putea mai mult.

Pe 7 mai 1955, cei trei au fost duși la mănăstirea Curtea de Argeș. Acolo, Mircea Neicov, director în Ministerul Cultelor, le-a spus că sunt în domiciliu obligatoriu (se spunea pe atunci D.O. sau „domiciliu forțat") și că deci n-aveau voie să iasă din localitate; nu li s-a dat nimic scris în acest sens. Știau că sunt supravegheați permanent. Securitatea plasase în jurul lor o întreagă rețea de informatori.

La un moment dat, un fost preot greco-catolic, împreună cu doi domni care se prezentau ca avocați greco-catolici, au venit la Curtea de Argeș și le-au propus episcopilor ca preoții și intelectualii din toate eparhiile să se organizeze pentru a lansa în rândul credincioșilor o mare

acţiune de strângere de semnături pentru libertatea Bisericii. Spuneau că s-ar aduna astfel „camioane de liste" de dus la autorităţi. Episcopilor li s-a părut că era o provocare din partea Securităţii şi au răspuns că ei acţionează printr-o singură organizaţie, legală, constituţională – Biserica.

Un moment cu neprevăzute urmări a fost vizita la Curtea de Argeş a însărcinatului cu afaceri al ambasadei Franţei, apoi a ambasadorului Statelor Unite. Francezul a stat de vorbă cu episcopii zece minute, iar americanul nu s-a întâlnit deloc cu ei (era într-o vizită turistică). După plecarea celui din urmă, preotul ortodox Remus Ilie, care îl însoţise, i-a cerut episcopului Rusu un exemplar al memoriului făcut de acesta, în ideea că poate va avea ocazia să i-l înmâneze ambasadorului! Despre ce memoriu era vorba? În iulie 1955, Alexandru Rusu, căruia i se îngăduise să plece câteva zile la Bucureşti, la spitalul Colţea, pentru boala sa de inimă, trimisese un memoriu ministrului Cultelor, în care cerea, în numele tuturor, libertatea Bisericii Greco-Catolice: făcuse mai multe exemplare, pe care le răspândise şi printre credincioşi. Nu se ştie ce soartă a avut exemplarul cerut de Remus Ilie, dar aceste vizite aveau să fie exploatate mai târziu de Securitate pentru a-l acuza pe Alexandru Rusu de înaltă trădare şi a-l condamna la închisoare pe viaţă.

Ştirea că episcopii au ieşit din închisoare a dat mari speranţe preoţilor şi credincioşilor care rezistaseră în Biserica Greco-Catolică scoasă în afara legii, dar vie în clandestinitate. Au început să-i viziteze pe episcopi, se vorbea de o reorganizare a clerului. Această scânteie de speranţă a fost amplificată de ştirea că urma să se desfăşoare în

toată țara un recensământ, care în mod normal ar fi trebuit să menționeze și religia celor recenzați. Acesta a avut loc în februarie 1956, dar în formulare nu s-a menționat religia. Faptul a stârnit, începând cu aprilie 1956, o altă formă de manifestare identitară: ceea ce s-a numit „Mișcarea petiționară greco-catolică", în cadrul căreia zeci de mii de locuitori de la orașe și de la sate au trimis petiții, ori unii chiar s-au dus direct la Ministerul Cultelor, declarându-și apartenența la Biserica Greco-Catolică și cerând restabilirea ei în drepturi și eliberarea celor trei episcopi.[1] În anul 1956 au circulat cu insistență zvonuri care anunțau legalizarea iminentă a Bisericii Unite. În memoriile lor, petiționarii reluau aceste informații și acuzau autoritățile locale, precum și structurile Bisericii Ortodoxe Române, că se opun legalizării Bisericii Greco-Catolice.

La 23 aprilie 1956, după multă pregătire și reflecție, cei trei episcopi redactează un memoriu către autorități. Ei protestează împotriva arestării ilegale, mulțumesc pentru eliberarea din ianuarie 1955 și pentru îngrijirea din spital, dar arată că „eroarea inițială, mult mai grea și dureroasă", a interzicerii Bisericii Greco-Catolice n-a fost remediată. Subliniază binefacerile unirii de la 1700 pe plan național, cultural și social și cer, ca un prim pas spre rezolvarea definitivă, să se anunțe oficial că toți aceia care sunt sau vor să fie greco-catolici au dreptul indiscutabil să-și exercite cultul fără nici o piedică. Și acest memoriu a fost răspândit, spre încurajare, printre credincioși.

---

1. *Cf.* Ovidiu Bozgan, „Mișcarea petiționară greco-catolică din 1956", *Studii de Istoria Bisericii*, red. Ovidiu Bozgan, Editura Universității din București, București, 2002.

Spre sfârșitul șederii lor la Curtea de Argeș, episcopii au aflat de existența unui plan ciudat de „consolidare a revenirii greco-catolicilor la ortodoxie". Iată un extras dintr-un raport al Securității pe această temă, din 21 iulie 1956, semnat de însuși ministrul de Interne, colonelul Alexandru Drăghici:

„În ultima vreme, în fața situației create [de „mișcarea petiționară"], Patriarhia, alarmată, a convocat Sinodul la 28 iunie 1956 și a prezentat spre aplicare un plan conținând o serie de măsuri... Așa, de pildă, prima măsură prevăzută de Patriarhie este ca, timp de două luni (25 iulie–25 septembrie 1956), toți profesorii de teologie ortodocși și profesorii școlilor de cântăreți bisericești să fie trimiși în regiunile cu preponderență greco-catolică și, prin predici în biserici și conferințe cu preoții, să liniștească spiritele și să consolideze actul revenirii. Or, o asemenea măsură, în momentul de față, când masa credincioșilor greco-catolici este asmuțită de preoții greco-catolici instigatori împotriva clerului ortodox, nu poate decât să confirme toată propaganda acestora, care arată că clerul ortodox este cel care se opune restabilirii cultului greco-catolic. O informare la fața locului a organelor noastre a stabilit că, cu mult înainte de discutarea în Sinod a planului Patriarhiei de trimitere a teologilor, populația greco-catolică a și fost informată de acest lucru..."

Paragraful ultim permite concluzia că acest proiect fusese lansat la un anumit nivel de conducere al Securității (fără acordul căruia Patriarhia nu putea lansa un asemenea plan) și că, estimând consecințele acestuia, un alt nivel al aceleiași Securități a stopat întreaga acțiune.

Raportul Securității spune în continuare:

„O altă măsură preconizată în Planul Patriarhiei este aceea care prevede executarea unei înregistrări de felul unui recensământ al preoților, în care fiecare preot trebuie să completeze un chestionar și să declare singur cărui cult îi aparține. Această posibilitate a fost sesizată imediat de conducerea reacționară greco-catolică, care a și dat dispozițiuni preoților greco-catolici reveniți să profite de această ocazie și să se declare ca aparținând cultului greco-catolic și să pună astfel autoritățile bisericești [ortodoxe] în fața unui fapt împlinit." Raportul prevedea în continuare anularea imediată a dispozițiilor relative la trimiterea teologilor și la înregistrarea preoților, dar și spulberarea oricărui zvon că s-ar reda libertatea Bisericii Greco-Catolice.

Bineînțeles că episcopii, care aflaseră, după cum am văzut, de aceste planuri, s-au străduit să-i prevină pe credincioși că a colabora cu măsurile „de consolidare a revenirii" ar echivala cu o lepădare de Biserica Greco-Catolică, și anume una benevolă de această dată, de vreme ce nu se desfășoară sub amenințare, ca în 1948.

Poporul a urmat chemarea episcopilor. Socotind că Puterea de Stat nu se mai amestecă în chestiunile religioase, oamenii aveau curajul să se declare pe față greco-catolici și să le ceară preoților, mai ales celor „trecuți" la ortodoxie, ca, în chestionarele lansate prin protopopiate, să-i declare, cel puțin pe ei, ca greco-catolici.

În fața noii situații, Securitatea a intrat în alertă. La 13 iulie 1956, episcopii au fost anunțați să-și adune lucrurile, pentru că vor fi mutați la mănăstirea ortodoxă de maici de la Ciorogârla, aflată la 15 km de București, pentru că la Curtea de Argeș urmează să se facă un muzeu.

Au obţinut cu greu un răgaz de o zi. Aşa că la 14 iulie au ajuns la Ciorogârla. Ei nu ştiau, dar un dosar de 984 de pagini, rod al supravegherii efectuate la Curtea de Argeş, era trimis în urma lor la Securitatea din Bucureşti de către Securitatea din Piteşti. Direcţia a III-a de la Bucureşti a poruncit supravegherea atentă a corespondenţei lor şi a oricărei persoane care pleacă de la, ori vine sau domiciliază la Ciorogârla! Au rămas împreună acolo o lună, urmăriţi îndeaproape de agenţi instalaţi în casa de vizavi.

Motivaţia reală a acestei mutări a fost prezentată ulterior într-un memoriu pe care episcopul Alexandru Rusu avea să-l redacteze după mutarea sa în domiciliu obligatoriu la mănăstirea Cocoş (vezi mai jos). În acel memoriu el se referă la un episod surprinzător ce a avut loc la mănăstirea Ciorogârla cu puţin înainte de 10 august 1956, din care se vede că la un moment dat autorităţile au încercat să oprească, prin episcopi, mişcarea revendicativă trezită în Biserica Greco-Catolică:

„Ministerul Cultelor, fiind informat, evident, şi despre cele întâmplate în legătură cu acţiunea de «consolidare», a trimis la Ciorogârla pe dl Director Rodeanu. Acesta a venit cu însărcinarea să ne comunice că acţiunea ortodoxiei nu mai continuă şi că dl Ministru al Cultelor aşteaptă să înceteze, în consecinţă, şi din partea noastră, a Episcopilor greco-catolici, orice mişcare de răspuns la numita acţiune. Rău a făcut ortodoxia – ne spunea, în esenţă, dl Rodeanu – că a pornit această mişcare. Ea este o «agitaţie confesională inadmisibilă». De aceea a şi trebuit să fie contramandată. Dar, dacă a greşit Biserica Ortodoxă, nu trebuia să greşească, spunea D-sa, şi Episcopii

greco-catolici, răspunzând cu mişcarea de apărare schițată mai sus."

Episcopii au răspuns că nu-și făcuseră decât datoria de a întreprinde tot ce le stă în puteri pentru a redobândi pentru credincioșii lor – *pe căi absolut legale și numai pe acestea* – dreptul de a-și putea exercita cultul în toată libertatea, garantată constituțional tuturor cetățenilor țării. Se vede că răspunsul a nemulțumit autoritățile, care au purces la dispersarea celor trei episcopi.

La 10 august 1956, vine la mănăstire directorul Neicov și îl anunță pe episcopul Rusu că va fi primit în audiență peste trei zile de ministrul Cultelor. Era o stratagemă ca Securitatea să-l ia mai ușor de lângă ceilalți și să-l izoleze în Dobrogea, la mănăstirea Cocoș. Plecarea episcopului Rusu a avut loc la 13 august. A doua zi a venit la Ciorogârla episcopul Teoctist (viitorul patriarh) împreună cu un episcop vicar. Le-au comunicat adevărata destinație a lui Alexandru Rusu și după aceea i-au spus episcopului Iuliu Hossu să-și aleagă o mănăstire din apropierea Bucureștiului. Acesta a răspuns că până atunci n-a cerut nimic altceva decât libertate pentru Biserică. Dacă totuși ar avea ceva de cerut acum, ar fi să se întoarcă „fratele Alexandru" la ei, iar el să rămână acolo cu „fratele Ioan"! Evident, nu acestea erau planurile autorităților. Pe 16 august 1956, episcopul Hossu a fost dus la mănăstirea Căldărușani (unde mai fuseseră cu toții în 1949!). Trecând prin București, i s-a dat voie să treacă pentru câteva minute pe la cei doi frați ai săi.

Episcopul Ioan Bălan a rămas singur la Ciorogârla. Nu aveau să se mai vadă pe această lume.

*

Ca să se înțeleagă mai bine evenimentele, trebuie povestit un fapt care a precipitat lucrurile și a spulberat speranțele de normalizare a situației. Crezând că vor convinge autoritățile că greco-catolicii constituie o comunitate importantă, un grup de preoți au organizat la Cluj, la 12 august 1956, în piața din fața bisericii Piariștilor, o liturghie, la care au participat câteva mii de oameni. Cei trei episcopi greco-catolici îi îndemnaseră pe preoți și pe credincioși să se declare greco-catolici, dar nu au avut în vedere organizarea unei liturghii în piața publică, fapt care i-ar fi expus inutil pe credincioși și pe preoți. Securitatea s-a folosit de ceea ce a numit ea „o provocare" ca să reacționeze radical: val de arestări care să pună capăt oricărei lupte pentru drepturile greco-catolicilor.

*

În cei trei ani cât a mai trăit, Ioan Bălan a mai avut încă multe de îndurat. Nu avea voie să plece de la Ciorogârla, era mereu vizitat de informatori – unul chiar din propria familie – care aveau sarcina să raporteze Securității starea lui de spirit și mai ales să-l demoralizeze.

O bună parte din notele informatorilor s-au păstrat în arhivele Securității și se poate afla din ele câte ceva din viața celor trei episcopi; pentru multe aspecte sunt singurele surse care mai există. Se pune întrebarea câtă credibilitate au aceste note. Se pare că au: nu era vorba de informatori ocazionali, ci de unii care erau „marșrutizați[1]" la episcopi și erau instruiți cu privire la întrebările ce trebuiau puse, erau bine „legendați", așa încât să

1. Marșrutizare: termen folosit în primii ani de funcționare a Securității, însemnând dirijarea informatorilor într-un anumit mediu, pentru îndeplinirea unor sarcini specifice trasate de ofițer.

nu stârnească bănuieli episcopilor, și erau verificați prin compararea rapoartelor lor cu rapoartele paralele ale altor informatori sau prin înregistrarea convorbirilor cu microfoane ascunse. Astfel informatorii ajungeau foarte repede la concluzia că Securitatea „știe tot“ și că ei nu pot face altceva decât să spună tot. Rapoartele lor (verbale sau scrise) erau redactate în formă finală de ofițerul de Securitate care răspundea de informatorul respectiv. Acesta nu modifica conținutul, însă îl putea eventual rezuma. La sfârșitul notelor informative, ofițeri superiori redactau așa-numitele „Note ale Biroului“, care cuprindeau o serie de comentarii și de concluzii, precum și de noi ordine împotriva celor vizați. În acest fel, persecuția își continua neîntrerupt cursul.

Astfel se știe că la episcopul Ioan Bălan, aflat la Ciorogârla, au fost trimiși 14 informatori și referitor la el s-au păstrat 59 de note informative.

Din astfel de „Note ale Biroului“ se poate vedea uneori și la ce presiune au fost supuși unii ca să devină informatori, precum și preocuparea multora dintre ei de a nu raporta în fond nimic care să dăuneze celui în cauză, de unde nemulțumirea Biroului. De exemplu:

„Față de materialul prezentat și în raport de sarcinile care i s-au trasat, considerăm că agentul n-a adâncit în mod suficient problemele pe care le-a pus în discuție, deși a avut ocazia și ar fi putut să facă acest lucru. În legătură cu aceasta, i s-a atras... atenția că nu a adâncit suficient problemele, trecând chiar peste unele aspecte care aveau menirea de a-l pune pe Bălan I. în situația ca să-și precizeze poziția pe linia activității sale clandestine greco-catolice. ...[agentul] a justificat că a scăpat din vedere aceste lucruri (le-a uitat) și că nici episcopul nu i-a permis să-și

spună şi el părerea, ci a vorbit numai el... I s-au trasat sarcini în continuare de a stabili activitatea dubioasă şi legăturile episcopului Bălan Ion în mediul clandestinităţii greco-catolice."

Având nevoie de îngrijire medicală, episcopul a cerut, în ianuarie 1958, ca Arhiepiscopia Romano-Catolică să-l ajute cu transport şi găzduire pentru îngrijirea ochilor şi pentru tratamente dentare urgente. Arhiepiscopia nu era în situaţia să-l poată primi, aşa că a fost „îndrumat" către Patriarhie: acolo a fost foarte bine primit. A fost chiar invitat de patriarh la masa dată în cinstea demnitarilor bisericeşti proaspăt numiţi în funcţie: mitropolitul Colan al Sibiului (fostul episcop ortodox de Cluj) şi episcopul Teofil Herineanu al Clujului (fost preot greco-catolic). În altă zi, a fost invitat să meargă împreună cu patriarhul la teatru, îmbrăcat în ţinută episcopală, ca să vadă piesa *Apus de soare* a lui Delavrancea. Era însă supravegheat continuu şi nu putea primi vizite din afară (nici măcar din partea unui medic). Avea să mai revină la Patriarhie pentru câteva zile la începutul lui martie.

Un amănunt interesant printre altele se poate afla din „Notele informative": „La Patriarhie, Bălan l-a întâlnit pe Herineanu din Cluj, care se afla la Bucureşti pentru învestitură [ca episcop ortodox]. Herineanu l-a salutat cu săru-mâna chiar în faţa patriarhului. În cadrul unei întâlniri a lui Bălan cu Herineanu, acesta din urmă a spus că el se consideră catolic, ca şi în trecut, şi că a acceptat silit să devină episcop ortodox. I s-ar fi spus că ori închisoare, ori consacrare."

La 7 iulie 1959, Ioan Bălan şi-a pierdut cunoştinţa de două ori. A fost ridicat şi îngrijit de Luca Bălteanu, un

om deosebit care ar merita să fie mai bine cunoscut: fost intendent al episcopului Vasile Aftenie, el a rămas alături de episcopii supraviețuitori ai Sighetului, apoi alături de episcopul Ioan Bălan, până la moartea acestuia. Din rapoartele Securității se vede că Luca Bălteanu nu a putut fi racolat sub nici o formă ca informator – știm că nu i-ar fi îngăduit conștiința și nici nu era șantajabil cu ceva.

Dându-și seama că are nevoie de tratament medical specializat, episcopul a făcut cerere către Departamentul Cultelor ca să poată pleca de la Ciorogârla și să meargă la Lugoj. Rezultatul a fost că ordinul de domiciliu obligatoriu care până atunci fusese verbal s-a transformat în ordin scris pentru el și pentru Iuliu Hossu (episcopul Rusu era deja arestat), „pentru a nu se da posibilitatea ca acești episcopi să se folosească de faptul că, în mod oficial, nu au D.O. și deci să se deplaseze în scopuri dușmănoase“! Episcopul Bălan mai ceruse și înainte să se întoarcă la Lugoj, după cum relatează informatorii, dar directorul Rodeanu de la Culte îi spusese că acest lucru se va putea doar dacă trece la ortodoxie.

La un moment dat, pe când celebra liturghia, a paralizat. Simțind că i se apropie sfârșitul, a vrut să se spovedească. A venit la el preotul romano-catolic Francisc Zudor, care îl vizitase deseori, cu voie de la Securitate. Acesta a povestit că l-a găsit în pat. I-a spus să rămână așa, dar el n-a vrut, ci s-a străduit să se pună în genunchi, spunând „E mare lucru să te poți spovedi“...

La moartea episcopului, în ziua de 4 august 1959, s-a făcut o primă slujbă la Ciorogârla. Pe lângă membri ai familiei, au participat și maicile de la mănăstire, precum și localnici. Se adunaseră în jur de 70-80 de persoane.

A fost înmormântat la Bucureşti, în parcela preoţilor din cimitirul Bellu Catolic.

*

Am văzut că la 13 august 1956 Alexandru Rusu a fost mutat la mănăstirea Cocoş, de lângă Tulcea. De remarcat că ordinul fusese dat înainte de data de 10, deci înainte de liturghia de la Cluj din 12 august; de fapt autoritățile erau alarmate de combativitatea și influența acestui episcop. Și de acolo el a înaintat un memoriu adresat CC al PMR în care relua teme din memoriul redactat de episcopi la Curtea de Argeș și arăta că îndemnurile lor către preoţi și credincioși să se declare deschis greco-catolici au fost justificate de îngrijorarea provocată de acțiunea plănuită de Biserica Ortodoxă de „consolidare a unificării bisericești“, în contextul în care impresia generală era că „Puterea de Stat nu se mai amestecă în chestiunile religioase“. Cerea amnistierea tuturor celor condamnați în legătură cu credinţa lor catolică, eliberarea celor trei episcopi și aducerea lor în capitală pentru inițierea, în contact și cu Sfântul Scaun, a unor discuţii cu autorităţile ca să se găsească „soluţia problemei întregului cult catolic din ţară“.

Din acest memoriu aflăm și câte ceva despre starea de sănătate a semnatarului: „Subsemnatul, împlinind de curând 72 de ani de viaţă și având boli organice, cunoscute celor două spitale din București («I.C. Frimu» și «Colţea») unde am fost internat anul trecut, mă găsesc în imposibilitatea de a avea aici tratamentul medical și medicamentele necesare. Aceasta mai ales și pentru că, la 1 septembrie a.c., mi s-a impus, în plus, și Domiciliu Obligatoriu, pe nu mai puţin decât 5 ani, pe care Securitatea din Tulcea îl interpretează (contrar părerii Miliţiei, care

mi-a luat declarația în cauză) că nu am voie să mă deplasez din mănăstire nici până în comuna Niculițel, pe al cărui teritoriu se află."

N-a rămas mult la mănăstirea Cocoș: la 30 decembrie 1956, adică după 4 luni și 3 săptămâni, a fost ridicat și dus la DGSP Galați, apoi la DGSP Cluj, unde i s-a montat un proces în urma căruia a fost condamnat la „temniță grea pe viață".

Ordinul de arestare, din 10 decembrie 1956, vorbește despre activitatea celor 11 arestați după liturghia de la Cluj, spunând că ea s-a desfășurat „în baza instrucțiunilor primite în mod verbal și scris din partea foștilor episcopi greco-catolici Bălan Ioan, Hossu Iuliu și în special din partea lui Rusu Alexandru, ce se dovedise a fi cel mai activ element dintre foștii episcopi în organizarea clerului și credincioșilor ce aparținuseră cultului greco-catolic". Se menționa că el difuzase cele mai multe exemplare din memoriile adresate de episcopi autorităților și că fusese principalul instigator al „mișcării petiționare". Acestea („răspândire de publicații interzise" și „agitație publică") i-ar fi atras doar o condamnare de 10 ani. I-au pus însă, numai lui, în seamă legătura cu însărcinatul cu afaceri al Franței, cu care se întâlniseră cei trei câteva minute la Curtea de Argeș, precum și faptul că încredințase preotului ortodox Remus Ilie o copie a memoriului său, pentru o eventuală reîntâlnire a acestuia cu diplomatul american pe care îl însoțise. Drept aceea a fost învinuit de „înaltă trădare". De ce numai el? Se poate bănui că un ordin de sus l-a „preferat" pentru că era mai incisiv decât ceilalți doi; putea fi și o măsură menită să-i înspăimânte pe greco-catolici și mai ales pe ceilalți episcopi.

În următoarele trei luni a trecut prin 29 de interogatorii; la ultimul, în 20 martie 1957, i s-a adus la cunoştinţă punerea sub învinuire. Pentru că era încadrat la „înaltă trădare", procesul s-a desfăşurat la Tribunalul militar din Cluj, între 4 aprilie şi 3 iulie 1957. Când i s-a dat dreptul la „ultimul cuvânt" (9 mai 1957), el a spus (în formularea instanţei): „Rusu Alexandru a arătat că, în acţiunea pe care a întreprins-o, n-a intenţionat să desfăşoare luptă împotriva ordinii de stat, ci a înţeles să stăruie pentru redarea libertăţii cultului greco-catolic, a cărui interdicţie a considerat-o greşită." Sentinţa a fost totuşi: „temniţă grea pe viaţă". Merită remarcat că singurul martor care ar fi putut clarifica cele cuprinse în acuzaţia de „înaltă trădare", Remus Ilie (l-a mai întâlnit sau nu l-a mai întâlnit pe american? I-a dat sau nu i-a dat memoriul episcopului?), a fost blocat de Securitate ca să nu apară „la confruntare" în faţa instanţei!

După şedinţa la care i s-a dat „ultimul cuvânt", Alexandru Rusu a şi fost dus la închisoarea Gherla.

Gherla era şi ea printre cele mai temute închisori din perioada comunistă, unde se „desfăşura" temutul torţionar, comandantul Petrache Goiciu. Preotul Tertulian Langa povesteşte o manifestare a acestuia: „Eram în închisoare la Gherla, sub patul mitropolitului nostru Alexandru Rusu, bolnav. Sub patul lui, paturile fiind supraetajate, făceam un cerc de rugăciune şi recitam Rozariul. A intrat comandantul Goiciu, toată lumea s-a sculat în picioare, inclusiv eu, viteazul de mine, m-am sculat în picioare. Episcopul Rusu nu s-a sculat, pentru că nu putea, era infirmizat de boală. Furios, considerând că se află în faţa unui afront, Goiciu s-a repezit asupra lui, l-a buşit, l-a buşit, până când a obosit, cu pumnii. În timp ce era lovit, episcopul Rusu

zicea: «Dă, domnule, dă, dar să știi că cu fiecare lovitură se înalță la ceruri o rugăciune pentru mântuirea ta.»"

Aici, la Gherla, și-a redactat episcopul toate cererile de recurs, de revizuire și de recurs la respingerea revizuirii.

La 13 iulie 1958, a fost transferat la închisoarea Pitești. Cum arăta aceasta, chiar și la 6 ani de la încheierea „experimentului", aflăm de la un martor care a trecut și el pe acolo: „Celulele de la etajul superior erau foarte nesănătoase. Plafonul rece condensa vaporii, așa că permanent apa picura pe hainele noastre, ținându-ne în continuă umezeală... Aproape toate paturile din încăpere aveau trei nivele și în fiecare pat, cu excepția celor de sub plafon, erau câte doi deținuți. Așa că în această cameră erau mai mult de 70 de persoane... Episcopul Alexandru Rusu ... a inițiat un program religios pentru fiecare duminică. Dânsul spunea rugăciunile de la Sfânta Liturghie, iar George Guțiu cânta. În final, episcopul le ținea o cuvântare."[1]

La 6 iunie 1960, Alexandru Rusu a fost transferat la închisoarea din Dej, care avea un regim foarte sever, în special pentru preoții catolici: izolări și bătăi crunte. A rămas acolo 2 ani, 7 luni și 12 zile.

La 18 ianuarie 1963, a fost transferat din nou la Gherla, unde avea să moară în mai puțin de patru luni. O mărturie orală luată unui codeținut, medicul Tiberiu Turculeț, descrie condițiile de acolo: „Condițiile obișnuite erau groaznice... Era un WC deschis, se așeza fiecare, erau treizeci de indivizi, fiecare venea la rând, om după om. În permanență era ocupat... Ce apă, dom'le? Veneai cu o ceșcuță de apă pe care o aveai. A fost fără aer. Gândiți-vă

---

1. Ioan Ploscaru, *op. cit.*, p. 285.

că a trăit atâţia ani fără aer, fără alimentaţie, cu miros, lipsă de orice, peste care s-a supraadăugat vârsta, s-a adăugat fragilitatea. Zi de zi aceeaşi mâncare, ani de zile, nu puteai să stai culcat, trebuia să stai în picioare tot timpul... plus pedepsele pentru lucruri pe care ei le considerau grave..."

Există şi mărturia pe care a trimis-o la Vatican medicul Cornel Petrasevici, care a fost cu el în celulă şi, după eliberare, a emigrat în SUA.

„La Gherla, în 1963, am stat în camera 7 cu treizeci de persoane, dintre care PS Rusu şi PS Schubert... PS Rusu era suferind grav de caşexie cu uremie, urmare a anilor lungi de malnutriţie. Cu toate acestea, în fiecare duminică ţinea slujbe religioase, însoţite de predici cu conţinut concentrat şi încurajând pe deţinuţi în momentele grele de descurajare. În luna mai 1963 nu se mai putea da jos din pat. M-a rugat să-l las să ţină ultima slujbă din viaţa lui. L-am rugat să fie cât se poate de scurt, căci mă temeam, la acest efort, să nu facă un accident vascular. Răspundeam la slujbă. A predicat despre testamentul lui Cristos. A fost impresionant. Oameni în vârstă, foşti demnitari... plângeau. Nu am avut puterea să-l opresc şi nici nu putea fi oprit. La sfârşitul slujbei era fericit că şi-a făcut ultima datorie. Mi-a spus: «Doctore, ai să scapi. Eu mai am câteva zile de trăit. Să mergi la Roma şi să-i spui Sfântului Părinte că eu şi cu toţii am stat la datorie şi să nu uite de Biserica noastră Greco-Catolică. Şi mai spune-i, te rog, că am luptat şi mi-am dat viaţa pentru Biserica Catolică şi pentru Papa.» I-am promis. La scurt timp i s-a făcut rău şi a fost izolat în «infirmeria celor gravi». Tratamentul a fost paliativ, departe

de ceea ce se numește tratament medical. S-a stins într-o cameră... cu geamurile bătute și fără lumină."

La așa-zisa „infirmerie", care consta în patru celule, a fost mutat la 30 aprilie și a rămas acolo până la 9 mai, când a murit.

Iată acum mărturia unui „coleg" de infirmerie, preotul Emil Riti, despre ziua morții: „S-a spovedit, l-am dezlegat și am făcut canonul împreună. Era fericit. A urmat apoi masa, după care toți s-au culcat. Eu stăteam pe marginea patului, iar el stătea întins în pat, întors pe partea dreaptă, cu fața spre mine. Spuneam împreună cu voce redusă rozariul. La ora 16.00 gardienii băteau toaca, semn că se schimba tura. După acest semnal, am văzut că episcopul Alexandru Rusu s-a întors foarte rapid pe spate, a scos mâinile de sub pătură, le-a pus pe piept și a zis: «Doamne, Dumnezeule, primește jertfa vieții mele pentru libertatea Bisericii Greco-Ca...». N-a mai terminat. Totul s-a petrecut într-o fracțiune de secundă."

Preoții i-au făcut prohodul, apoi au chemat gardianul.

Decesul apare în registrul de decese al orașului Gherla, dar locul înhumării nu a mai putut fi identificat.

Transferat la Căldărușani în 16 august 1956, episcopul Iuliu Hossu avea să rămână acolo până la moartea sa, în 13 mai 1970. A fost cazat la început într-una dintre camerele casei în care locuia arhimandritul Martinian Stoenescu, fost stareț între anii 1918–1920. Casa era așezată pe malul lacului, în exteriorul incintei mănăstirii. Pe când era acolo, a fost vizitat de patriarhul Justinian, care venise la mănăstire și l-a invitat și la masă. Episcopul a acceptat în speranța că va mai putea pleda cauza

Bisericii. I-a povestit cât au de suferit preoţii şi l-a rugat să intervină, „să se repare păcatul săvârşit". Şi-a dat seama însă că nu sunt speranţe.

După aproape 3 ani, la 13 mai 1959, a fost mutat într-un loc unde putea fi supravegheat mai uşor, şi anume în zidul de incintă, la intrarea în mănăstire. Acolo a locuit împreună cu un călugăr ortodox, Simeon Bulgaru, care-l supraveghea, având camera lipită de cea a episcopului. Era de fapt în curs „acţiunea informativă de grup Hossu şi alţii" a Direcţiei a III-a a Securităţii, care trasa ca sarcini: „Izolarea mai temeinică a episcopului Hossu I. şi influenţarea lui pe linia descompunerii şi desfiinţării clandestinităţii greco-catolice." Trebuia urmărită şi corespondenţa episcopului, precum şi cea a unor rude şi cunoştinţe apropiate. O rezoluţie manuscrisă a generalului maior Evghenie Tănase cerea: „Trebuie să se intensifice munca pentru cunoaşterea activităţii lui Hossu şi a legăturilor sale, pentru că se vede că acesta este încă în centrul atenţiei greco-catolicilor".

În astfel de condiţii a scris în taină, pe trei caiete aduse de fratele său Traian, ceea ce avea să constituie mai târziu volumul *Credinţa noastră este viaţa noastră. Memoriile cardinalului dr. Iuliu Hossu*, apărut la editura Viaţa Creştină din Cluj-Napoca, în 2003.

Putea fi vizitat, dar ştia că e supravegheat de Securitate tot timpul. La un moment dat, rudele care au venit să-l vadă au constatat cu uluire că era, practic, încuiat în casă: cheia de la uşa de jos, care permitea accesul la etaj, în camera lui, se afla la călugăr, acesta trebuia căutat prin toată mănăstirea. S-a întâmplat chiar să-l încuie cu vizitatori cu tot!

Continuau încercările de a-l demoraliza pentru a-l face să cedeze. În toamna anului 1958, trei directori din Ministerul Cultelor au încercat să-l convingă că a rămas singur, că toți credincioșii săi au trecut la ortodoxie. Într-o notă din iulie 1960, un informator redă o afirmație a episcopului: „A spus că i s-a propus de mii de ori să treacă de formă la Biserica Ortodoxă și că el a refuzat în permanență, și înțelege ca să rămână în forma în care se află până la moarte."

Condițiile de viață îi erau de fapt stabilite de Securitate, chiar dacă se încerca să se sugereze că inițiativa este a starețului sau a Patriarhiei. Există un document al Securității despre instruirea unui informator: „I-am atras atenția [agentului] asupra faptului că fixarea D.O. unui cetățean nu are nici o tangență cu preocupările Departamentului Cultelor și de aceea prezența lui Hossu la Căldărușani și toate cele ce decurg din șederea și comportarea sa acolo sunt probleme ce interesează în exclusivitate organele Securității Statului."

În 1964, odată cu amnistia generală a deținuților politici, i s-a ridicat și episcopului Hossu domiciliul obligatoriu. I s-a cerut să indice o adresă pentru buletinul de identitate. El a indicat drept „nouă adresă" reședința sa episcopală din Cluj, de pe strada Moților nr. 26. Securitatea a reacționat chiar de-a doua zi, fixându-i din nou domiciliu obligatoriu, de această dată „pe termen nelimitat", adică pe viață.

Din 1965 și până în 1968, episcopul Iuliu Hossu a adresat în fiecare an câte un memoriu – primele trei către prim-ministru, iar ultimul lui Nicolae Ceaușescu –, cerând repunerea în drepturi a Bisericii Greco-Catolice. La nici unul n-a primit răspuns.

În 1968, când urma să se serbeze cu fast semicentenarul Marii Uniri din 1918, conducerea Partidului și-a dat seama că episcopul Iuliu Hossu era unul dintre puținii supraviețuitori cu rol activ în acel eveniment. Lipsa lui de la festivități ar fi putut dăuna prestigiului internațional pe care și-l dorea Nicolae Ceaușescu. Episcopul a refuzat să participe la festivități până ce nu va avea un răspuns la memoriile repetate adresate autorităților, în care cerea libertatea Bisericii. I s-a ridicat totuși D.O.-ul; era ceva de formă, căci pe buletinul de identitate apărea adresa mănăstirii Căldărușani: „localitatea Moara Săracă, jud. Ilfov", iar regimul sever de supraveghere a continuat. Într-o rezoluție manuscrisă pe un raport al Securității se spune: „Sarcina noastră este să-l supraveghem pe Hosu [*sic*]. I s-a ridicat D.O., dar trebuie să-l lucrăm informativ."

Însuși patriarhul, în timpul unei vizite la Căldărușani, s-a străduit să-l convingă să „accepte noile realități". Rezultatul e consemnat de un raport al Securității: „Timp de 6 ore – în care s-a servit și masa – cât au durat discuțiile dintre cei doi, patriarhul Justinian Marina s-a străduit să-l convingă pe Hossu Iuliu să renunțe la ideile sale fixe pe care le are cu privire la subordonarea sa oarbă față de Vatican, de faptul că în prezent lucrurile se pun altfel și că problema fostei Biserici greco-catolice nu se poate pune sub nici o formulă, mai ales că această părere o împărtășesc la ora actuală reprezentanți de seamă ai catolicismului... Sub nici un chip Hossu Iuliu nu a vrut să cedeze, ci dimpotrivă, căuta să-l convingă pe patriarh că el se situează pe o poziție corectă, adică este oportun să se analizeze refacerea fostei Biserici greco-catolice. Patriarhul s-a arătat nemulțumit că n-a putut ajunge la un punct de vedere comun cu cel în cauză."

În martie 1969, un trimis special al Sfântului Scaun, monseniorul Giovanni Cheli, a obținut aprobarea „organelor" să-l viziteze pe episcopul Hossu la Căldărușani, ca să-i comunice că papa Paul VI l-a promovat cardinal și că este așteptat la Roma pentru învestire. În raportul său la întoarcerea la Roma, Giovanni Cheli povestește: „Când am fost numai cu el în chilie, l-am informat despre însărcinarea pe care o primisem și i-am spus că dorința Sfântului Părinte de a-l ridica la Sacra Purpură trebuia să fie interpretată nu doar ca o justă recunoaștere a meritelor sale, ci și ca un omagiu adus Bisericii Greco-Catolice din România, o încurajare pentru episcopi, pentru cler și pentru credincioșii «uniți», și o dovadă că Sfântul Scaun nu-i uită... Am adăugat apoi că, în intenția acelui Guvern, odată preconizat Cardinal, el ar fi trebuit să părăsească țara și să se stabilească la Roma.

Mons. Hossu a avut o clipă de uluire datorată evidentei surprize pe care i-o provoca vestea, dar imediat și-a revenit spunând că Biserica fusese întotdeauna «viața lui» și nu putea să o părăsească... mulțumea profund Sfântului Părinte că se gândise la el, dar simțea că nu trebuie să se despartă de turma sa... știa că ortodocșii și, de asemenea, Guvernul ar fi fost bucuroși să scape de el, dar catolicii ar fi considerat plecarea lui ca o dezertare de la lupta cea bună dusă până atunci... și de aceea era hotărât să rămână la Căldărușani până în ziua în care Biserica «Unită» ar fi înviat, sau până la moarte... L-am întrebat pe Mons. Hossu dacă era dispus să lase această ultimă decizie la latitudinea prudenței Sfântului Părinte, dar cu multă simplitate el a răspuns: «Prefer să nu... aș vrea ca Sfântul Părinte să se convingă că nu e bine ca eu să devin Cardinal... Eu sunt profund recunoscător

Sanctităţii Sale, îi îmbrăţişez şi îi sărut picioarele... mă rog neîncetat pentru el, dar îl implor să mă lase să continui aici opera mea pentru Biserică... Pentru mine, e ca şi cum m-ar fi creat deja Cardinal... Mă rog pentru Papa în fiecare zi şi voi continua să o fac şi de pe lumea cealaltă.» L-am întrebat pe Mons. Hossu dacă, putând să evite părăsirea ţării, ar fi acceptat purpura. A reflectat o clipă şi apoi a răspuns că, şi în acel caz, simţea în conştiinţă că trebuia să refuze... pentru că nu ar fi rezultat pentru Biserică nici un bine."

Episcopul Hossu avea totuşi speranţa neclintită că totul se va termina cu bine pentru Biserică, deoarece lucrurile sunt în mâna lui Dumnezeu. Studentul Simion Mesaroş, care venise cu un grup de colegi să viziteze mănăstirea, povesteşte întrevederea neaşteptată pe care a avut-o cu el:

„L-am cunoscut pe servul lui Dumnezeu Iuliu Hossu pentru prima oară în luna mai 1969, când dânsul se găsea la Mănăstirea Căldăruşani, cu domiciliu forţat. În acea vreme eram student la Bucureşti. Prezenţa mea acolo se datora unei excursii care avea ca obiective vizitarea pinacotecii de acolo, ce cuprindea lucrări originale ale lui Grigorescu, precum şi a centrului seismografic aflat lângă mănăstire. Ştiam că episcopul Iuliu Hossu este acolo cu domiciliu forţat, însă nu mi-am închipuit că voi avea ocazia să îl văd, şi cu atât mai puţin să îi vorbesc... După ce am vizitat biserica mănăstirii şi pinacoteca ei, grupul nostru de studenţi s-a dispersat. Eu priveam picturile de pe zidul exterior al bisericii, din partea dreaptă a bisericii, orientat cu faţa spre poartă. De acolo am putut vedea, puţin lateral faţă de poartă, la un geam de la etaj, figura episcopului

Iuliu Hossu. Deşi nu-l văzusem niciodată până atunci (doar în câteva fotografii sau calendare), mi-am dat seama imediat că era dânsul. Distanța dintre noi era relativ mare, dar puteam comunica între noi. Nu am îndrăznit să-i spun nimic, doar l-am privit. El, cu o voce scăzută, m-a întrebat: «De unde eşti?» «Din Baia-Mare», i-am răspuns eu, cuprins de o puternică emoţie. Mi-a spus: «Adresează-te jos, la poartă, la fratele Simion, și spune-i că l-am rugat să te lase până la mine». Plin de emoţie m-am dus la acest călugăr, tânăr, cu barbă roşie și cu ochi albaștri. M-a lăsat să intru cu condiţia să nu stau mult. Am urcat pe niște scări din lemn de stejar şi, ajungând sus, l-am întâlnit pe episcopul Iuliu Hossu, care mă aștepta în ușa chiliei. M-am așezat instinctiv în genunchi pe prag, iar dânsul m-a întrebat dacă ştiu cine este şi de unde sunt. I-am răspuns și i-am povestit apoi situaţia greco-catolicilor din Ardeal. I-am zis că o ducem foarte greu, că mergem la bisericile romano-catolice maghiare, deşi credincioșii noștri nu prea înțeleg limba. L-am întrebat: «Preasfinţite, ce am putea face noi pentru eliberarea Bisericii?» În mintea mea credeam că îmi va răspunde să facem acțiuni de o cutare natură, să ne coalizăm, să ne adunăm, să ne numărăm. Răspunsul lui însă a fost de altă natură: «Măcar din când în când spuneţi un Tatăl nostru. Fiţi încrezători. Soarta Bisericii noastre este în mâna lui Dumnezeu!» După 5-6 minute de discuţie, a apărut călugărul Simion și m-a scos afară.

Multă vreme înainte de acest eveniment, am oscilat asupra preoţiei. Nu îndrăzneam să iau o decizie, mai ales în contextul în care Biserica noastră fusese desfiinţată de comunişti. Întâlnirea cu episcopul Iuliu Hossu a fost decisivă pentru mine, am ales preoţia şi astfel în anul

1973 am fost hirotonit preot de episcopul Ioan Dragomir. În această întâlnire servul lui Dumnezeu Iuliu Hossu mi-a inspirat un optimism și o încredere în Dumnezeu care mi-a fost și încă îmi este hrană."

Începând din 1967, sănătatea episcopului e tot mai șubredă. În 25 februarie familia reușește să-l interneze la spitalul Colentina, spre nemulțumirea Securității, care, într-o „notă a Biroului", observă: „Hossu Iuliu are D.O. la mănăstirea Căldărușani. În preajma internării în spital s-au deplasat la Căldărușani dr. Hossu Traian (nepot al fostului episcop) și un frate de-al acestuia, care au constatat starea sănătății și au propus Patriarhiei să-l interneze în spital. Agentul a precizat că există și acordul Departamentului Cultelor. Nu cunosc dacă a fost consultat Ministerul Afacerilor Interne în această privință, având în vedere că Hossu Iuliu se află cu D.O. în baza unei decizii ministeriale." A stat în spital o lună.

Se mai știe despre o internare terminată la 25 septembrie 1969. La ieșirea din spital, a putut trece pe la cimitirul Bellu Catolic, la mormintele episcopilor Vasile Aftenie și Ioan Bălan.

În 1970, în 5 mai, episcopul Hossu a căzut de trei ori, de slăbiciune, în timp ce se plimba prin curte. A fost ridicat cu greu și dus în cameră, iar apoi, abia la 13 mai, a fost internat la Colentina. Acolo, în fiecare noapte îl veghea câte un preot. Singurul care a mai putut avea o convorbire importantă cu episcopul cu puțin înainte de moarte a fost episcopul greco-catolic clandestin Alexandru Todea. În 26 seara, acesta i-a dat episcopului Hossu dezlegarea, l-a împărtășit și i-a administrat maslul, apoi i-a citit, conform dorinței lui, din Evanghelia Sfântului Ioan. În 27 mai

a venit să-l vadă un alt episcop greco-catolic clandestin, Ioan Dragomir, dar Iuliu Hossu n-a mai putut vorbi.

În 28 mai, la ora 9.15, și-a dat sufletul. În urma presiunilor venite de la Culte, familia a fost obligată să-l înmormânteze a doua zi, pe 29 mai, la cimitirul Bellu Catolic.

În consistoriul secret din 30 aprilie 1973, așadar după moartea episcopului Hossu, papa Paul VI a făcut cunoscut numele românului care fusese creat cardinal *in pectore*:

„Am socotit să-l alegem pe un eminent slujitor al Bisericii, care a meritat-o într-un mod cu totul deosebit prin fidelitatea lui, prin suferințe îndelungate și încercări crâncene, cauzate tocmai de această fidelitate; pentru episcopii, preoții, călugării, călugărițele și credincioșii Bisericii române de rit bizantin, el a fost ca un simbol și far al acestei fidelități. Este vorba de venerabilul nostru frate Iuliu Hossu, episcop de Cluj–Gherla, care a plecat din această viață la 28 mai 1970. Când a aflat de intenția noastră, el ne-a rugat stăruitor să nu facem acest lucru, aducând motive care atestau o asemenea demnitate și îl arătau pe acel om ca pe un deosebit exemplu de uitare de sine și dăruit total, în mod emoționant, slujirii sufletelor Bisericii sale, încât am simțit că suntem datori să-i împlinim dorința, cel puțin prin aceea ca această cooptare a lui în Colegiul cardinalilor să nu o facem cunoscută atunci."

ÎNCHEIERE

Chiar și aceia care speraseră că dispariția fizică a episcopilor arestați în 1948 avea să desăvârșească desființarea juridică a Bisericii Greco-Catolice Române au aflat destul de devreme că nu era așa. Episcopii despre care a fost vorba în această carte nu au fost ultimii. Înainte de închiderea Nunțiaturii ca urmare a denunțării Concordatului de către regimul comunist, în 1950, nunțiul Patrick O'Hara mai consacrase trei episcopi clandestini – în 1948 pe Ioan Ploscaru, de la Lugoj (†1998), în 1949 pe Iuliu Hirțea, de la Oradea (†1978), și, în 1950, pe Ioan Dragomir, din Maramureș (†1985), iar episcopul romano-catolic Iosif Schubert îl consacrase, tot în 1950, pe Alexandru Todea, din Reghin, viitorul cardinal (†2002). Tot în acea perioadă, în lagărul de la Căldărușani, odată cu Tit Liviu Chinezu, a fost consacrat și Ioan Cherteș, de la Cluj (†1992). Toți aceștia au trecut prin calvarul închisorilor comuniste până la amnistia din 1964, iar apoi au activat cu mult curaj, hirotonind noi preoți pregătiți în clandestinitate și fiind adevărate repere morale pentru credincioșii greco-catolici rămași fideli Bisericii lor.

S-ar putea spune chiar că perioada în care Biserica Greco-Catolică a coborât în catacombe a fost una de întărire:

riscându-şi libertatea la fiecare celebrare a liturghiei sau a unei taine, preoţii şi cei din jurul lor au devenit tot mai motivaţi, o solidaritate discretă şi foarte puternică s-a instalat între ei. S-a produs şi o apropiere mai mare de ritul latin, la care erau nevoiţi mulţi să apeleze pentru a-şi păstra credinţa catolică (preoţii greco-catolici clandestini, deşi nu puţini, nu puteau strânge multă lume în jurul lor – de obicei doar numeroasa lor familie extinsă, care avea o justificare să-i frecventeze, invitând un prieten-doi şi ţinând la vedere un platou de prăjituri pentru eventuala vizită inopinată a vreunui „sectorist“). Mulţi preoţi maghiari ardeleni, care înainte nu se prea străduiseră să înveţe limba română, atunci au făcut-o pentru a-i putea catehiza şi spovedi pe românii greco-catolici. În zone din afara Transilvaniei, în Moldova, de pildă, preoţii greco-catolici erau primiţi uneori de confraţii lor latini să slujească în biserică liturghia şi mai ales să spovedească; erau ajutaţi şi financiar cu „intenţii de liturghie“. Desigur, fiecare îşi câştiga existenţa mergând la serviciu; şi acolo exercitau un „apostolat al prezenţei“ remarcându-se prin seriozitate şi colegialitate. Ne putem gândi că, dacă faptul de a fi greco-catolic ar fi fost bine văzut şi ar fi constituit un element de promovare socială, un anume parvenitism ar fi invadat spaţiul Bisericii. Din fericire, nici astăzi nu e „la modă“ să fii greco-catolic; pur şi simplu nu mai e penalizat. Prejudecăţile comuniste asupra istoriei românilor greco-catolici şi a elitelor lor care au slujit cultura română sunt în continuare, împreună cu ignoranţa, un zid greu de trecut. Providenţa veghează pentru a-i feri de trufie şi de triumfalism pe supravieţuitorii prigoanei comuniste.

Apropiata beatificare și vizita papei Francisc în „Mica Romă“ – cum numea Eminescu Blajul –, locul din care episcopul Inocențiu Micu Klein a inaugurat trezirea nației sale românești, confirmă un alt fel de a scrie istoria. Cei șapte Martori ai Fericirii din Biserica Română Unită sunt, desigur, o parte simbolică a unei generații de români de mare caracter. După ce au intrat în panteonul demnității prin suferința și devotamentul lor pentru adevăr, ei vor primi de acum în fața tuturor o nouă consacrare. Acea bucurie care îi oferă întotdeauna omului măsura... fără măsură a dragostei lui Dumnezeu.

ARHIVE

Arhivele Naționale ale României

Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), București – Fondul CC PCR, Secția Administrativ-Politică

Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), București – Fondul Direcția Generală a Poliției (DGP) (printre altele, Dosarul „Unificării" al Direcției Generale a Securității)

Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), București – Fond Ministerul Cultelor

Arhiva Serviciului Județean Alba al Arhivelor Naționale (ASJAAN) – Fond Mitropolia Română Unită (Blaj)

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), București, Arhivele Direcțiilor Regionale de Securitate

Arhiva de Istorie Orală a Centrului Internațional de Studii asupra Comunismului

Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor (AANP)

Arhiva Episcopiei Greco-Catolice de București, fondul Vicariatului Greco-Catolic de București 1940–1947

Arhivele Vaticanului: Arhiva Congregației pentru Bisericile Orientale (ACO), Arhiva Secretariatului de Stat (ASS) – Affari Ecclesiastici Straordinari (AES), Arhiva Secretă a Vaticanului (ASV) – Nunziatura di Romania, Arhiva S. Congregații pentru Episcopi (ASCEp)

Arhiva Ghika de la Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, fond audio Aurora Sasu; fond audio Emanuel Cosmovici

BIBLIOGRAFIE

A.a.-V.v. *Biserica Română Unită. Două sute cincizeci de ani de istorie*, Madrid, 1952

A.a.-V.v. *120 ani de la naşterea Episcopului Dr. Alexandru Rusu*, Volum omagial, Editura Scriptorum, Baia Mare, 2004

Achim, Valeriu, *Închisoarea din Sighet acuză*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1991

Ambasciata di Romania presso la Santa Sede, *La Romania e la Santa Sede. Documenti diplomatici*, Roma, 2000

Băinţan, Valentin, *Martiri şi Mărturisitori ai Bisericii Române Unite cu Roma din Eparhia Greco-Catolică a Maramureşului (1948–1989)*, Editura Cybela, Baia Mare, 1999

Băltăceanu, Francisca *et alii*, *Vladimir Ghika. Profesor de speranţă*, Editura ARCB, Bucureşti, 2013

Bârlea, Octavian, *Opera omnia 4. Biserica Română Unită şi problema naţională*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuş, 2013

Biriş, Liana (ed.), *Gânduri despre gruparea culturală „Viaţa"*, Alba Iulia, 2012

Bolca, Vasile, *Şcoala Normală Română Unită din Oradea 1784–1934*, Tipografia „Scrisul Românesc", Oradea, 1934

Boroş, Ioan, *Memorialistica*, coord. Ioan Bocşan, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012

Bota, Ioan, Cicerone Ioniţoiu, *Martiri şi Mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989)*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, [2]2001

Bota, Ioan M., *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii Românești de la origini până astăzi*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, ²2003

Bozgan, Ovidiu, „Mișcarea petiționară greco-catolică din 1956", *Studii de Istoria Bisericii*, red. Ovidiu Bozgan, Editura Universității din București, București, 2002

Brateș Radu, *Doamne, sufletul meu... Poezii și articole religioase*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2013

Brînzeu, Nicolae, *Jurnalul unui preot bătrân*, Editura Eurostampa, Timișoara, ²2016

Bucur, Marius, *Din Istoria Bisericii Greco-Catolice Române (1918–1953)*, Fundația Academia Civică, București, 2003

Bucur, Marius, *Tentative de manipulare a Bisericii Române Unite. Sinodul electoral din martie 1946*, în *120 de ani...*, pp. 229–240

Carandino, Nicolae, *Nopți albe și zile negre. Memorii.* Fundația Academia Civică, București, 1992

Carmilly-Weinberger, Moshe, *Istoria evreilor din Transilvania (1623–1944)*, Editura Enciclopedică, București, 1994

Călușer, Iudita, *Liceul român unit de fete din Beiuș 1896–1948*, Editura Logos '94, Oradea, 2011

Comșa Nicolae, Teodor Seiceanu, *Dascălii Blajului (1754–1948)*, Editura Demiurg, București, 1994

Coposu-Bălescu, Flavia, *Amintiri povestite. Amintiri trăite*, Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2011

Crihălmeanu, Florentin, *File din istoria Eparhiei de Cluj-Gherla, Claudiopoli-Armenopoli, a românilor. Scurtă istorie și biografiile episcopilor eparhiali (1853–2013)*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2014

Crihălmeanu, Florentin, „Trăirea credinței devine istorie. Despre viața spirituală a episcopului Hossu în perioada detenției, așa cum se oglindește în Memorii, «Testamentul dragostei sale»", în *Volumul Simpozionului Omagial „Iuliu Hossu"*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2013

Dejeu, Petre, *Așezăminte culturale din municipiul Oradea și județul Bihor*, Oradea, 1926

Dimcev, Alexis, *„M-am căsătorit sufletește cu Biserica". Drumul unui martir. Vasile Aftenie (1899–1950)*, Editura Surorilor Lauretane, Baia Mare, 2014

Dumitru Bogdan, *Cardinalul Iuliu Hossu*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2012

Faina, Liciniu, *Zbucium în declinul neamului*, București, 1993.
Frățilă, Mihai, *Victoria prin crucea lui Isus. Portretul unui martir creștin*, Editura Surorilor Lauretane, Baia Mare, 2013
Gherman, Pierre, *L'âme roumaine écartelée*, Éditions du Cèdre, Paris, 1955
Hancu, Aurel, *Episcopul Martir Ioan Suciu. Viața și opera*, Editura Logos '94, Oradea, 2003
Hossu, Iuliu, *Credința noastră este viața noastră. Memoriile cardinalului dr. Iuliu Hossu*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2003
Hossu, Valer, *Episcopul Iuliu – Sfântul Marii Uniri*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2008
Lazăr, Iacob, Teodor Neș, Ștefan Mărcuș, *Bihorul strajă la hotare*, Casa Națională a Județului Bihor, Oradea, 1933
Lazăr, Ioachim, „Dr. Valeriu Traian Frențiu, paroh și protopop al Orăștiei și protopop al Cugirului (1904–1912)", *Acta Musei Porolissensis* XXIII, vol. 2 (1986), pp. 130–137
Maghiar, Augustin, *Circular IV. 1947 Iubileiul de 25 ani de episcopat la Oradea al I.P. Sale dr. Valeriu Traian Frențiu*, Oradea [1947]
Man-Nicolae Victoria, *Episcopul Ioan Suciu, apostol al iubirii – sufletul tineretului*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2002
Manu Mircea, Ioan Tîmbuș, „Episcopul Alexandru Rusu", în volumul *Cred, Doamne, și mărturisesc, episcopii greco-catolici și comunismul,* Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș 2012
Manu, Mircea, „Episcopul Dr. Alexandru Rusu în slujba națiunii și a credinței", în *Buletin Științific,* seria A, Fascicola Filosofie-Teologie, vol. XI, Baia Mare, 2001
Mitrofan, Ioan, *Episcopul Vasile Aftenie. Întâiul*, Centrul Cultural Jacques Maritain, Blaj, 2013
Mitropolia Română Unită cu Roma Greco-catolică Blaj – Fundația Academia Civică, *Episcopul Ioan Suciu, apostolul tinerilor*, Blaj, 2003
Moisin, Anton, *Cei șapte Episcopi greco-catolici români care au pierit în prigoana comunistă*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2010
Moisin, Anton, *Episcopul român unit Alexandru Rusu, Mitropolit ales. Suferința și moartea sa pentru credință*, Editura Imago, Sibiu, 2002

Moisin, Anton, *Episcopul român unit Ioan Suciu*, Editura Imago, Sibiu, 2002

Moisin, Anton, *Episcopul român unit Ioan Suciu călăuzitorul tinerilor de ieri, de azi și de mâine*, Editura Imago, Sibiu, 2004

Moisin, Anton, *Episcopul român unit Vasile Aftenie*, partea I: *Chinuirea și uciderea sa pentru credință. Mormântul. Marea prețuire care i se arată în popor*, Editura Imago, Sibiu, 2001

Moisin Anton, *Episcopul român unit Vasile Aftenie*, partea a II-a: *Noi mărturii inedite*, Editura Imago, Sibiu, 2002

Moldovan, Ioan, *Episcopul Ioan Suciu. Mărturii*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2013

Moldovan, Ioan, *Flacără pe altarul Iubirii. Mărturii despre episcopul Ioan Suciu*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2003

Netea Vasile, *Cinci ani de luptă românească în Ardealul de Nord, 1940–1944*, Fundația Culturală „Vasile Netea", Târgu Mureș, 2005

Netzhammer, Raymund, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase. Memorii*, vol. 2, Editura Academiei Române, București, [2]2005

Olău, Mihaela, *Episcopul Vasile Aftenie*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2012

Pavel, Constantin, *Școalele din Beiuș (1828–1928)*, Beiuș, 1928

Pădurean, Mia, *Spini și aureolă. Viața Episcopului martir Ioan Suciu*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2001

Pâclișanu, Zenovie, *Istoria Bisericii Române Unite*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2006

Ploscaru, Ioan, *Lanțuri și teroare*, ediția a doua revăzută și adăugită, Editura Signata, Timișoara, 1994

Podar, Adrian Vasile (coord.), *Cred, Doamne, și mărturisesc: Episcopii greco-catolici și comunismul*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2012

Pop, Ioan-Aurel, Ioan Bolovan (coord.), *Istoria Transilvaniei*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2013

Pop, Ioan-Aurel, *Istoria românilor*, Editura Litera, București, [2]2011

Potoran, Eugeniu, *Bunul Păstor Înalt Preasfinția Sa dr. Valeriu Traian*, Tipografia „Luceafărul", Zalău, 1947

Prunduș, Silvestru Augustin, Clemente Plaianu, *Cardinalul Iuliu Hossu*, Editura Unitas, Cluj-Napoca, 1995

Prunduș, Silvestru Augustin, Clemente Plaianu, *Catolicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1994

Prunduș, Silvestru Augustin, Clemente Plaianu, *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, Editura Unitas, Cluj-Napoca, 1998

Radu, Iacob, *Istoria diecezei române unite greco-catolice de Oradea*, Oradea, 1932

Rațiu, Alexandru *et alii*, *Memoria închisorii Sighet*, Fundația Academia Civică, București, 1999

Rațiu Alexandru, *Biserica furată. Martiriu în România comunistă*, ed. Argus, Cluj-Napoca, 1990.

Rațiu, Alexandru, *Stolen Church, Martyrdom in Communist Romania*, Hungtington, Indiana, 1978

Rațiu, Iuliu, *„Revenirea" din 1948 sau Unificarea Bisericilor Românești*, (Timișoara, anii '70), Manuscris dactilografiat nepublicat, păstrat de familie; în formă scanată – la Postulatura cauzei

Rus, Anton, „Influența paradigmei devoționale latine asupra religiozității populare greco-catolice (1918–1948)", *Annales universitatis apulensis. Series Historica* 6/I (2002), Alba Iulia, 2002, pp. 219–225

Rusu, Alexandru, *A papok nösülése a Görög Katholikus Román Egyházban*, teză de doctorat, republicată în română sub titlul *Căsătoria preoților în Biserica Greco-Catolică Română. Evoluție istorică și drept dogmatic*, în *120 de ani...*, pp. 17–108

Rusu, Viorel, „Biserica românească din Maramureș (1930–1940)", *Millennium*, nr. 5/2001

Rusu, Viorel, *Rezistența Bisericii Greco-Catolice din Maramureș în perioada 1940–1944. Rolul Episcopului Dr. Alexandru Rusu*, în *120 de ani...*, pp. 207–228

Sana Silviu, *...pentru sufletele credincioșilor săi... Structuri bisericești și școlare în Eparhia greco-catolică de Oradea Mare (1850–1900)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2011

Sana, Silviu, *Secvențe de istorie ecleziastică*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2009

Sigmirean, Cornel, *Intelectualitatea ecleziastică. Preoții Blajului (1806–1948)*, Editura Universității „Petru Maior", Târgu Mureș, 2007

Sigmirean, Cornel, *La Constitution de l'intellectualité ecclésiastique roumaine de Transylvanie dans les institutions d'enseignement*

supérieur de l'Europe Centrale et de l'Est. Le cas de l'Université de Budapest (1806–1918), in *Church and Society in Central and Eastern Europe* (coord. Maria Crăciun, Ovidiu Ghitta), Cluj-Napoca, 1998, pp. 77–102

Soica, Sergiu, Gabriel Buboi, *Episcopul Ioan Bălan în dosarele Securității*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015

Soica, Sergiu, *Eparhia Greco-Catolică de Oradea și Securitatea în anul 1948*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2014

Soica, Sergiu, *Episcopul Ioan Bălan*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2012

Știrban, Codruța Maria, Marcel Știrban, *Din istoria Bisericii Române Unite*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2000

Știrban, Marcel, *Din istoria Bisericii Române Unite: Biserică, Școală, Națiune: Bibliografii și Documente*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2008

Știrban, Marcel, *Episcopul Maramureșului Dr. Alexandru Rusu în notele de informare ale Siguranței și Securității (1945–1966)*, în *120 de ani...*, pp. 241–319

Suciu, Cătălin, *Patimile Cardinalului Iuliu Hossu*, www.actualdecluj.ro

Tîmbuș, Ioan, „83 de ani de la prima vizită a Episcopului Rusu în Maramureșul istoric", în *Lumina Credinței*, publicație a Eparhiei Greco-Catolice de Maramureș, an IV, nr. 3/2014

Tîmbuș, Ioan, *Figura episcopului Alexandru Rusu oglindită de ziarul* Graiul Maramureșului *în perioada 1932–1950*, în *120 de ani...*

Tripon, Aurel, *Monografia-Almanah a Crișanei Județul Bihor*, Oradea, 1936

Vasile, Cristian, *Între Vatican și Kremlin*, Editura Curtea Veche, București, 2003

Vasile, Cristian, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945–1989. Documente și mărturii*, Editura Polirom, Iași, 2003

Vestemean Ciprian, *Amator Juventutis. Episcopul Martir Ioan Suciu*, Editura Surorilor Lauretane, Baia Mare, 2012

Vestemean, Ciprian, *Episcopul Martir Ioan Suciu: Mărturii*, Editura EuroPress Group, Baia Mare, 2013

Vulea, Camelia-Elena, *Biserica Greco-Catolică din vicariatul Hațegului (1850–1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009

GLOSAR

Administrator apostolic: conducător interimar al unei eparhii, până la numirea celui definitiv.

Camilafcă: potcap rotund, acoperit cu un văl care atârnă pe spate, purtat de călugării ortodocşi şi greco-catolici.

Canonic: preot catolic care e membru al capitlului catedralei.

Capitlul catedralei: corpul de canonici care îl ajută pe episcop în conducerea diecezei/eparhiei.

CC al PMR: Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român.

Congregaţie (la Vatican): organ administrativ, echivalentul unui minister, în cadrul statului Vatican.

DGSP: Direcţia Generală a Securităţii Poporului, primul nume al Securităţii, la instaurarea regimului comunist.

Eparhie (sau dieceză): unitate teritorială aflată sub păstorirea unui episcop.

Episcopie sufragană: episcopie subordonată unei mitropolii.

Exerciţii spirituale: practică spirituală, individuală sau de grup, în care participanţii îşi consacră tot timpul meditaţiei şi rugăciunii, de obicei sub îndrumarea unui predicator.

Intenţii (de liturghie): contribuţie bănească la întreţinerea preotului şi a bisericii, oferită de un credincios la intenţia căruia se celebrează o liturghie.

Misiuni populare: ciclu organizat la nivel de parohie, cuprinzând câteva zile de predici tematice şi alte practici spirituale, de obicei în pregătirea unei sărbători.

Nunțiu (apostolic) (din lat. *nuntius*, „sol", „crainic"): ambasador al Vaticanului într-o țară.
Partidul Muncitoresc Român: numele Partidului Comunist Român între 1948 și 1965.
Prima Împărtășanie solemnă: în ritul bizantin, copiii primesc împărtășania odată cu botezul; totuși, când ajung la vârsta priceperii, li se oferă o pregătire catehetică încheiată cu o liturghie la care împărtășania e marcată de o solemnitate deosebită.
Sacos: veșmânt de forma unei tunici cu mâneci largi și cu croială aparte, purtat la liturghie de episcopii de rit bizantin în locul felonului preoțesc.
Vechiul Regat: numele dat de ardeleni teritoriilor românești care făceau parte din Regatul României înainte de 1918. Locuitorilor lui li se spunea în Ardeal „regățeni".
Vicar foraneu: preot pus de episcopul eparhial în fruntea unei circumscripții formate din mai multe parohii cu un statut special.

MULŢUMIRI

Mulţumirile noastre se îndreaptă în primul rând către Preasfinţitul Mihai Frăţilă, episcop greco-catolic de Bucureşti, precum şi către Dl Emanuel Cosmovici, pentru materialele adunate cu neobosită râvnă şi puse la dispoziţie cu toată generozitatea, precum şi pentru revizuirea exactităţii conţinutului.

O datorie de recunoştinţă Editurii Humanitas pentru acceptarea publicării acestei cărţi.

De mare folos ne-au fost sfaturile competente, încurajările şi exemplul Dnei Tatiana Niculescu.

Mulţumim şi Drei Marieva Ionescu, redactoarea volumului, pentru priceperea, bunăvoinţa şi răbdarea pe care le-a manifestat, ca de obicei, pe parcursul colaborării noastre.

Iuliu Hossu a fost consacrat episcop de Gherla la 21 noiembrie 1917, fiind atunci cel mai tânăr episcop al Bisericii Greco-Catolice. La 1 decembrie 1918 a citit în fața mulțimii strânse la Alba Iulia Rezoluția Unirii. Apoi, împreună cu episcopul ortodox de Caransebeș, Miron Cristea, viitorul patriarh, a făcut parte și din delegația care a mers la București pentru a anunța oficial regelui Ferdinand și guvernului decizia Adunării.

Episcopii greco-catolici Ioan Suciu, Alexandru Rusu, Valeriu Traian Frențiu, Iuliu Hossu, Ioan Bălan, Vasile Aftenie. Ultima fotografie în libertate, probabil la Nunțiatura Apostolică din București, în ajunul Conferinței episcopale de la 6–7 octombrie 1948. Tit Liviu Chinezu, care nu apare aici, avea să fie consacrat episcop în clandestinitate, la mănăstirea Căldărușani.

Episcopatul catolic din România. Îi regăsim aici pe Valeriu Traian Frențiu (episcop de Oradea), Ioan Bălan (episcop de Lugoj), Iuliu Hossu (episcop de Cluj–Gherla), Alexandru Rusu (episcop de Maramureș), Vasile Aftenie (episcop auxiliar de Blaj), Ioan Suciu (administrator apostolic de Blaj). Arestarea episcopilor greco-catolici fusese prevăzută în planul Ministerului Cultelor ca „măsură administrativă“, folosindu-se formularea: „Reglarea situației Episcopatului, cu administrația lui bisericească și averile“. În diverse rapoarte ale Securității apare, referitor la arestarea lor, expresia „măsură preventivă“: trebuiau arestați pentru ca autoritatea și influența lor să nu împiedice „operațiunea de unificare“.

Episcopul Vasile Aftenie a fost descris ca „un om jovial, mereu glumeț", care „crea în jurul lui o atmosferă plăcută și o bună dispoziție", sau, de altcineva, ca „un uriaș cu suflet de copil". În poza de jos apare înconjurat de copii pregătiți pentru prima împărtășanie (1945-1947).

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A SECURITĂȚII POPORULUI

2.-Aftenie Vasile Episcop,

FIȘA PERSONALĂ

Ordinul de arestare pentru episcopii Aftenie, Hossu și Chinezu (28–29 octombrie 1948). Fișa din anchetă a episcopului Aftenie, primul dintre cei șapte episcopi greco-catolici care și-a pierdut viața în urma tratamentelor inumane din timpul anchetei Securității, la 10 mai 1950.

Echipa I

1) Petrache Mihai

2) Marin Vasile

3) Taraache Ioan

4) Damku Vasile

29-X-948

Am primit pe Aftenie și Ch în arestare

Ofițer de

Lt. Ph

St. Poleno

Formula dact.

Episcopul Valeriu Traian Frențiu a fost descris ca „un om calm, cu o privire blândă, mereu disponibil pentru ajutorarea celor nevoiași", ca „un foarte bun administrator al bunurilor bisericești". A rămas în amintirea credincioșilor ca un om al rugăciunii, un binefăcător darnic, dar și un superior exigent față de cler.

Episcopul Valeriu Traian Frențiu la congresul Asociației Generale a Românilor Uniți (AGRU), care avea ca scop formarea intelectualilor creștini, Blaj, 1942.

Episcopul Ioan Suciu, care în ziua consacrării spunea: „Încă nu mi-am pus jugul pe grumaz, dar îi simt deja povara, încă nu m-am suit pe noua Cruce, dar îi ghicesc amărăciunea“, a preluat în 1940 partea din eparhia greco-catolică de Oradea ajunsă în Ungaria horthystă în urma Dictatului de la Viena. Aici, în vizită în satul Pinticu, Bistrița Năsăud, 30 iunie 1943.

Episcopul Ioan Suciu într-o vizită canonică la Zalău, 14 august 1943. „Mă simt logodit nu cu înalta funcție cu scaun îmbrăcat în purpură, ci cu interesele veșnice ale lui Cristos, cu Biserica sa, cu Turma sa."

„Servul lui Dumnezeu Tit Liviu Chinezu era mai interiorizat, analist al situațiilor și al gândurilor, ridicându-se ca un vultur ce planează liniștit deasupra norilor." „Era cuprins de pace și liniște sufletească, era o fire blândă, mereu zâmbitor, foarte profund și întotdeauna stăpân pe sine."

Episcopul Tit Liviu Chinezu alături de monseniorul Vladimir Ghika, înconjurați de tineri din Asociația Studenților Români Uniți (ASTRU), în fața bisericii Sfântul Vasile cel Mare din București, 7 iulie 1948.

Episcopul Ioan Bălan „era mediu ca statură. Purta barbă potrivită și avea o privire de om de carte. Era un om cu totul dedicat lui Dumnezeu și Bisericii.“ La 2 octombrie 1948 a emis o circulară prin care îi excomunica pe toți preoții și credincioșii care ar fi acceptat să se lepede de Biserica Greco-Catolică.

Episcopul Ioan Bălan, alături de ceilalți doi episcopi care au supraviețuit detenției în închisoarea Sighet, Alexandru Rusu și Iuliu Hossu. Se aflau la mănăstirea ortodoxă de maici Ciorogârla, unde fuseseră mutați din 14 iulie 1956 în domiciliu obligatoriu. Au rămas împreună acolo o lună, urmăriți îndeaproape de agenți instalați în casa de vizavi.

Episcopul Alexandru Rusu „se prezenta ca un adevărat intelectual". „Curajos și cu o logică de fier, își dezarma adversarii cu o puternică dialectică. Și cu preoții părea mai sever, însă nu se comporta astfel decât din cauză că dorea cu orice preț ca dreptatea să triumfe. Chiar și cei de la Ministerul de Interne aveau să se teamă de dânsul, din cauza logicii sale."

Episcopul Alexandru Rusu, la intrarea în ancheta Securității din Cluj, 1957. În timp ce era lovit de comandantul Goiciu la închisoarea Gherla, îi spunea acestuia: „Dă, domnule, dă, dar să știi că cu fiecare lovitură se înalță la ceruri o rugăciune pentru mântuirea ta." A fost înmormântat în cimitirul închisorii Gherla, iar mormântul său nu a putut fi identificat până azi.

Pelerini în curtea mănăstirii Bixad (Țara Oașului), a călugărilor din Ordinul Sfântului Vasile, unde era prezent episcopul Alexandru Rusu, 15 august 1940. Episcopul se ocupa de editarea de cărți și de presa catolică: din cauza cenzurii, singura tipografie care avea voie să tipărească în limba română era cea de la Bixad.

Episcopul Iuliu Hossu „era foarte duios, și omenos din cale-afară; era o figură de domn înnăscut“.

În cartea sa de memorii, episcopul Hossu notează despre noaptea arestării (28–29 noiembrie 1948): „Atunci am coborât scările la subsolul ușilor ferecate, și ele de fier, și am intrat în celulă. Îndată după intrare, căzând zăvorul, m-am așezat în genunchi și, cu fruntea la pământ, am dat mărire Domnului Isus, care m-a învrednicit pe mine, nevrednicul, de această mare cinste a temniței pentru credință.“

Episcopul Iuliu Hossu a făcut nenumărate vizite canonice pentru a-i cunoaşte mai bine pe credincioşi, a-i catehiza, a-i îndemna să participe activ la liturghie şi să fie ataşaţi de Biserică. Aici, binecuvântând mulţimile de oameni veniţi în pelerinaj la mănăstirea Strâmbu, 14 septembrie 1943.

Episcopii Frențiu, Suciu, Chinezu, Bălan, Rusu și Hossu, „bandiți" îmbrăcați în zeghe. Celula 44 de la închisoarea din Sighet a fost o vreme, cum scrie Iuliu Hossu în Memoriile sale, „reședința episcopatului Bisericii Române Unite cu Roma". Toți au refuzat categoric să-și părăsească credința și au rămas uniți în rezistență și rugăciune, conducându-se după crezul „Nu vă temeți de cei ce pot ucide trupul și mai mult nu pot face nimic". Erau „întăriți de harul preasfânt, cu sufletul ridicat și încrezători întru toate".

Pe 14 mai 2015 a avut loc un pelerinaj greco-catolic la Sighetu Marmației, care a pornit de la Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței și s-a încheiat la „Cimitirul săracilor". Se știe că în acest cimitir au fost înmormântați episcopii Ioan Suciu și Tit Liviu Chinezu, iar episcopul Valeriu Traian Frențiu a fost înmormântat în cimitirul orașului (fără să se întocmească acte de deces și mormintele fiind mascate). Cortegiul pelerinilor a fost deschis de un grup de copii din Maramureș îmbrăcați în port popular.

Papa Ioan Paul II, în timpul vizitei în România din 7–9 mai 1999, în rugăciune pentru martiri și mărturisitori la cimitirul Bellu catolic. În acest cimitir sunt îngropați episcopii Ioan Bălan, Iuliu Hossu și Vasile Aftenie.

Legăturile noastre cu Papa, Episcopul Romei, nu sunt orânduiri omenești, pe care să le putem schimba, ci orânduiri dumnezeiești, pentru care datori suntem să suferim, la nevoie, ocări, bătăi, amenințări, poate temniță și sărăcie, căci asta înseamnă a-l preamări pe Isus Dumnezeu, înseamnă a-i dovedi iubirea nemincinoasă, înseamnă a ne chezășui de acum și a ne agonisi, cu o trecătoare suferință, o veșnică mărire, mai presus de orice măsură (2 Cor 4, 17), căci durerile ceasului de față nu pot să stea în cumpănă cu mărirea ce va să se arate pentru noi (Rom 8, 18).

— Scrisoare a episcopilor
greco-catolici către credincioși
24 iulie 1948